

**Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd**

Institut ekonomických studií

Bakalářská práce

2006

Karolína Hanušková

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd

Institut ekonomických studií

Bakalářská práce

Dopad turecké okupace na kyperskou ekonomiku

Vypracovala: Karolína Hanušková
Konzultant: Doc. Ing. Karel Půlpán CSc.
Akademický rok: 2005/2006

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila pouze uvedené prameny a literaturu.

V Praze dne 20/7/2006

Karolína Hanušková

Mé poděkování patří Doc. Ing. Karlu Půlpánovi CSc., který se ochotně ujal postu odborného konzultanta této práce, a jehož názory a připomínky pro mne byly velkým přínosem.

Dopad turecké okupace na kyperskou ekonomiku

Abstrakt:

Cílem této práce je podat ucelený obraz vlivu turecké okupace, ke které došlo v roce 1974, na hospodářství ostrova Kypru až do současnosti. V rámci analýzy ekonomického vlivu bude zohledněno rozdělení Kypru v důsledku okupace na řeckou a tureckou část a hospodářský dopad okupace bude zkoumán v obou částech ostrova zvlášť. Důraz bude kladen především na zkoumání vývoje makroekonomické proměnné HDP a jeho složek v rámci obou ekonomik. Zvláštní pozornost bude věnována rozdílu ekonomického vývoje mezi řeckou a tureckou částí ostrova a dále nesnadné cestě Kypru do Evropské unie, která vyústila přijetím pouze řecké části Kypru.

The Impact of the Turkish Occupation on Cyprus Economy

Abstract:

The main point of this work is to give to the readers a compact overview of the economic impact of the Turkish invasion which took place in 1974 on the economic development of Cyprus since then till the present time. Within the frame of our analysis there will be taken into account the division of Cyprus due to occupation into Greek and Turkish part and the economic impact will be examined in both parts separately. The stress will be laid on studying the development of macroeconomic variable GDP and his components in both economies. Special attention is going to be paid to the difference in the economic development between Greek and Turkish part of the island and to the difficult way of Cyprus to the European Union which lead in the accession of the Greek part only.

Obsah:

1. ÚVOD.....	8
2. KAPITOLA 1: VLIV TURECKÉ INVAZE NA HOSPODÁŘSKÝ VÝVOJ ŘECKÉ ČÁSTI KYPRU.....	11
2.1 MAKROEKONOMICKÝ DOPAD.....	12
2.1.1 <i>Kyperská ekonomika v letech 1960 až 1997.....</i>	<i>12</i>
2.1.2 <i>Vliv invaze na GDP.....</i>	<i>14</i>
2.1.3 <i>Dopad na jednotlivá odvětví kyperské ekonomiky.....</i>	<i>18</i>
2.2 ÚČETNÍ ODHAD EKONOMICKÝCH ZTRÁT.....	21
2.2.1 <i>Náklady přímého dopadu turecké invaze.....</i>	<i>22</i>
2.2.2 <i>Ztráty díky zamezenému přístupu k majetku.....</i>	<i>23</i>
2.3 OPATŘENÍ KE ZMÍRNĚNÍ EKONOMICKÉHO DOPADU TURECKÉ INVAZE.....	28
2.3.1 <i>Fond pro uprchlíky.....</i>	<i>28</i>
2.3.2 <i>Další formy ekonomické pomoci.....</i>	<i>29</i>
2.4 SHRNUÍ.....	31
3. KAPITOLA 2: ROZDÍLNÝ ROZVOJ SEVERNÍ A JIŽNÍ ČÁSTI KYPRU ANEB EKONOMICKÉ NÁKLADY SEPARACE SEVERNÍHO KYPRU.....	33
3.1 EKONOMICKÝ ROZDÍL MEZI SEVEREM A JIHEM.....	34
3.2 SJEDNOCENÝ OSTROV: MAKROEKONOMICKÉ MOŽNOSTI A OMEZENÍ.....	39
3.2.1 <i>Makroekonomické proměnné a předpoklady.....</i>	<i>40</i>
3.3 TRENDY V ODVĚTVÍ-POROVNÁNÍ SEVERU A JIHU.....	42
3.3.1 <i>Zemědělství.....</i>	<i>43</i>
3.3.2 <i>Průmyslová výroba.....</i>	<i>44</i>
3.3.3 <i>Stavebnictví.....</i>	<i>45</i>
3.3.4 <i>Bankovníctví a finanční služby.....</i>	<i>46</i>
3.3.5 <i>Turistický ruch.....</i>	<i>47</i>
3.4 SHRNUÍ.....	48

4. KAPITOLA 3: KYPERSKÝ PROBLÉM A EVROPSKÁ UNIE	49
4.1 CESTA DO EVROPSKÉ UNIE.....	49
4.1.1 Členství Kypru v EU jako katalyzátor řešení politických problémů na ostrově?.....	49
4.1.2 Několik mrtvých bodů.....	51
4.2 REFERENDUM 2004.....	54
4.2.1 Ekonomické vlivy na výsledek referenda.....	56
4.2.1.1 Ekonomické důvody řeckých Kypřanů hlasovat proti.....	56
4.2.1.2 Důvod tureckých Kypřanů hlasovat pro: ekonomické embargo.....	57
4.3 EKONOMIKA A VSTUP DO EU.....	62
4.3.1 Ekonomika jižní části ostrova před vstupem do EU.....	62
4.3.1.1 Struktura GDP.....	63
4.3.2 Situace po vstupu do EU.....	66
4.3.2.1 Ekonomika Kyperské republiky.....	66
4.3.2.2 Ekonomika severního Kypru.....	70
4.4 SHRNU TÍ.....	71
5. ZÁVĚR	73
6. PRAMENY	76
7. PŘÍLOHA	79

1. Úvod

Obrázek 1.1: Mapa Kypru

Zdroj: <http://www.bedekr.cz/staty/Asie/Kypr/>

Kypr je ostrov ve východní části Středozemního moře o rozloze 9 251 kilometrů čtverečních. Ostrov má 967 tisíc obyvatel¹ a hlavním městem je Nicosia s 198 tisíci obyvateli. V roce 1974 byl ostrov rozdělen na dvě striktně oddělené části v důsledku turecké invaze, která byla vyústěním dlouhotrvajícího konfliktu mezi dvěma etnickými skupinami na ostrově, řeckými a tureckými Kypřany. Turecko od té doby okupuje severní část ostrova, kam se již před rokem 1974 uchýlila většina tureckých Kypřanů. Okupovaná část ostrova tvoří zhruba jednu třetinu celkové plochy ostrova a má 218 tisíc obyvatel. Turecká část nebyla nikdy mezinárodně uznána jako samostatná republika. Naproti tomu jižní část Kypru, obývaná řeckými Kypřany, je oficiálně uznávaná jako samostatná Kyperská republika, a to ve jménu celého ostrova. Jižní část Kypru zabírá přibližně dvě třetiny plochy ostrova a má 749 tisíc obyvatel.

Cílem této práce je analyzovat dopad turecké okupace na ekonomiku ostrova Kypru, a to z několika různých pohledů. V první kapitole této práce nazvané *Vliv turecké invaze na hospodářský vývoj řecké části Kypru* se budeme snažit odhadnout ekonomický dopad turecké invaze Kypru na ekonomiku řecké části Kypru. Tento dopad budeme zkoumat především z hlediska vlivu na makroekonomické ukazatele, především na hrubý domácí produkt (HDP)

¹ údaje z roku 2004

a jeho jednotlivé složky. Použijeme zde ekonometrické metody odhadů hodnot různých ekonomických ukazatelů, které by pravděpodobně převládly, kdyby k turecké invazi nedošlo a porovnáme rozdíl mezi těmito odhadnutými hodnotami a skutečnými hodnotami, abychom získaný rozdíl následně interpretovali jako ekonomický dopad turecké invaze. Abychom vyvážili nedostatky ekonometrického přístupu, který zde použijeme, doplníme makroekonometrický přístup ještě účetním přístupem k odhadování dopadu invaze na řecko-kyperskou ekonomiku. Poté se ještě v rámci první kapitoly podíváme na několik opatření, která po roce 1974 přijala řecko-kyperská vláda, aby zmírnila ekonomický dopad turecké invaze a porovnáme výši celkové ekonomické pomoci s odhadovanou výší způsobených soukromých ztrát.

Druhá kapitola s názvem *Rozdílný rozvoj severní a jižní části Kypru aneb ekonomické náklady separace severního Kypru* přesune naši pozornost k ekonomice severní části ostrova. Uvidíme, že po turecké invazi v roce 1974, která vedla k rozdělení ostrova, prakticky zanikla jakákoli ekonomická interakce mezi oběma komunitami a každá z nich začala sledovat vlastní cestu rozvoje. V průběhu let po invazi se opakovaně objevovaly snahy vyřešit kyperský problém², avšak toto úsilí dodnes nepřineslo jasné a uspokojivé řešení kyperské otázky. V tomto kontextu se druhá kapitola bude zabývat rozdílem mezi ekonomickým rozvojem turecké a řecké kyperské komunity a tím, jak vypadá rozdíl per capita důchodu mezi těmito komunitami, a jak tento rozdíl bude pravděpodobně vypadat v budoucnu (zda bude mít tendence se zvětšovat či zmenšovat) za předpokladu, že nedojde k vyřešení kyperského problému. Problém uchopíme tak, že si položíme otázku, kolik let při sledování současného trendu by trvalo severní části Kypru, aby dohnala a smazala tento rozdíl. Existenci tohoto rozdílu pak můžeme interpretovat jako ekonomické náklady separace severní části ostrova. Alternativně pak budeme uvažovat, co by se stalo s rozdílem per capita důchodu, kdyby došlo k dohodě a vyřešení kyperského problému a byl vytvořen jednotný trh na ostrově. Položíme si proto otázku: Jak vysoká (za daných měř růstu v jižní části Kypru) by měla být požadovaná míra růstu pro ekonomiku severní části Kypru, aby se vyrovnaly životní úrovně mezi oběma komunitami? A na tuto otázku se pak budeme snažit najít odpověď. Budeme se zde rovněž zabývat ekonomickými, politickými a institucionálními změnami, ke kterým by pravděpodobně došlo v případě nalezení řešení kyperské otázky, tedy znovu-sjednocení ostrova, a následného vstupu sjednoceného ostrova do EU, a pravděpodobným dopadem těchto událostí na ekonomický růst a jednotlivá odvětví ekonomiky.

---

² v textu bude často využíváno termínu kyperský problém či kyperská otázka k označení nesmiřitelného konfliktu mezi oběma komunitami a rozdělení Kypru na řeckou a tureckou část v důsledku turecké invaze

Třetí kapitola nazvaná *Kyperský problém a Evropská unie* bude věnovat zvláštní pozornost okolnostem, které předcházely vstupu Kypru, respektive jeho jižní části–Kyperské republiky–do Evropské unie, neboť pokud nás zajímá vliv turecké okupace na hospodářství ostrova, je relevantní se tímto zabývat. Mnoho diskusí ohledně očekávaného rozšíření EU v roce 2004 se omezovalo pouze na náklady rozšíření obecně, zatímco významnost kyperského problému byla zmiňována pouze zřídka v tomto kontextu. Proto se třetí kapitola zaměří na zkoumání nevyhnutelných dilemat, kterým čelila EU a Kypr během přístupových jednání o postavení Kypru, jakožto plnoprávného člena EU. Nejprve bude podán historický přehled cesty Kypru do EU, která byla rámovaná mnoha diplomatickými snahami o vyřešení kyperského problému, jež vyústily až do referenda o přijetí plánu generálního tajemníka OSN Kofiho Annana. Poté se zaměříme na ekonomické jevy, které ovlivnily výsledek referenda a tudíž vstup pouze jižní Kyperské republiky, jakožto zástupce celého ostrova, do EU. Nakonec se podíváme na stav obou ekonomik před a po vstupu Kypru do EU.

2. Kapitola 1:

VLIV TURECKÉ INVAZE NA HOSPODÁŘSKÝ VÝVOJ ŘECKÉ ČÁSTI KYPRU

Hlavním cílem této kapitoly je odhadnout ekonomický dopad turecké invaze Kypru na ekonomiku řecké části Kypru³. Nejprve budeme zkoumat tento dopad z hlediska vlivu na makroekonomické ukazatele, především na hrubý domácí produkt (HDP) a jeho jednotlivé složky. Následně se pokusíme zhodnotit, na koho měla turecká invaze největší dopad.

Makroekonomickou analýzu začneme krátkým historickým přehledem vývoje kyperské ekonomiky od vzniku samostatné Kyperské republiky v roce 1960 do roku 1997. To umožní čtenářům udělat si obrázek o ekonomickém pokroku na ostrově před a po roce 1974 a lépe porozumět ekonomickému dopadu turecké invaze, ke které v tomto roce došlo. Poté použijeme ekonometrické metody, abychom odhadli hodnoty různých ekonomických ukazatelů, které by pravděpodobně převládly, kdyby k invazi nedošlo a porovnáme rozdíl mezi těmito odhadnutými hodnotami a skutečnými hodnotami. Tento rozdíl budeme interpretovat jako ekonomický dopad turecké invaze. Zkoumanými ekonomickými ukazateli budou pro náš účel:

1) HDP per capita a celkový HDP a jeho složky (spotřeba, investice, vládní výdaje, dovozy a vývozy)

2) jednotlivá odvětví kyperské ekonomiky, jako zemědělství, průmyslová výroba, stavebnictví a turistický ruch

Vážným nedostatkem ekonometrického přístupu, který bude použit v této práci k měření ekonomických efektů turecké invaze, je jeho neschopnost zachytit ztráty, které se neodrážejí v systému národních účtů⁴. Abychom opravili tyto nedostatky, doplníme makroekonometrický přístup ještě účetním přístupem. V rámci účetního přístupu odhadneme a spočítáme:

1) hodnotou materiálu⁵ vlastněného kyperskými Řeky a zničeného či opuštěného během turecké invaze v roce 1974

2) ušlý důchod ze zakázaného přístupu k majetku kyperských Řeků, který zůstal v Turky okupované části ostrova⁶

³ budeme-li mluvit o řecké části Kypru, budeme v této kapitole často používat termín vládou kontrolované území

⁴ například nezaplacená práce zaměstnanců či dobrovolníků při odklizení škod v důsledku turecké invaze

⁵ budovy, stroje, zařízení, suroviny, vybavení bytů apod.

Po roce 1974 přijala vláda několik opatření, aby zmírnila ekonomický dopad turecké invaze. Těmito opatřeními a výpočtem celkové ekonomické pomoci zasaženým jedincům se zabývá čtvrtý paragraf této kapitoly. Tento paragraf také porovnává výši celkové ekonomické pomoci s výší způsobených soukromých ztrát, které jsou odhadovány ve třetím paragrafu této kapitoly. Uvidíme, že ekonomická pomoc poskytnutá vládou byla mnohem menší než tyto soukromé ztráty, a příčinou je, že ušlý důchod, vzniklý díky znemožněnému přístupu k soukromému majetku na okupovaném území, rostl každým rokem tak, že bylo nemožné pokrýt jej jakoukoli ekonomickou pomocí.

2.1 Makroekonomický dopad

2.1.1 Kyperská ekonomika v letech 1960 až 1997

Výkonnost ekonomiky řecké části Kypru byla impozantní během posledních dvou dekád 20. století⁷ a rychle se blížila k průměrné úrovni HDP per capita v zemích EU⁸. Světová banka v červenci 2002 klasifikovala Kypr jako „high income country“⁹. Podívejme se nyní na krátký přehled vývoje kyperské ekonomiky od vzniku samostatné Kyperské republiky (Republic of Cyprus) v roce 1960 do roku 1997. Níže uvedená Tabulka 2.1 ukazuje průměrný roční růst HDP a jeho složek během let 1960 až 1997 v procentech. Toto období můžeme dále rozdělit do čtyř pod-období: období před tureckou invazí (1960-1973), neklidné období během a těsně po invazi (1974-1975), období rekonstrukce (v letech 1976 až 1980) a období po-rekonstrukci (1981-1997).

Během období před invazí byl průměrný roční růst HDP 7,4 %. Tento růst byl umožněn především díky velkému objemu exportu. Zahraniční poptávka rostla průměrně tempem 10,2 % ročně (údaj v reálné hodnotě). V té době Kypr vyvážel hlavně zboží z oblasti zemědělství a průmyslové výroby. Za zmínku rovněž stojí, že od poloviny 60. let minulého století začal Kypr využívat své komparativní výhody jakožto výletního letoviska, což také výrazně přispělo k hospodářskému růstu.

---

⁶ zdrojem informací v této oblasti bude především materiál „Department of Statistics and Research“ (1976) a dále „Planning Bureau“ (1975)

⁷ Temple, 1997

⁸ IMF Country Report, 2003

⁹ The World Bank in its July 2002 List of Economies

Tabulka 2.1: Průměrný roční růst HDP a jeho složek (1960-97) v procentech

Období	HDP	Investice	Spotřeba	Import	Export	Veřejné výdaje
Před r. 1974: 1960-73	7,4	11,0	7,3	10,4	10,2	1,5
Období invaze: 1974-75	-17,9	-29,9	-15,2	-21,3	-25,2	11,0
Období po invazi: 1976-97	6,7	8,2	6,9	9,3	10,3	6,5
5-letá období: 1960-65	7,8	15,5	6,1	7,8	10,4	0,2
1966-70	7,3	7,3	9,3	12,3	10,8	-0,8
1971-75	-3,1	-6,1	-2,6	-1,4	-4,7	8,8
1976-80	11,5	22,3	11,5	20,3	21,2	6,1
1981-85	5,7	2,1	6,2	6,5	8,8	5,0
1986-90	6,9	5,3	6,7	8,4	10,0	11,8
1991-97	3,8	4,6	4,2	4,1	3,8	4,0
Celé období: 1960-97	5,6	7,2	5,8	8,0	8,4	5,0

Zdroj: Department of Statistics and Research: Historical Data on the Economy of Cyprus 1960-1991 and Economic Report, 1995-97

Během a bezprostředně po turecké invazi, **v letech 1974 a 1975, poklesl HDP na zápornou hodnotu -17,9 % průměrného ročního růstu.** Nejistota způsobená nestabilitou negativně ovlivnila soukromou investiční poptávku. Vládou kontrolovaná část ostrova kvůli invazi oslabila co se týče kapacity produkce v oblasti vývozů, a to především díky zmenšení plochy zemědělské půdy, což ve svém důsledku vedlo k záporné hodnotě -25,2 % průměrného ročního růstu exportu. Navíc tato část ostrova čelila přílivu uprchlíků z Tureckem okupované, severní části Kypru. Nezaměstnanost díky tomu vzrostla ze 3 % na 15,2 %, zatímco vládní výdaje vzrostly na 11 % (průměrný roční růst), což odráželo vládou zvolenou expanzivní politiku, jakožto součást všeobecné politiky rekonstrukce.

V Tabulce 2.1 dále vidíme, že během let 1976-1980 bylo průměrné tempo růstu HDP 11,5 % ročně a produkce tak dosáhla a dokonce předčila svou před-invazní úroveň velmi brzy po turecké invazi. Navíc v období 1981-1997 byl průměrný roční růst ekonomiky okolo 5,4 %, což je růst srovnatelný s vyspělými zeměmi Evropy v tomto období¹⁰.

2.1.2 Vliv invaze na HDP

V této části kapitoly budeme chtít odhadnout ekonomický vliv turecké invaze na HDP a jeho jednotlivé složky. Využijeme odhady získané pomocí ekonometrické analýzy. Ekonometrický model, který tato analýza využívá, je popsán v Příloze. Autory modelu a jeho výstupů, jenž představují odhady hodnot ekonomických veličin, které by pravděpodobně dle tohoto modelu v ekonomice převládly, kdyby nedošlo k turecké invazi nedošlo, jsou kyperští ekonomové Panos Pashardes a Soteroulou Hajispyrou (viz Příloha). Ti se modelem zabývali, aby odhadli dopad turecké invaze na řecko-kyperské obyvatele obecně, nicméně jejich odhady poslouží i naší obecné analýze dopadu turecké invaze na řecko-kyperskou ekonomiku, nejprve tedy k vypočítání přibližné velikosti efektu turecké invaze na HDP a jeho jednotlivé složky¹¹.

V tabulce 2.2 jsou uvedeny odhady efektů na HDP per capita a na celkový HDP. Druhý sloupec ukazuje skutečný HDP per capita a ve třetím sloupci jsou uvedeny odhadnuté hodnoty HDP per capita, tedy hodnoty, kterých by bylo dosaženo, kdyby nedošlo k turecké invazi. Rozdíl mezi hodnotami ve druhém a třetím sloupci představuje ekonomický efekt turecké invaze a v Tabulce 2.2 je uveden ve čtvrtém sloupci v kyperských librách (CYP). Pátý sloupec tabulky reprezentuje stejný rozdíl, ale v procentech. Výsledky uvedené v Tabulce 2.2 ukazují, že **celková ztráta HDP byla dle odhadů 2644 milionů CYP** v cenách roku 1995, což je ztráta dosti značná. Kromě toho celková ztráta per capita byla odhadnuta na 4200 CYP, což je nejen značná ztráta z ekonomického hlediska, ale i ze sociálního hlediska.¹²

---

¹⁰ Temple 1997

¹¹ Pokud není výslovně stanoveno jinak, údaje v níže uvedených tabulkách a grafech jsou vyjádřeny v cenách roku 1980.

¹² Je důležité dodat, že vedle této významné peněžní ztráty, značná část populace řeckých Kypřanů žila až do roku 1976 v dočasných příbytcích (stany, dřevěné boudy) a čelila dalším ne-peněžním ztrátám v rámci snížení životního standardu.

Tabulka 2.2: Celkový a per capita HDP (ceny roku 1980)

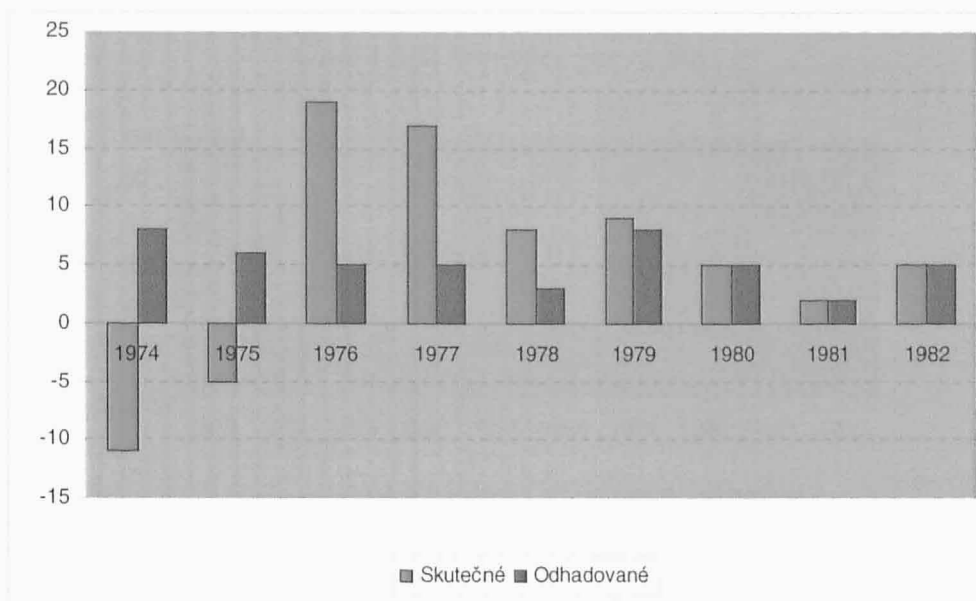
Období		HDP per capita				Celkový HDP		Ztráta per capita v cenách roku 1995 s
		Skutečný	Odhadnutý	Ztráta (CYP)	% ztráta	Ztráta (v mil. CYP)	% ztráta	
Před r. 1974:	1961-65	570	-	-	-	-	-	-
	1966-70	798	-	-	-	-	-	-
	1971	987	-	-	-	-	-	-
	1972	1042	-	-	-	-	-	-
	1973	1039	-	-	-	-	-	-
Období invaze:	1974	927	1123	-196	-21,2	-66	-6,4	-804
	1975	883	1194	-311	-35,2	-218	-19,4	-1219
Období po invazi:	1976	1052	1261	-209	-19,8	-229	-19,2	-746
	1977	1220	1328	-108	-8,9	-235	-18,6	-354
	1978	1308	1376	-68	-5,2	-243	-18,3	-199
	1979	1427	1487	-60	-4,2	-265	-19,3	-156
	1980	1495	1556	-61	-4,1	-280	-18,8	-138
Po r. 1980:	1981-85	1683	1746	-64	-3,8	-317	-18,8	-113
	1986-90	2151	2153	-2	-0,1	-386	-18,9	-4
	1991-97	2592	2561	0	0,0	-405	-16,1	0
Celé období:	1960-97			-1343		-2 644	-17,4	-4200

Zdroj: 1) Department of Statistics and Research: Historical Data on the Economy of Cyprus 1960-91, Economic Report, 1995-97, Demographic Report, 1997, Statistical Abstract, 1995-97.

2) Panos Pashardes, Soteroulou Hajispyrou: THE ECONOMIC EFFECTS OF THE TURKISH INVASION ON THE GREEK CYPRIOTS, University of Cyprus, Economics Research Centre, Nicosia, 2003

Níže uvedený graf 2.1 představuje tempo růstu skutečného a odhadovaného HDP per capita pro období 1974-1982. Z grafu je patrné pozoruhodné oživení a obnovení ekonomiky v roce 1976. **V roce 1974 a 1975 bylo tempo růstu skutečného HDP per capita negativní** (přesněji, šlo o -10,8 % a -4,7 % tempo růstu). Odhadované hodnoty ukazují, že bez turecké invaze by tempo růstu HDP per capita bylo pozitivní v obou letech, a rovno 8,1 % a 6,3 %. Nicméně z grafu je také patrné, že skutečné tempo růstu v letech 1976 (19,1 %) a 1977 (16 %) bylo 3krát až 4krát vyšší než odhadované tempo růstu pro případ absence turecké invaze.

Graf 2.1: Tempo růstu skutečného a odhadovaného HDP per capita v letech 1974-1982

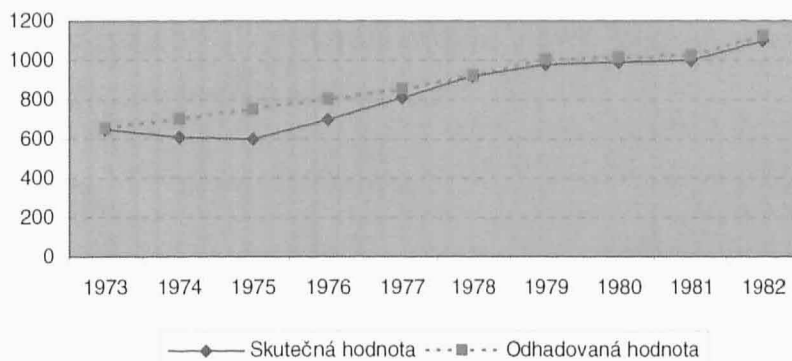

Zdroj: 1) Department of Statistics and Research: Historical Data on the Economy of Cyprus 1960-91, Economic Report, 1995-97, Demographic Report, 1997, Statistical Abstract, 1995-97.

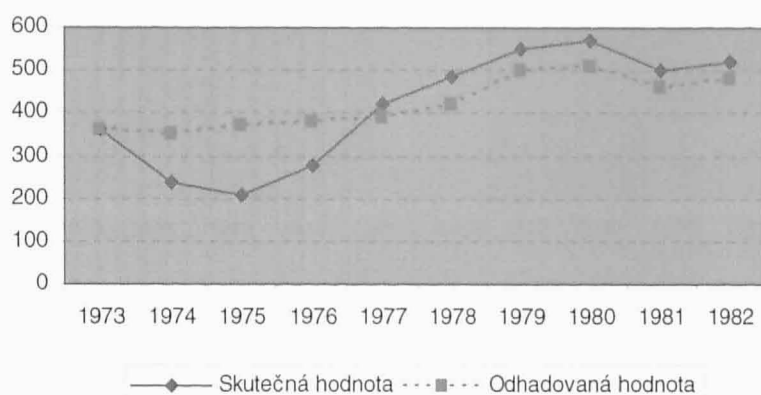
2) Panos Pashardes, Soteroulou Hajispyrou: THE ECONOMIC EFFECTS OF THE TURKISH INVASION ON THE GREEK CYPRIOTS, University of Cyprus, Economics Research Centre, Nicosia, 2003

Níže uvedené grafy 2.2.1-4 ukazují, jak ovlivnila turecká invaze jednotlivé složky HDP: spotřebu, investice, veřejné výdaje a platební bilanci. Jak se dalo očekávat, tento **efekt se projevil jako negativní u všech jmenovaných složek HDP, kromě veřejných výdajů**. Ty naopak vzrostly. Graf 2.2.1 ukazuje, že rostoucí trend soukromé spotřeby per capita byl přerušen v letech 1973 a 1974, ale vysoké tempo růstu v letech 1976 až 1977 vrátilo spotřebu na její před-invazní úroveň. Není překvapivé, že s opětovným růstem spotřeby souviselo i rychlé zvyšování životní úrovně řeckých Kypřanů zasažených invazí po roce 1976.

Graf 2.2.1: Spotřeba per capita

Graf 2.2.2: Investice per capita

(vertikální osa představuje miliony CYP v cenách roku 1980)

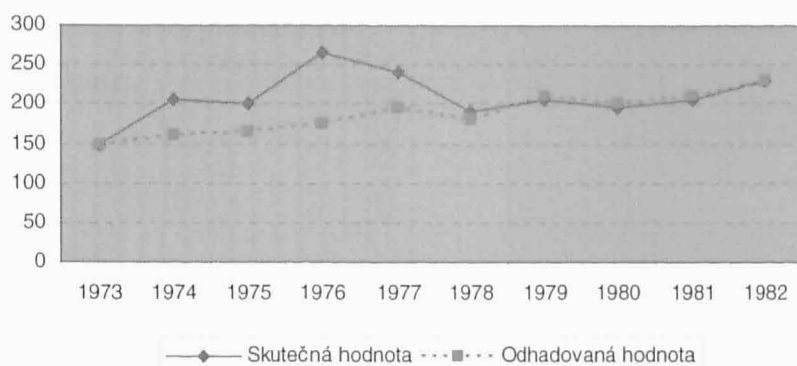
Na grafu 2.2.2 vidíme, že investice per capita rapidně poklesly (zhruba o 33 %) v roce 1974. I když investice by poklesly nehledě na tureckou invazi vlivem ropného šoku v roce 1973, jak ukazují odhadnuté hodnoty, pokles by byl mnohem menší (jen asi 4,7 %). Po roce 1975 investice per capita opět začaly růst, a to vysokým tempem (22,9 % v roce 1976 a 54,6 % v roce 1977)¹³, díky rekonstrukčním opatřením, které v té době přijala vláda. Již v roce 1977 překročily investice svou před-invazní úroveň.

Jak ukazuje níže uvedený graf 2.2.3, turecká invaze měla vliv na zvýšení veřejných výdajů per capita, a to především v letech bezprostředně po invazi. Masivní nárůst nezaměstnanosti¹⁴, vyvlastnění majetku řeckých Kypřanů na Tureckem okupovaném území a špatný stav infrastruktury, to vše si vyžadovalo značné státní zásahy za účelem rekonstrukce. **Rozpočtový deficit a deficit platební bilance významně vzrostl v letech bezprostředně po turecké invazi. Zejména deficit platební bilance, jak ukazuje graf 2.2.4, se ustálil na vysoké úrovni po roce 1974.** To můžeme připisovat faktu, že snahy o rekonstrukci ekonomiky zvýšily poptávku po spotřebě a kapitálovém zboží na úroveň, která již nemohla být nadále uspokojována domácími ekonomickými zdroji.

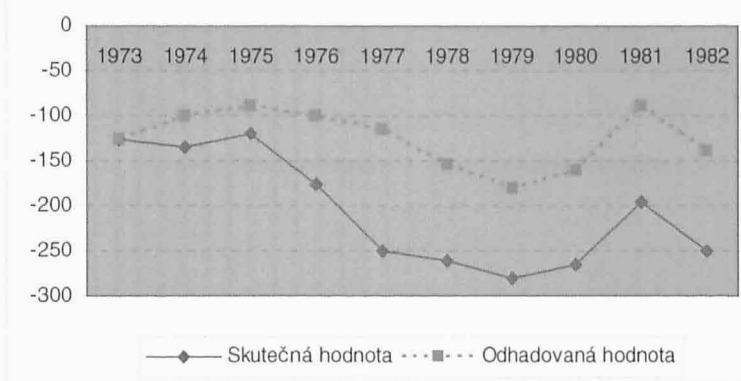
¹³Zdroj dat: Department of Statistics and Research: Historical Data on the Economy of Cyprus 1960-91, Economic Report, 1995-97, Demographic Report, 1997, Statistical Abstract, 1995-97

¹⁴ Průměrná míra nezaměstnanosti dosahovala 16,2 % v roce 1975 a 8,5 % v roce 1976 (zdroj údajů: www.country-data.com/cgi-bin/query/r-3522.html)

Graf 2.2.3: Veřejné výdaje per capita

Graf 2.2.4: Platební bilance

(vertikální osa představuje miliony CYP v cenách roku 1980)

Zdroj grafů 2.2.1-4:

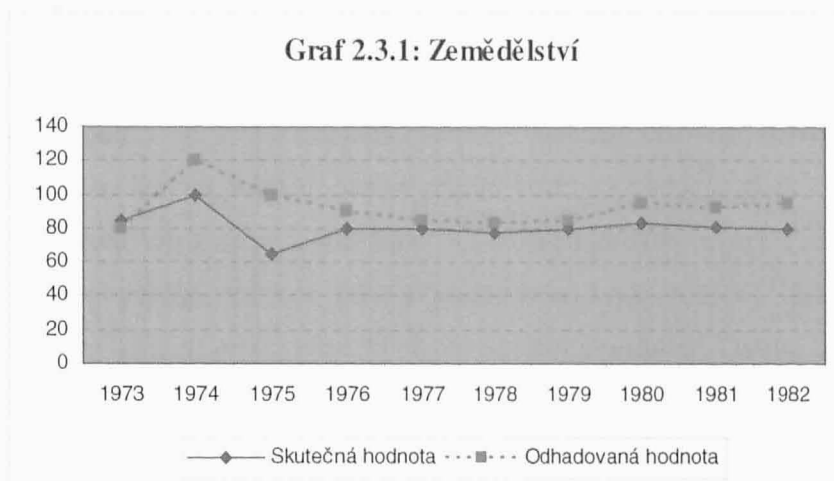
1) Department of Statistics and Research: Historical Data on the Economy of Cyprus 1960-91, Economic Report, 1995-97, Demographic Report, 1997, Statistical Abstract, 1995-97.

2) Panos Pashardes, Soteroulou Hajispyrou: THE ECONOMIC EFFECTS OF THE TURKISH INVASION ON THE GREEK CYPRIOTS, University of Cyprus, Economics Research Centre, Nicosia, 2003

2.1.3 Dopad na jednotlivá odvětví kyperské ekonomiky

Turecká invaze měla negativní dopad na kyperské zemědělství, který vedl k poklesu přidané hodnoty tohoto odvětví na 20 % z již tak nízké úrovně v roce 1973. Navíc vidíme, že se zemědělství nebylo schopno příliš vzpamatovat ani v následujících letech, což bylo způsobeno především ztrátou Tureckem okupovaného území, kde se nacházela nejúrodnější půda na ostrově. Rozdíl mezi skutečným vývojem v zemědělství a odhadovaným vývojem pro případ, že by nedošlo k turecké invazi, ukazuje Graf 2.3.1.

Průmyslové odvětví (Graf 2.3.2) bylo také negativně ovlivněno tureckou invazí, i když ne stejnou měrou jako zemědělství. Uzdravení a obnovení průmyslové výroby v rámci rekonstrukčního úsilí se stalo prioritou vlády. Navíc, na rozdíl od ztráty úrodné půdy, ztracený kapitál byl nahraditelný.

(vertikální osa představuje miliony CYP v cenách roku 1980)

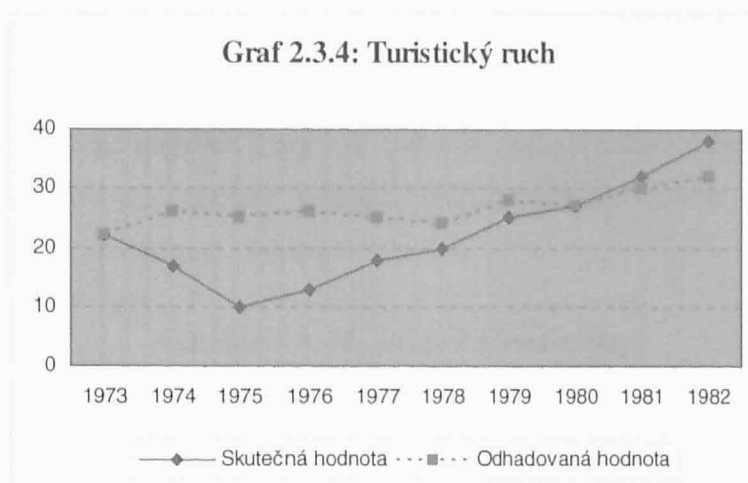
Negativní efekt, který měla turecká invaze na stavební odvětví ekonomiky byl vážný v letech 1974-1975. Jak můžeme vidět na Grafu 2.3.3, přidaná hodnota tohoto sektoru poklesla z 86 milionů kyperských liber (ceny roku 1980) v roce 1973 na pouhých 35 milionů kyperských liber v roce 1975. Z grafu 2.3.3 vidíme, že přidaná hodnota odvětví v roce 1975 by byla 90 milionů kyperských liber, kdyby k invazi nedošlo. Skutečné přidané hodnoty se přiblížily odhadovaným v první polovině 80. let minulého století, kdy již vliv turecké okupace

obecně klesal. Z grafu je také patrné, že odvětví dosáhlo před-invazní úrovně již koncem roku 1977 a rostlo rychlejším tempem, než jakým by rostlo za absence invaze.

Zajímavý je rovněž vývoj v oblasti turistického ruchu. Před rokem 1974 se 67 % celkové kapacity ubytování pro turisty nacházelo na území, které bylo po invazi okupováno tureckou armádou. V té době turistický ruch představoval pouhých 2,2 % kyperského HDP. **Jen o 15 let později však tento nízký podíl vzrostl na 20 %.** Graf 2.3.4 ukazuje rychlý růst tohoto odvětví. Vidíme, že již v roce 1980 se dokonce přidaná hodnota odvětví dostala nad úroveň odhadovanou pro případ absence turecké invaze, a růst nadále pokračoval vyšším než odhadovaným tempem v 80. letech minulého století. Umožnění takového rozvoje turistického ruchu je připisováno hlavně politice, kterou přijala vláda na podporu růstu tohoto odvětví, jakožto možnou cestu ven z ekonomické krize způsobené tureckou invazí. Tato politika byla realizována prostřednictvím opatření, jako je poskytování levných úvěrů, daňových úlev či úplného osvobození od daní investorům do tohoto odvětví a podobně. Dalším faktorem, který pomohl Kypru využít jeho komparativní výhodu jakožto letní prázdninové destinace, byl obecný trend zvyšování poptávky po turistice v zemích východní části Středoziemního moře, jenž byl záležitostí 70. a 80. let.

(vertikální osa představuje miliony CYP v cenách roku 1980)

Zdroj grafů 2.3.1-4:

1) Department of Statistics and Research: Historical Data on the Economy of Cyprus 1960-91, Economic Report, 1995-97, Demographic Report, 1997, Statistical Abstract, 1995-97.

2) Panos Pashardes, Soteroulou Hajispyrou: THE ECONOMIC EFFECTS OF THE TURKISH INVASION ON THE GREEK CYPRIOTS, University of Cyprus, Economics Research Centre, Nicosia, 2003

2.2 Účetní odhad ekonomických ztrát

Nyní se podívejme na účetní přístup k měření ekonomických ztrát, které utrpěla řecká část Kypru vlivem turecké invaze. Podle tohoto přístupu můžeme vzniklé ztráty do dvou kategorií:

- 1) Soukromý majetek a statky, které byly zničené nebo opuštěné během nebo bezprostředně po válečném stavu v roce 1974.
- 2) Ekonomické náklady vzniklé důsledkem zamezeného přístupu k majetku na Tureckem kontrolovaném území po roce 1974.

Těmito dvěma složkami ekonomických ztrát se nyní budeme zabývat podrobněji.

2.2.1 Náklady přímého dopadu turecké invaze¹⁵

Hodnota soukromého majetku, který byl zničen či opuštěn během nebo bezprostředně po roce 1974, představovala náklady přímého dopadu turecké invaze. Vyčíslení těchto soukromých nákladů představuje následující tabulka.

**Tabulka 2.3: Majetkové účetní ztráty
(miliony CYP v cenách roku 1995)**

Popis	Hodnota
Budovy	449,3
Dopravní prostředky	77,9
Suroviny a zboží	539,4
Stroje a nářadí	466,2
Další soukromé kapitálové ztráty	62,0
Soukromé domy a byty	936,0
Vybavení domácností	604,5
Soukromé dopravní prostředky	31,3
Celkem	3166,6

Zdroj: Department of Statistics and Research, 1976

Náklady fyzicky nesli řečtí Kypřané, kteří byli přinuceni odejít z okupované části Kypru. Tabulka 2.3 vyjadřuje ztráty v rámci osmi kategorií majetku v milionech kyperských liber v cenách roku 1995¹⁶. V tabulce vidíme, že **celkové náklady přímého dopadu, kterým čelili řečtí Kypřané, dosáhly téměř 3,2 miliard kyperských liber**, což v přepočtu znamená, že průměrně nesla každá uprchlá řecko-kyperská rodina náklad turecké invaze ve výši 63 tisíc kyperských liber¹⁷.

¹⁵ Hlavními zdroji dat a informací pro vypočítání hodnoty soukromého majetku řeckých Kypřanů zničeného či nuceně opuštěného během válečného stavu v roce 1974 jsou:

a) za tímto účelem vytvořená studie, vedená kyperským „Planning Bureau“ v roce 1975

b) průzkum vedený „the Department of Statistics and Research“ v roce 1976, dokumentující hodnotu majetku zanechaného řecko-kyperskými uprchlíky na Tureckem okupovaném území. V této práci jsou použita především data z tohoto zdroje.

¹⁶ Zde předpokládáme, že opuštěné budovy, dopravní prostředky a jiné kapitálové zboží byly zničeny nebo plně znehodnoceny. Tento předpoklad nemusí platit pro některý majetek, především pro budovy. Nicméně pro naše účely toto významně neovlivní naše výpočty, protože zůstatková hodnota budov opuštěných před 25 lety je zanedbatelná například ve srovnání s hodnotou opuštěných pozemků.

¹⁷ Tato částka zahrnuje hodnotu opuštěných domů i movitého majetku na okupovaném území

2.2.2 Ztráty díky zamezenému přístupu k majetku

Podle výpočtů kyperského Plánovacího výboru (Planning Bureau), **58,2 % soukromých pozemků na dnes Tureckem kontrolovaném území patřilo řeckým Kypřanům.** Nyní nás bude zajímat odhad hodnoty těchto pozemků pro každý rok z období 1974-1997¹⁸, který je nutný k výpočtu ekonomické ztráty ze zamezeného přístupu k těmto pozemkům. Odhad hodnot těchto pozemků nám opět poskytne analýza Panose Pashardese a Soteroulou Hajispyrou¹⁹. Ti vycházeli z faktu, že odhadnutí hodnoty okupovaných pozemků požaduje znalost cen pozemků a samozřejmě jejich celkovou plochu. Metodu, kterou použili při odhadování hodnoty okupovaných pozemků, popsali následovně: *„Za účelem provedení analýzy jsme si rozdělili soukromě vlastněné okupované pozemky do čtyř kategorií: obytná oblast, turistická zóna, částečně zemědělská a zemědělská oblast. Důvod, proč je potřeba takto kategorizovat je, že růst cen pozemků není jednotný a liší se podle zmíněných typů pozemků. Proto se také náklady ze zamezeného přístupu k pozemku v tomto smyslu liší. Abychom odhadli cenu pozemků, vzali jsme vzorek 6000 pozemkových transakcí, které proběhly v období 1974-1994 na vládou kontrolovaném území v pěti oblastech Kypru: Nicosia, Limassol, Larnaca, Paphos a Famagusta. Data jsme získali ze záznamů pozemkových katastrů v jednotlivých oblastech a zahrnovala všechny relevantní parametry (cena, poloha, rozloha v metrech čtverečních a podobně). Z těchto dat jsme sestavili cenový index za použití vážených průměrů pro každou z pěti kategorií pozemků z období 1973-1997 (1973=100). Poté jsme použili tyto cenové indexy k odhadnutí hodnoty pozemků řeckých Kypřanů na Tureckem kontrolovaném území, přičemž jsme předpokládali, že kdyby nedošlo k turecké invazi, cena těchto pozemků by rostla stejně jako ceny pozemků na řecké části Kypru.“*²⁰

Nebudeme se zde zabývat podrobněji komplexním odhadováním cen pozemků, kterou provedli uvedení kyperští ekonomové, nicméně pro naše účely zjišťování vlivu turecké invaze na kyperskou ekonomiku a vyčíslení ekonomických ztrát bude vhodné zde využít některých jejich závěrů.

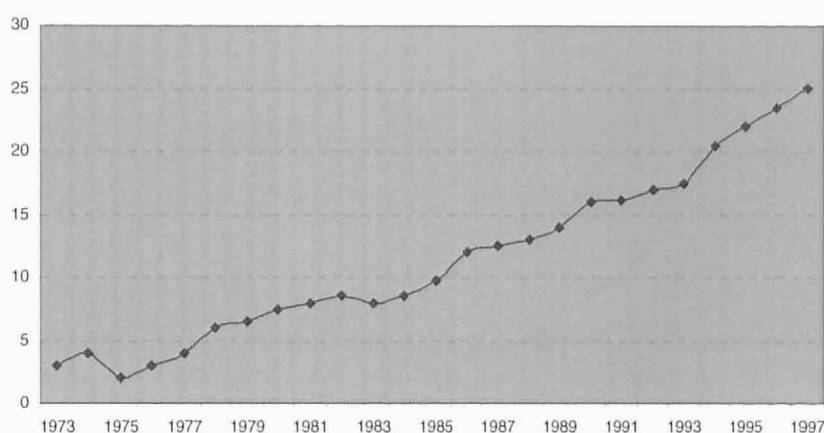
¹⁸ Tyto odhady poukazují pouze na hodnotu pozemků a nezahrnují tedy domy, budovy, ani byty, neboť ty uvažujeme jako součást nákladů přímého dopadu invaze, o nichž byla řeč výše.

¹⁹ Panos Pashardes, Soteroulou Hajispyrou: THE ECONOMIC EFFECTS OF THE TURKISH INVASION ON THE GREEK CYPRIOTS, University of Cyprus, Economics Research Centre, Nicosia, 2003

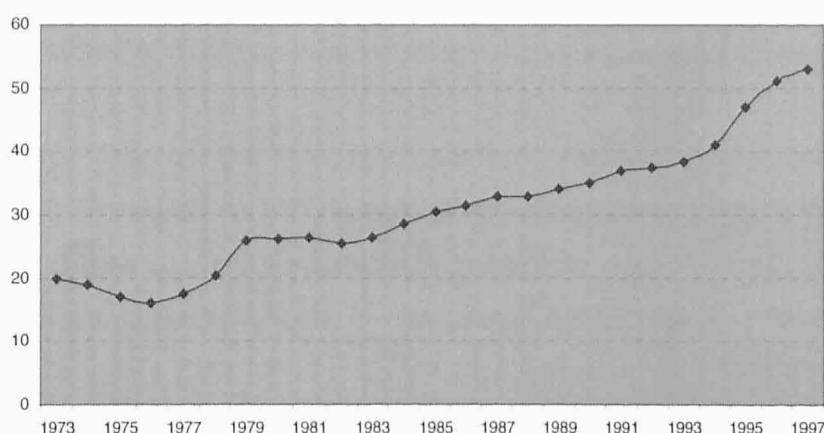
²⁰ Viz. Panos Pashardes, Soteroulou Hajispyrou: THE ECONOMIC EFFECTS OF THE TURKISH INVASION ON THE GREEK CYPRIOTS, University of Cyprus, Economics Research Centre, Nicosia, 2003, str. 11, vlastní překlad

Grafy 2.4.1 až 2.4.4 vyjadřují vývoj reálných cen pozemků v každé kategorii (ceny jsou vyjádřeny v kyperských librách za metr čtvereční) s využitím odhadů Panose Pashardese a Soteroulouy Hajispyrou a údajů District Land Registries. Z grafů je patrné, že ceny pozemků v obytných oblastech a ceny částečně zemědělských pozemků rostly během celého období 1974-1997. Ceny zemědělských pozemků a pozemků používaných v rámci turistického ruchu také prudce vzrostly v období od roku 1974 do začátku 80. let minulého století. V případě zemědělských pozemků lze prudký růst cen připsat spekulativním nákupům zemědělských pozemků, kdy spekulanti očekávali změnu jejich užití jiným, lukrativnějším směrem (bydlení, turistická zóna). V případě pozemků využívaných v rámci turistiky mohou zřejmě za růst cen zejména očekávání spojená s prudkou expanzí celého ekonomického odvětví turistického ruchu.

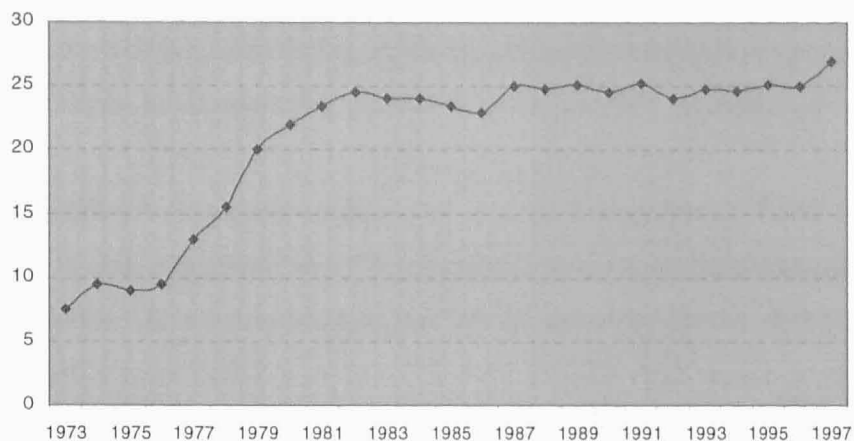
Graf 2.4.1: Obytné oblasti

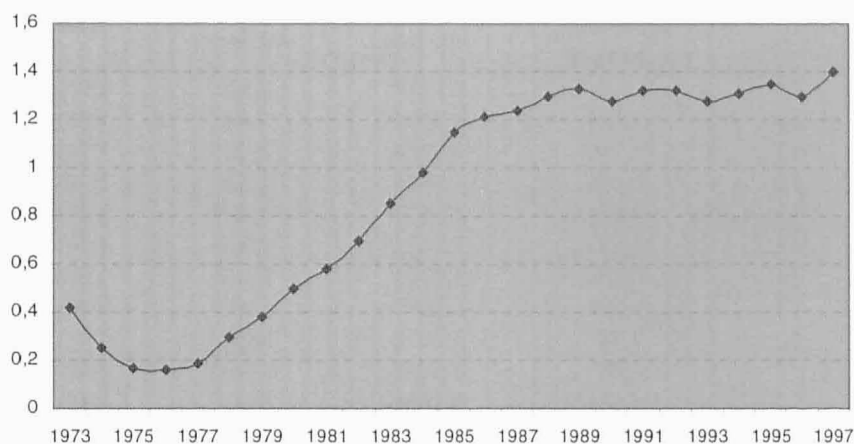
Graf 2.4.2: Částečně zemědělské oblasti

Graf 2.4.3: Zemědělské oblasti

Graf 2.4.4: Turistické zóny

(vertikální osa grafů 4.1-4.4 představuje CYP za metr čtvereční (ceny roku 1980))

Zdroj grafů 2.4.1-4:

1) District Land Registries

2) Panos Pashardes, Soteroulou Hajispyrou: THE ECONOMIC EFFECTS OF THE TURKISH INVASION ON THE GREEK CYPRIOTS, University of Cyprus, Economics Research Centre, Nicosia, 2003

V rámci analýzy dále uvedení kyperští ekonomové odhadovali plochu, kterou by každá z kategorií pozemků zabírala na Tureckem kontrolovaném území, kdyby k invazi nedošlo. Tento odhad založili na následujících čtyřech předpokladech:

1) Pozemky v oblasti turistického ruchu by bez turecké invaze zabíraly 1 % celkové plochy ostrova²¹

²¹ Toto tvrzení je založeno na faktech, že:

- 2) Plocha a počet obytných pozemků a částečně zemědělských pozemků by rostl proporcionálně k populaci.
- 3) Plochu zemědělské půdy lze získat odečtením od celkové plochy ostrova pozemků využívaných v rámci turistického ruchu, obytných a částečně zemědělských pozemků.
- 4) 90 % Tureckem kontrolovaných obytných a turistických pozemků je v soukromém vlastnictví.

Plochy jednotlivých kategorií soukromých pozemků kyperských Řeků na Tureckem kontrolovaném území, odhadnuté ve výše popsaném smyslu způsobem, ukazuje tabulka 2.4. Jak se dalo očekávat, odhady naznačují, že bez turecké invaze by plocha obytných pozemků a pozemků v oblasti rozvoje turistiky rostla na úkor zemědělsky využívaných pozemků.

Tabulka 2.4: Plocha Tureckem kontrolovaných pozemků řeckých Kypřanů podle kategorií (v milionech metrů čtverečních)

Rok	Obytné pozemky	Zemědělské pozemky	Částečně zemědělské pozemky	Turistické zóny
1975	98,4	1721,3	185,7	4,1
1976	99,1	1721,2	185,9	3,3
1977	99,8	1721,0	186,1	2,6
1978	101,2	1719,5	186,5	2,3
1979	102,7	1717,3	186,8	2,8
1980	104,3	1714,2	187,2	3,9
1981	106,1	1711,1	187,7	4,7
1982	108,1	1707,6	188,4	5,5
1983	110,4	1703,7	189,1	6,4
1984	119,3	1692,9	189,9	7,4
1985	128,3	1681,8	190,9	8,7
1986	137,2	1670,6	191,8	10,0
1987	139,7	1666,1	192,4	11,4
1988	142,1	1662,0	192,9	12,6
1989	144,4	1657,9	193,2	14,0
1990	146,7	1653,6	193,5	15,8
1991	149,5	1648,0	193,9	18,2
1992	153,2	1641,0	194,8	20,5
1993	158,0	1633,8	196,4	21,3
1994	163,5	1623,8	198,3	23,9
1995	168,6	1615,5	200,1	25,5
1996	172,7	1606,6	201,5	28,8
1997	175,9	1601,6	202,4	29,7

Zdroj: 1) District Land Registries

2) Panos Pashardes, Soteroulou Hajispyrou: THE ECONOMIC EFFECTS OF THE TURKISH INVASION ON THE GREEK CYPRIOTS, University of Cyprus, Economics Research Centre, Nicosia, 2003

a) většina ploch s potenciálním využitím v oblasti turistického ruchu byla na Tureckem kontrolovaném území ostrova

b) turisticky využívané plochy na vládou kontrolovaném území zabíraly zhruba 0,6 %.

V průběhu času se předpokládá nárůst turisticky využívaných ploch proporcionálně k počtu turistů navštěvujících Kypr.

Poté, co odhadli ceny a plochy soukromých pozemků, spočítali uvedení kyperští ekonomové hodnotu každé z kategorií pozemků pro období 1975 až 1997 s použitím předpokladu, že nedošlo k turecké invazi. Dále za předpokladu, že náklad odepřeného přístupu k majetku tvoří zhruba 1,3 % hodnoty pozemků, mohli odhadnout ztráty v důsledku odepřeného přístupu k majetku, které utrpěli vlastníci tohoto majetku, tedy řečtí Kypřané. Spočítané ztráty ukazuje Tabulka 2.5²². Vidíme, že **tyto ztráty dosáhly za období 1975-1997 téměř 3 miliard kyperských liber** (ceny roku 1995) a rostly v čase díky rostoucím cenám tohoto majetku (ve smyslu pozemků).

**Tabulka 2.5: Náklady odepřeného přístupu k soukromému majetku
(v milionech CYP, ceny roku 1995)**

Rok	Obytné pozemky	Zemědělské pozemky	Částečně zemědělské pozemky	Turistické zóny	Celkem
1975	20,0	4,0	8,2	0,2	32,4
1976	19,9	3,7	9,4	0,3	33,3
1977	20,6	4,1	11,0	0,4	36,1
1978	23,3	5,4	14,8	0,6	44,2
1979	28,5	7,6	18,4	0,9	55,4
1980	34,0	10,4	21,8	1,3	67,5
1981	37,9	13,0	24,1	1,8	76,9
1982	41,6	15,9	26,8	2,2	86,5
1983	45,0	19,1	28,7	2,7	95,6
1984	49,3	22,6	30,7	3,2	105,9
1985	53,2	26,5	34,6	3,6	117,8
1986	56,7	29,7	41,5	3,9	131,8
1987	60,2	32,1	48,9	4,5	145,7
1988	62,7	33,6	53,6	5,2	155,0
1989	65,5	34,1	55,4	6,3	161,3
1990	68,5	34,1	57,1	7,0	166,8
1991	73,2	34,2	59,0	7,5	173,9
1992	78,6	34,1	62,5	8,2	183,3
1993	83,8	33,8	64,3	8,9	190,7
1994	89,1	33,4	66,6	9,8	199,0
1995	97,1	33,4	66,9	10,4	207,8
1996	108,2	33,8	68,2	10,7	220,9
1997	119,8	34,7	70,0	11,3	235,8
Total	1336,9	533,5	942,3	110,7	2923,4

Zdroj: 1) District Land Registries

2) Panos Pashardes, Soteroulou Hajispyrou: THE ECONOMIC EFFECTS OF THE TURKISH INVASION ON THE GREEK CYPRIOTS, University of Cyprus, Economics Research Centre, Nicosia, 2003

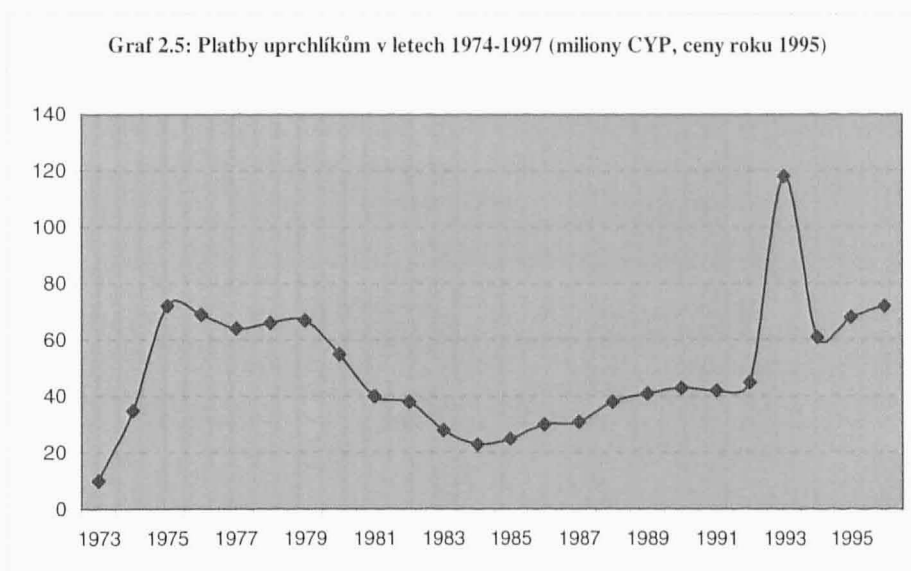
²² Číslo 1.3% vyjadřuje zhruba rozdíl mezi úrokovými sazbami na úvěry a vklady. Logikou zde je, že výnos z pozemku je přibližně roven úrokové sazbě na půjčování (vklady); kdyby byl výnos nižší než tato sazba, pak by pro vlastníka pozemku bylo lepší pozemek prodat a utržené peníze vložit do banky; kdyby byl výnos vyšší než tato sazba pak by lidé mohli použít své vklady v bance na nákup pozemku. Zvýšení nabídky pozemků v prvním případě a zvýšení poptávky ve druhém tlačí výnos z pozemků na stejnou úroveň se sazbou na vklady. Samozřejmě tato logika je založena na předpokladu nulových transakčních nákladů.

2.3 Opatření ke zmírnění ekonomického dopadu turecké invaze

V rámci naší analýzy dopadu turecké invaze na ekonomiku jižní části Kypru je na místě podívat se na opatření, která přijala vláda řecké části Kypru bezprostředně po turecké invazi, a jimiž se snažila zmírnit ekonomický dopad událostí v roce 1974. Především se jednalo o opatření, která měla snížit ekonomické břemeno, které nesla nejhůře postižená skupina, a sice řečtí Kypřané, kteří byli nuceni uprchnout z Tureckem okupovaného území.

2.3.1 Fond pro uprchlíky

Vláda, ve snaze zmírnit finanční strádání uprchlých řeckých Kypřanů z Tureckem okupovaného území, zřídila speciální fond na pomoc těmto uprchlíkům. Graf 2.5 ukazuje částky, které celkově obdrželi řecko-kyperští uprchlíci v jednotlivých letech období 1974 až 1997. Jak je z grafu patrné, v letech bezprostředně po invazi poskytl tento fond uprchlíkům značně vysoké částky. Například v roce 1976 obdrželi uprchlíci celkem 70,1 milionů kyperských liber. V letech 1980-1985 výše těchto transferů výrazně klesala a nejmenší částku, 24 milionů kyperských liber, obdrželi uprchlíci v roce 1985. Poté opět výše transferů rostla. Zajímavý je rovněž prudký vzrůst v roce 1994, který byl zapříčiněn jednorázovou speciální platbou k upravení vyrovnání s uprchlíky.

Zdroj: District Land Registries

2.3.2 Další formy ekonomické pomoci

Vedle zřízení fondu pro uprchlíky, byla přijata další čtyři opatření v rámci ekonomické pomoci uprchlíkům: Za prvé, šlo o poskytování nízko úročených úvěrů, záruk a grantů. Například celkový rozdíl mezi splatnými úrokovými platbami a úrokovými platbami, které byly skutečně zaplacené v letech 1976 až 1997 činil zhruba 5 milionů kyperských liber²³. Za druhé, vláda v letech 1991 až 1995 poskytla uprchlíkům daňové úlevy, které se odhadují na 46.4 milionů kyperských liber. Za třetí, v letech 1993-1994 vláda odepsala dluhy uprchlíků ve výši 60 milionů kyperských liber. A za čtvrté, vláda umožnila řecko-kyperským uprchlíkům přístup k majetku, který na vládou kontrolovaném území zanechali turečtí Kypřané, kteří odešli na sever na území okupované Turky.

Hodnotu získanou díky přístupu k tomuto majetku lze odhadnout podobně jako ztrátu ze zamezeného přístupu k majetku řeckých Kypřanů na Tureckem okupovaném území, popsanou výše²⁴. Jak můžete vidět z tabulky 2.6, **prospěch z přístupu k majetku tureckých Kypřanů, vyjádřený v penězích, dosáhl 1 miliardy kyperských liber během období 1995-1997**. To znamená, že přístup k majetku tureckých Kypřanů umožnil řecko-kyperským uprchlíkům nahradit téměř jednu třetinu nákladů, které přineslo zamezení přístupu k řecko-kyperskému majetku na okupovaném území.

---

²³ Údaje v tomto paragrafu jsou uvedeny v cenách roku 1995.

²⁴ Zde se odhadováním nebudeme zabývat. Pro naše účely využijeme odhady Panose Pashardese a Soteroulouy Hajispyrou.

**Tabulka 2.6: Hodnota přístupu k majetku tureckých Kypřanů
(v milionech CYP, ceny roku 1995)**

Rok	Pozemky tureckých Kypřanů na vládou kontrolovaném území (v milionech metrů čtverečních)	Tržní hodnota	Hodnota přístupu
1975	537,13	638,28	9,57
1976	537,13	929,22	13,94
1977	537,13	1199,94	18,00
1978	537,13	1523,68	22,86
1979	537,13	1725,18	25,88
1980	537,13	2001,23	30,02
1981	537,13	2443,95	36,66
1982	537,13	2729,37	40,94
1983	537,13	3117,17	46,76
1984	537,13	3372,26	50,58
1985	537,13	3438,56	51,58
1986	537,13	3560,98	53,41
1987	537,13	3576,52	53,65
1988	537,13	3516,00	52,74
1989	537,13	3664,87	54,97
1990	537,13	3658,38	54,88
1991	537,13	3532,36	52,99
1992	537,13	3665,25	54,98
1993	537,13	3813,77	57,21
1994	537,13	3828,98	57,43
1995	537,13	4148,07	62,22
1996	537,13	3991,10	59,87
1997	537,13	4287,03	64,31
Celkem			1025,43

Zdroj: 1) Planning Bureau

2) Department of Statistics and Research

3) Land Registry

4) Panos Pashardes, Soteroulou Hajispyrou: THE ECONOMIC EFFECTS OF THE TURKISH

INVASION ON THE GREEK CYPRIOTS, University of Cyprus, Economics Research Centre, Nicosia, 2003

Nyní tedy můžeme porovnat náklady turecké invaze s ekonomickou pomocí poskytnutou řecko-kyperským uprchlíkům ke snížení těchto nákladů v období 1974 až 1997. Toto porovnání ukazuje níže uvedená tabulka 2.7. Vidíme, že na konci sledovaného období dosáhly **celkové náklady turecké invaze 6,1 miliard kyperských liber a ekonomická pomoc 2.4 miliard kyperských liber**. Navzdory tomu, že během prvních několika let po roce 1974 byla ekonomická pomoc vyšší než náklady vzniklé důsledkem zamezení přístupu k majetku, ztráty vzniklé díky přímému dopadu invaze v roce 1974 byly tak vysoké, že je ekonomická pomoc nemohla pokrýt. Po roce 1980 navíc i rostoucí náklady ze zamezeného přístupu k majetku překonaly výši ekonomické pomoci, což znamenalo přenesení

ekonomického břemene turecké invaze na řecké Kypřany, především na řecko-kyperské uprchlíky.

Tabulka 2.7: Srovnání nákladů a přínosů za existence a neexistence majetku tureckých Kypřanů (v milionech CYP, ceny roku 1995)

Rok	Náklady	Přínos		Rozdíl náklad-přínos	
		Zahrnujeme přístup k majetku tureckých Kypřanů	Nezahrnujeme přístup k majetku tureckých Kypřanů	Zahrnujeme přístup k majetku tureckých Kypřanů	Nezahrnujeme přístup k majetku tureckých Kypřanů
1974	3166,6	9,0	9,0	3157,6	3157,6
1975	32,4	43,8	34,2	-11,4	-1,8
1976	33,3	85,8	71,9	-52,5	-38,6
1977	36,1	91,4	73,4	-55,3	-37,3
1978	44,2	91,3	68,5	-47,1	-24,3
1979	55,4	93,1	67,2	-37,7	-11,8
1980	67,5	98,4	68,3	-30,9	-0,8
1981	76,9	94,0	57,3	-17,1	19,6
1982	86,5	85,8	44,8	0,7	41,7
1983	95,6	86,4	39,6	9,2	56,0
1984	105,9	81,0	30,4	24,9	75,5
1985	117,8	79,7	28,1	38,1	89,7
1986	131,8	83,4	30,0	48,4	101,8
1987	145,7	87,6	33,9	58,1	111,8
1988	155,0	87,0	34,2	68,0	120,8
1989	161,3	96,5	41,5	64,8	119,8
1990	166,8	104,5	49,7	62,3	117,1
1991	173,9	114,2	61,2	59,7	112,7
1992	183,3	115,4	60,4	67,9	122,9
1993	190,7	124,9	67,7	65,8	123,0
1994	199,0	241,4	184,0	-42,4	15,0
1995	207,8	133,6	71,3	74,2	136,5
1996	220,9	127,6	67,7	93,3	153,2
1997	235,8	135,2	70,9	100,6	164,9
Celkem	6090,2	2391,0	1365,2	3699,2	4725,0

Zdroj: 1) Planning Bureau

2) Department of Statistics and Research

3) Land Registry

4) Panos Pashardes, Soteroulou Hajispyrou: THE ECONOMIC EFFECTS OF THE TURKISH INVASION ON THE GREEK CYPRIOTS, University of Cyprus, Economics Research Centre, Nicosia, 2003

2.4 Shrnutí

Ekonomické náklady způsobené tureckou invazí jsou zde odhadovány pomocí ekonometrického a účetního přístupu. Ekonometrický přístup, založený na předpovědích

makroekonomických ukazatelů pro případ existence i neexistence turecké invaze, odhaduje náklady na 4200 kyperských liber per capita (ceny roku 1995). Toto číslo však nezahrnuje náklady nahrazené prostřednictvím působení netržních faktorů. Nesmíme také zapomínat na to, že velká část těchto nákladů byla tlumena vládou, prostřednictvím 80 % nárůstu veřejných výdajů v období 1974 až 1976. Tato expanzivní fiskální politika měla pozitivní dopad na soukromou spotřebu a investice a přispěla k obnovení růstu ekonomiky na vládou kontrolovaném území. Nicméně tato politika ale také vedla k nárůstu státního dluhu a měla rovněž dlouhotrvající vliv na deficit platební bilance.

Turecká invaze ovlivnila všechna odvětví ekonomiky, obzvláště zemědělství. Průmyslové odvětví bylo negativně ovlivněno menší měrou a vzpamatovalo se velmi brzy, protože bylo předmětem značné části rekonstrukčního úsilí v rámci celé ekonomiky. Dopad turecké invaze na stavební odvětví byl tíživý hlavně v letech 1974 a 1975, ale brzy po roce 1975 začalo toto odvětví vykazovat znovu prudký růst a vrátilo se na před-invazní úroveň. Zajímavý je vývoj v odvětví turistického ruchu: díky invazi poklesla přidaná hodnota odvětví na 2/5 úrovně, která se odhaduje, že by jí bylo dosaženo, kdyby k invazi nedošlo. Nicméně po roce 1975 zaznamenalo toto odvětví dramatický růst, který pokračoval až do 90. let minulého století. Odhaduje se, že odvětví turistického ruchu na vládou kontrolovaném území rostlo rychleji a více, než jak by rostlo, kdyby za absence turecké invaze.

Účetní přístup k odhadování nákladů turecké invaze byl jednoduše založen na součtu nákladů přímého dopadu v roce 1974, které zahrnovaly zničený majetek a majetek (budovy i movitý majetek), který museli v tomto roce zanechat řecko-kyperští uprchlíci na Tureckem okupovaném území, a nákladů, které se akumulovaly v následujících letech po roce 1974 díky zakázanému přístupu k majetku řeckých Kypřanů na Tureckem okupovaném území. Náklady turecké invaze jsou dle tohoto přístupu znatelně vyšší než náklady odhadované ekonometrickými metodami, pravděpodobně protože zahrnují také netržní aktivity. Přesněji, **náklady přímého dopadu se odhadují na 3166.6 milionů kyperských liber a náklady invaze v následujících letech, způsobené znemožněným přístupem k řecko-kyperskému majetku na okupovaném území, se odhadují na 2923.4 milionů kyperských liber.** Pokud jde o rozdělení těchto nákladů, můžeme shrnout, že nositeli největšího ekonomického břemene byli uprchlí řečtí Kypřané a ani opatření přijatá vládou ke zmírnění tohoto břemene nedokázala rozdělit toto břemeno rovnoměrněji mezi všechny obyvatele vládou kontrolovaného území.

3. Kapitola 2:

ROZDÍLNÝ ROZVOJ SEVERNÍ A JIŽNÍ ČÁSTI KYPRU ANEB EKONOMICKÉ NÁKLADY SEPARACE SEVERNÍHO KYPRU

Po roce 1960, kdy bylo dosaženo nezávislosti, vykazoval Kypr mnoho znaků rozvojové země. Úroveň jeho per capita důchodu dosahovala pouze zlomku úrovně per capita důchodu v zemích západní Evropy. V roce 1961 se odhadovalo, že per capita důchod tureckých Kypřanů byl o 20 % nižší, než jak tomu bylo u jejich řeckých protějšků. Po vypuknutí násilí mezi oběma komunitami v roce 1963 se velká část komunity tureckých Kypřanů uchýlila na území v severní části ostrova, vystoupila z vlády a zřídila vlastní separátní správu. Po dalších 10 let byla součinnost a komunikace mezi oběma komunitami velmi obtížná a po turecké invazi v roce 1974, která vedla k rozdělení ostrova, prakticky zanikla jakákoli ekonomická interakce mezi oběma komunitami a každá z nich začala sledovat vlastní cestu rozvoje. V průběhu let po invazi se objevilo mnoho snah o vyřešení kyperského problému. Největší úsilí je záležitostí nedávné doby, doby před vstupem řecké části Kypru do Evropské unie (viz kapitola 3). Avšak toto úsilí dodnes nepřineslo jasné a uspokojujivé řešení kyperské otázky. V tomto kontextu je zajímavé a relevantní zabývat se rozdílem mezi ekonomickým rozvojem turecké a řecké kyperské komunity a tím, jak vypadá rozdíl per capita důchodu mezi těmito komunitami. Přesněji, budeme analyzovat, zda za pomoci dostupných měr ekonomického růstu v severní a jižní části Kypru a za předpokladu neexistence žádné dohody či vyřešení kyperského problému, má rozdíl důchodu per capita mezi severní a jižní částí Kypru tendenci se zmenšovat či zvětšovat. Problém lze uchopit i tak, že si položíme otázku, kolik let při sledování současného trendu potrvá severní částí Kypru dohnat a smazat tento rozdíl. Existenci tohoto rozdílu můžeme interpretovat jako ekonomické náklady separace severní části ostrova.²⁵

Alternativně můžeme uvažovat, co by se stalo s rozdílem per capita důchodu, kdyby došlo k dohodě a vyřešení kyperského problému a byl vytvořen jednotný trh na ostrově. Diskuse o

---

²⁵ Je nutné zde říci, že obecně ve 20. století ekonomicky Turci zaostávali za Řeky, nicméně situace Kypru má svá specifika. Jak si ukážeme, ekonomika severní části Kypru dosahovala v 90. letech vysokého tempa růstu a navíc se očekávaly, v rámci snah vyřešit kyperský problém, různé vstřícné politiky na podporu severního Kypru například od EU či USA, které měly zájem na snižování ekonomického rozdílu mezi oběma částmi ostrova pro případ vstupu sjednoceného ostrova do EU. To lze brát jako důvod, proč je zde relevantní zabývat se otázkou smazání ekonomického rozdílu mezi severem a jihem ostrova.

přesném dopadu takovéto ekonomické unie je nad rámec této práce, avšak můžeme říci, že se mnoho expertů shoduje, že neexistuje garance, že všichni zúčastnění by z této unie automaticky profitovali²⁶. Navíc tam, kde jsou značné výchozí rozdíly v bohatství a stupni rozvoje mezi partnery, může vyvstat potřeba značné finanční podpory a investic do méně rozvinutého partnera²⁷. Nicméně účelem této kapitoly není rozvádět komplexní debatu o tomto problému, ale položit si jednodušší otázku: Za daných nedávných měr růstu v jižní části Kypru jak vysoká by měla být požadovaná míra růstu pro ekonomiku severní části Kypru, aby se vyrovnaly životní úrovně mezi oběma komunitami? Nebo přesněji, jaká míra ekonomického růstu je požadována pro severní část Kypru, aby zanikl rozdíl v per capita důchodu:

- a) do 15 let
- b) do 20 let

Odpověď na tuto otázku se snaží najít první paragraf této kapitoly. Druhý paragraf se pak zabývá ekonomickými, politickými a institucionálními změnami, ke kterým by pravděpodobně došlo v případě nalezení řešení kyperské otázky, tedy znovu-sjednocení ostrova, a následného vstupu sjednoceného ostrova do EU²⁸. Dále se zabývá pravděpodobným dopadem těchto událostí na ekonomický růst. Za daných struktur uvažovaných dvou ekonomik (severní a jižní části Kypru) se pak paragraf 3 zabývá tím, která odvětví ekonomik by pravděpodobně profitovala z vyřešení kyperské otázky a především která odvětví ekonomiky severní části Kypru nabízí největší možnosti k odstranění rozdílu v per capita důchodu.

3.1 Ekonomický rozdíl mezi severem a jihem

Nejprve je potřeba říci několik varovných slov, než použijeme údaje o hrubém domácím důchodu (HDP) pro hodnocení rozdílného rozvoje na Kypru a závažnosti tohoto problému pro severní část Kypru. Za prvé, HDP per capita představuje pouze hrubé měřítko životní úrovně a nebere v úvahu rozlišení politických, sociálních a ekonomických podmínek. Za druhé, údaje HDP per capita jsou odvozeny převáděním národních měn na dolar při aktuálních směnných kurzech a toto nebere v úvahu rozdíly v relativních domácích kupních silách měn.

---

²⁶ Henrekson et al,1997; Walz, 1998

²⁷ Rivera Batiz and Xie, 1994

²⁸ Tato kapitola nebere v úvahu vstup jižní části Kypru do EU, ke kterému došlo v roce 2004. Budeme se zde pohybovat často na velmi hypotetické úrovni, „jak by to bylo kdyby...“, neboť právě to poslouží nejlépe našemu účelu-hledání nákladů separace severního Kypru.

V důsledku toho, pokud kupní síla HDP per capita ve smyslu zboží a služeb je podhodnocena v jakékoli zemi či regionu, rozdíly v životních standardech mohou být zvětšeny²⁹. Za třetí, současný trend důchodu per capita nemusí být spolehlivou směrnicí pro budoucí ekonomický růst. Odhady výkonnosti v minulosti mohou být ovlivněny výběrem výchozího roku a období, pro které byl minulý trend odhadován, zároveň tak vzniká nevyhnutelná nejistota pro ekonomický růst v budoucnu. Tyto mírné obtíže by ale neměly závažně ovlivnit naše závěry, neboť se zde nebudeme zabývat přesnými, nejlepšími odhady míry růstu nebo přesnými měřítky rozdílu mezi severní a jižní částí Kypru, ale v centru našeho zájmu bude spíše snaha vyobrazit význam rozvoje a ekonomického růstu severního Kypru.

Nehledě na omezení HDP jakožto měřítka rozvoje, bylo odhadnuto, že **důchod per capita řeckých Kypřanů byl v roce 1961 přibližně o 20 % vyšší než důchod per capita tureckých Kypřanů**³⁰. Po roce 1963 se rozdíl ztlačil³¹, a i když po roce 1974 nebyly po řadu let pořízeny žádné statistiky na Tureckem okupované severní části Kypru, obecně se předpokládá, že rozdíl se po turecké invazi nadále zvětšoval.

Především důsledkem toho, že ekonomiky řecké i turecké části Kypru jsou malými ekonomikami, jsou obě náchylné k externím šokům, a to je také příčinou jejich proměnlivého a nestálého ekonomického růstu. V případě turecko-kyperské ekonomiky byl tento problém nejvíce zřetelný od počátku 80. let minulého století, a to díky mezinárodní izolaci doprovázené obchodním embargem, která činila severní Kypr vysoce závislým na Turecku. Navzdory problémům však obě ekonomiky zaznamenaly relativně vysoké tempo ekonomického růstu začátkem 80. let. Pro ekonomiku **jižní části Kypru** se po překonání počátečního šoku z roku 1974 odhadovalo, že **reálný HDP rostl v 80. letech průměrně tempem 5,5 % ročně**³². Na počátku 90. let minulého století toto tempo kolísalo a **pokleslo na průměrnou hodnotu 3,4 % ročně v období 1996-2000**. V ekonomice severní části Kypru došlo k podobnému vývoji: **pro období 1981-1990** bylo odhadnuto, že **reálný HDP rostl průměrně tempem 5,9 % ročně**, ale toto **tempo pokleslo na 3,2 % v období 1991-2000**. Vidíme, že tempo růstu v severní části Kypru bylo v 80. letech průměrně vyšší než tempo

---

²⁹ Jednou cestou, jak obejít tento problém, je přeměnit národní důchod pomocí parity kupní síly (purchasing power parities, PPP). V případě Kypru jsou k dispozici odhady HDP per capita (PPP) pro jižní část, ale ne pro severní část, takže musíme použít dolarové odhady HDP per capita pro účely srovnání.

³⁰ Notel, 1973

³¹ Notel (1973) odhadnul, že v roce 1971 byl důchod per capita řeckých Kypřanů dvakrát vyšší než důchod per capita tureckých Kypřanů.

³² Údaje použité v této kapitole se mírně liší od údajů z první kapitoly. Příčinnou je rozdílný zdroj údajů. Zatímco v první kapitole byl jako zdroj údajů o HDP jižního Kypru využit Department of Statistics and Research, v této kapitole jako zdroj údajů slouží především Economist Intelligence Unit (EIU). Důvodem je, že EIU poskytuje i údaje ze severní části Kypru, které jsou pro naše účely nezbytné. V tomto paragrafu jsou použity údaje EIU z roku 2001.

růstu pro toto období v jižní části Kypru, nicméně pokles, ke kterému došlo v 90. letech byl průměrně znatelnější v severní než v jižní části Kypru.

Pro naše účely je však důležitější srovnat úroveň per capita důchodu v severní a jižní části Kypru a zabývat se tím, co se dělo v nedávno minulých letech. Protože nás zajímá, jak se promítá minulá výkonnost ekonomiky do budoucnosti, musíme rozhodnout, v rámci kterého období by měla být tato minulá výkonnost měřena³³. Pro naše účely je vhodné zvolit období 1996-2000 a provést srovnání růstu důchodu per capita v rámci tohoto období, pro které máme v současnosti dostupná data³⁴. Objevuje se zde ještě problém, vztahující se ke spolehlivosti dat ohledně důchodu per capita v severní části Kypru, který představuje kombinace vysoké domácí inflace a pokračující deprecie turecké liry³⁵. Nehledě na tyto problémy, odhadl „Economist Intelligence Unit“ (EIU), že **důchod per capita byl v roce 2000 US\$13,155 v jižní části Kypru a US\$5,966 v severní části Kypru. Turecko-kyperská státní plánovací organizace (The Turkish Cypriot State Planning Organisation ,TCSPO) odhadla důchod per capita na US\$4978 v roce 2000. Nesoulad s daty EIU ukazuje na obtížnost odhadování HDP v severní části ostrova způsobenou existencí ohromné skryté či neoficiální ekonomiky, která má podle některých odhadů minimálně stejnou hodnotu jako zaznamenané HDP (EIU, 2001).** Pokud jsou odhady poskytnuté EIU správné, ukazuje se, že **růst per capita důchodu³⁶ byl v letech 1996-2000 průměrně 3,9 % v severní a 2,9 % v jižní části Kypru³⁷.** Na základě těchto dat a za předpokladu, že současné trendy budou v budoucnu pokračovat, došla EIU k závěru, že by trvalo 82 let (od roku 2000), než by se smazal rozdíl mezi důchodem per capita severní části a jižní části Kypru³⁸. Kromě toho, za stejného předpokladu by v absolutním smyslu zůstal tento rozdíl po mnoho let značně veliký. Například podle odhadů EIU v roce 2020 by důchod per capita vzrostl na US\$23,284 na jihu a

---

³³ Je potřeba si uvědomit, že trend v dlouhém období by nemusel zahrnout různé nedávné strukturální posuny, zatímco ekonomický růst posledních dvou nebo tří let by mohl být ovlivněn náhodnými vlivy krátkého období. Hledat definitivní odpověď na toto dilema je však mimo rámec této práce a pro naše závěry není nalezení definitivní odpovědi klíčové.

³⁴ Tato data pochází z analýzy, kterou se na toto téma pro období 1996-2000 zabývalo EIU a dále Ron Ayres, profesor na Univerzitě v Greenwich ve své práci: *The Economic Costs of Separation: the north-south development gap in Cyprus*. Hlavním účelem této analýzy bylo odhadnout velikost rozdílu v rozvoji severní a jižní části Kypru na základě důchodu per capita a přibližně nastinit, jak dlouho při sledování současných trendů potrvá, než bude tento rozdíl smazán.

³⁵ Tyto ekonomické jevy mohou mít mírně zkreslující vliv na hodnotu dostupných dat, pro naše účely budeme tento vliv zanedbávat.

³⁶ údaje v reálných hodnotách

³⁷ TCSPO (2003) odhadlo, že reálný důchod per capita rostl průměrně tempem 3,3 % v letech 1996-2000, což je nižší hodnota, než hodnota poskytnutá EIU. Pokud by byl správný tento odhad, plynuly by z něj ještě větší těžkosti, kterým by severní část Kypru musela čelit při snaze smazat rozdíl mezi severem a jihem, než jaké plynou z hlavního textu této kapitoly.

³⁸ Výpočet provedla EIU, 2001.

na US\$12,826 na severu. Vyjádřeno absolutně, rozdíl mezi severem a jihem by tedy vzrostl z US\$7,189 v roce 2000 na US\$10,458 v roce 2020, i když v relativním smyslu by se rozdíl mezi severem a jihem snížil. V Tabulce 3.1 je toto vyjádřeno pomocí vzrůstu podílu³⁹ důchodu per capita z 0,45 v roce 2000 na 0,55 v roce 2020. Tabulka 3.1 ukazuje celkové výsledky.

Tabulka 3.1: Rozdíl mezi severem a jihem za předpokladu současných trendů

	Důchod per capita v roce 2000	Důchod per capita odhadovaný pro rok 2020	Tempo růstu reálného důchodu per capita v letech 1996-2000	Počet let nutných k překonání rozdílu mezi severem a jihem (od roku 2000)	Rozdíl pro rok 2000 (vyjádřeno podílem)	Odhadovaný rozdíl (vyjádřeno podílem) za předpokladu současných trendů pro rok 2020
Sever	5,966	12,826	3,9	82	0,45	0,55
Jih	13,155	23,284	2,9	na	2,2	1,8

Zdroj: Economist Intelligence Unit, Country Report 2001

Je důležité zde zdůraznit, že výsledky uvedené v tabulce 3.1 by měly být interpretovány jako poskytující pouze přibližné údaje o míře rozvoje z pohledu severní části Kypru. Nicméně za našich předpokladů výpočet času, který je potřeba ke smazání rozdílu může být brán jako směrodatné měřítko problému, kterému čelí severní část Kypru za absence nějakého rozumného politického řešení. Samozřejmě že změna předpokladů by změnila i budoucí pozici severu a jihu pro jejich srovnávání. Například problém, kterému čelí severní část Kypru bude větší (resp. menší), pokud ekonomický růst bude nižší (resp. vyšší) v severní a/nebo vyšší (resp. nižší) v jižní části Kypru, než kolik zde předpokládáme.

V tomto ohledu je významné zabývat se možným dopadem, který by mělo sjednocení ostrova a jeho následný vstup do Evropské unie. Zvážíme-li potenciální výhody, které přináší členství v EU, je jistě racionální předpokládat, že vstup do EU by mohl mít pozitivní efekt na budoucí ekonomický růst. Než se tímto úvahami budeme zabývat hlouběji (v dalším paragrafu této kapitoly), můžeme být užitečně zabývat se tím, jaké tempo růstu důchodu per

³⁹ Tento podíl vyjadřuje vztah důchodu per capita severu ku důchodu per capita jihu pro příslušný rok. V tabulce 2.1 jsou uvedeny ještě hodnoty 2,2 v 6. sloupci a 1,8 v 7. sloupci. Tyto hodnoty naopak vyjadřují podíl důchodu per capita jihu ku důchodu per capita severu.

capita by bylo potřeba k tomu, aby se rozdíl mezi severem a jihem v uvedeném smyslu smazal během nějakého rozumného časového období. Nemusí panovat shoda o tom, co považovat za rozumné časové období, ale abychom mohli ilustrovat významnost tohoto problému, budeme předpokládat období je 15 a 20 let od roku 2000⁴⁰.

Podle odhadu EIU (2001), aby zanikl rozdíl mezi důchody per capita do roku 2015 a za předpokladu, že růst per capita důchodu v jižní části Kypru zůstane na 2,9 % ročně, by bylo nutné, aby reálný důchod per capita v severní části Kypru rostl tempem 8,5 % ročně. Pokud budeme uvažovat periodu dvaceti let ke smazání rozdílu, pak za stejného předpokladu by důchod per capita severu musel růst o trochu mírněji, ale stále vysokým tempem 7,0 % ročně. Kritiku k těmto odhadům vyjádřil například ekonom Ron Ayres: „*Možnou kritikou těchto odhadů je, že jsou založeny na nepřesnějším reálném předpokladu nezmenšování tempa růstu důchodu per capita jižní části Kypru. Proto k ilustrování významu pro problém, kterému se severní Kypr musí přece pracovat předpoklad tak, že růst důchodu per capita v jižní části Kypru bude dosahovat hodnoty 3,5 % ročně*“⁴¹. Jak ukazuje tabulka 3.2, za tohoto upraveného předpokladu na 3,5 % růst jižní ekonomiky by bylo nutné, aby důchod per capita na severu rostl tempem 9,1 %, pokud by měl být smazán rozdíl mezi severem a jihem v roce 2015, a tempem 7,7 %, pokud by tento rozdíl měl být smazán v roce 2020⁴².

Tabulka 3.2: Tempo růstu důchodu per capita požadované pro sever ke smazání rozdílu mezi severem a jihem do 15 a 20 let od výchozího roku 2000

	Růst důchodu per capita požadovaný pro sever ke smazání rozdílu do roku 2015 (%)	Růst důchodu per capita požadovaný pro sever ke smazání rozdílu do roku 2020* (%)	Růst důchodu per capita požadovaný pro sever ke smazání rozdílu do roku 2015# (%)	Růst důchodu per capita požadovaný pro sever ke smazání rozdílu do roku 2020# (%)
Sever	8,5	7,0	9,1	7,7

*Předpokládáme, že růst důchodu per capita na jihu zůstane 2,9 % ročně.

#Předpokládáme, že růst důchodu per capita na jihu vzroste na 3,5 % ročně.

⁴⁰ Pro tato období máme dostupná data z analýzy provedené EIU v roce 2001

⁴¹ Ron Ayres: *The Economic Costs of Separation: the north-south development gap in Cyprus*, University of Greenwich, 2003, str. 4. vlastní překlad

⁴² odhady EIU (2001)

Zdroj: 1) Economist Intelligence Unit, Country Report 2001

2) Ron Ayres: The Economic Costs of Separation: the north-south development gap in Cyprus, University of Greenwich, 2003

Na první pohled vidíme, že **důchod per capita tureckých Kypřanů by musel růst nebývale vysokým tempem, vyšším než 7 % ročně**, aby se smazal rozdíl v rozvoji (důchodu per capita) severu a jihu v rámci rozumného časového období. Jak dokládají dostupná data z jiných částí světa, 7 % roční růst reálného důchodu per capita je nezvyklý, ale možný. Podle dostupných dat UNDP⁴³ z roku 1997 tři země dosahovaly tempa růstu důchodu per capita vyššího než 7 % ročně během období 1980-1993: Čína (8,2 %), Jižní Korea (8,2 %) a Maledivy (7,2 %). Kromě toho ada dalších zemí dosahovala r stu d chodu per capita vyššího než 6 % ro n b hem více než desetiletého období po roce 1960. K t mto zemím pat í nap íklad Thajsko (6,4 %), Singapur (6,4 %), Botswana (6,2 %) a Ázerbajdžán (6,2 %).

V dalším paragrafu této kapitoly se pokusíme na rtnout hlavní ekonomické, politické a institucionální zm ny, které by pravd podobn nastaly v p ípad , že by došlo k dohod o sjednocení Kypru a vstupu sjednoceného Kypru do EU.

3.2 Sjednocený ostrov: makroekonomické možnosti a omezení⁴⁴

To, jak by případná dohoda vedoucí ke sjednocení Kypru⁴⁵ ovlivnila rozdíly ve vývoji severu a jihu by v zásadě záleželo na povaze a vlastnostech institucionálního, ekonomického a politického prostředí v nově sjednoceném Kypru. Navíc předpoklady, které si vytvoříme o institucionálním, ekonomickém a politickém prostředí na nově sjednoceném ostrově budou klíčové pro jakoukoli analýzu ekonomického dopadu vyřešení kyperského problému⁴⁶. Pro naše účely bude užitečné nejprve upozornit na proměnné, které budou určující pro ekonomický dopad vyřešení kyperského problému. Poté pomocí stanovení předpokladů o těchto proměnných je možné sestavit jisté předběžné závěry o dopadu dohody na Kypru na vývojové rozdíly. Platnost předpokladů poté určí věrohodnost či přijatelnost učiněných závěrů.

⁴³ United Nations Development Program

⁴⁴ Ekonomickou budoucností Kypru v případě, že by došlo ke znovu-sjednocení ostrova se zabývala schůze na téma the Economic Focus Group on Cyprus organizovaná the United States Agency for International Development v J. William Fullbright Centru (Nicosia, Kypr) 15-16 června 2000.

⁴⁵ Pro naše účely budeme předpokládat, že ke sjednocení Kypru by došlo krátce po roce 2000.

⁴⁶ Analýzou předpokladů se zabýval Ronald Ayres ve své práci The Economic Costs of Separation: the north-south development gap in Cyprus

3.2.1 Makroekonomické proměnné a předpoklady

Než stanovíme předpoklady o makroekonomickém prostředí, je důležité zdůraznit, že zde nechceme spekulovat o přesné povaze ekonomických a politických vztahů mezi oběma komunitami na Kypru v případě jeho znovu-sjednocení. Nyní se tedy podívejme, jaké makroekonomické a institucionální uspořádání budeme předpokládat pro znovu-sjednocený Kypr:

- **Sjednocený ostrov vstoupí do EU jako celek⁴⁷.**

Po roce 2000 již splnila řecko-kyperská ekonomika podmínky potřebné pro vstup do EU a pro případ dohody o sjednocení ostrova se předpokládá, že *acquis communautaire* by bylo přijato a rozšířeno po celém ostrově. Předpokládá se, že členství v EU sjednoceného ostrova by mělo větší vliv na turecko-kyperskou ekonomiku. Za prvé, sever by musel liberalizovat ekonomiku, odstranit velkou část vládních podpor a dotací a harmonizovat daňový systém. Za druhé, finanční systém by rovněž potřeboval restrukturalizaci a liberalizaci. Za třetí, turecko-kyperská ekonomika by ztratila své výhodné trhy v Turecku některých svých produktů, ale toto by bylo kompenzováno, alespoň do určité míry, zrušením obchodního embarga a přístupem na trhy Evropské unie⁴⁸. V krátkém období by členství v EU uvalilo náklady přizpůsobení na turecko-kyperskou ekonomiku, ale není nerozumné předpokládat, že by severu byla poskytnuta jakási respektní doba k dosažení harmonizace s *acquis communautaire* a že EU by poskytla finanční podporu během přístupového období.

- **Nalezne se vhodné řešení problematiky vlastnických práv.**

Předpokládá se, že řešení problematiky vlastnických práv by bylo součástí dohody o sjednocení ostrova a bylo by provedeno buď pomocí uznání vlastnických práv a nebo pomocí různých kompenzací. Dále se předpokládá, že vlastnická práva jsou dobře právně definovaná a uznávaná. Toto je obzvláště důležité v souvislosti s toky zahraničních investic. Dalším předpokladem je, že mezinárodní společenství by poskytlo finanční podporu, aby pomohlo například při poskytování výše zmíněných kompenzací.

---

⁴⁷ Zde je nutné opět připomenout, že ačkoli již v roce 2004 vstoupila jižní část Kypru do EU, není účelem této práce hodnotit tento vstup a jeho ekonomický dopad. Pro naše účely se budeme pohybovat spíše na hypotetické úrovni, jak by ovlivnilo ekonomiku Kypru (severní i jižní), kdyby před vstupem jižní části Kypru došlo k politickému vyřešení kyperského problému, a tedy ke znovu-sjednocení ostrova, a jeho následnému vstupu do EU jako celku.

⁴⁸ I když členství by zpřístupnilo nové trhy v rámci EU v dlouhém období, mnoho obchodů by nutně potřebovalo zlepšit svou konkurenceschopnost ve smyslu ceny a kvality

- Na sjednoceném ostrově bude svoboda pohybu.

Předpokládá se, že dohoda o sjednocení by umožnila volný pohyb lidí, kapitálu, zboží a služeb. Což jsou nezbytné předpoklady efektivní alokace. V praxi by byla, alespoň v krátkém období, nějaká forma pohybu, například pohyb lidí, jednodušší než ostatní, například pohyb kapitálu, a proto by mohlo být nezbytné pro svobodu pohybu, aby byla zaváděna postupně.

- Dalším předpokladem je jednotná měna na ostrově.

Tohoto by bylo možno dosáhnout ve formě Eura nebo pomocí vázání národní měny na Euro. Obojí by mělo pravděpodobně minimální dopad na turecko-kyperskou ekonomiku, ale mohlo by přinést významný prospěch pro severní část Kypru, pokud by jí to pomohlo dosáhnout cenové stability a stability směnného kurzu.

- Předpokládáme rovněž poskytnutí finanční pomoci k podpoře turecko-kyperské ekonomiky.

Předpokládá se, že mezinárodní společnosti, včetně EU, by v případě dohody o znovusjednocení Kypru pomohlo zaručit, že turecko-kyperské ekonomice bude poskytnuta vhodná a dostatečná pomoc, která nahradí dosavadně poskytovanou pomoc od Turecka. Tato pomoc by mimo jiné měla zahrnovat prostředky pro výdaje na armádu, a měla by dopomoci k dosažení větší vyváženosti příjmové struktury komunity v rámci jednotné kyperské ekonomiky.

- Existuje „zisk z míru“.

Předpokládáme, že demilitarizace ostrova by uvolnila prostředky, které by se daly využít například pro investice a/nebo pro poskytování veřejných služeb. Dále snížení napětí na ostrově by mělo zjevně pozitivní vliv na příliv investic od zahraničních investorů.

Předchozí diskuse byla zaměřena na makroekonomický vliv, který by mělo politické vyřešení kyperského problému a z toho plynoucí znovusjednocení ostrova. Pokud se podíváme na dvě důležité veličiny, a sice ekonomický růst a zaměstnanost, pak za platnosti výše uvedených předpokladů by byl makroekonomický dopad znovusjednocení ostrova na tyto veličiny potenciálně pozitivní. Makroekonomický vliv na uvedené veličiny za daných předpokladů shrnuje následující tabulka:

Tabulka 3.3 : Makroekonomický dopad dohody o znovusjednocení Kypru

	Ekonomický růst	Zaměstnanost
Členství v EU	+	+
Vyřešení problematiky vlastnických práv	+	+
Svobodný pohyb	+	+
Jednotná měna	+	+
Finanční pomoc	+	+
Zisk z míru	+	+

V podstatě na základě výše uvedených předpokladů by politické řešení kyprského problému přineslo potenciál ke zlepšení ekonomického růstu a k rozšíření pracovních příležitostí. Turecko-kyprská ekonomika by sice nesla vysoké náklady na izopobu, ale měla by obrovskou příležitost vyžít vysoké zisky ze sjednocené ekonomiky, což by kompenzovalo její počáteční náklady. Samozřejmě musíme zde upozornit na fakt, že zisky, o kterých zde mluvíme, jsou pouze hypotetické a nebudeme se zde zabývat odhadem jejich výše. Nicméně můžeme konstatovat, že jakékoli zlepšení makroekonomických podmínek se projeví jako odpovídající změny na úrovni jednotlivých odvětví ekonomiky. S ohledem na výše uvedené je relevantní zabývat se tím, která ekonomická odvětví by pravděpodobně profitovala z politického řešení kyprského problému.

3.3 Trendy v odvětví-porovnání severu a jihu

Kypr od roku 1960 prodělal významnou ekonomickou transformaci. V roce 1960 byla jeho ekonomika těžce závislá na produkci primárních zemědělských produktů. Zemědělská produkce představovala v té době zhruba jednu třetinu HDP a 46 % zaměstnanosti. Složení vývozu se omezovalo na primární produkty jako nerostné suroviny a zemědělské produkty, které dohromady tvořily 86 % příjmů z vývozu⁴⁹. Po rozdělení ostrova v roce 1974 vlivem turecké invaze se struktura jižní řecko-kyprské ekonomiky značně změnila. **Až do poloviny 80. let 20. století byla motorem ekonomického růstu průmyslová výroba, ale koncem 80. let se hnací silou ekonomiky staly služby, především v oblasti turistického ruchu.**

Podobně jako řecko-kyprská ekonomika, i ekonomika severní části Kypru se transformovala po rozdělení ostrova v roce 1974. V 70. letech 20. století bylo páteří tamní ekonomiky zemědělství⁵⁰, ale jeho význam začal ve druhé polovině 70. let klesat. I když údaje

⁴⁹ nerostné suroviny 58 % a zemědělské produkty 28 %

⁵⁰ na severní části Kypru, kterou okupovalo po roce 1974 Turecko, se nacházela nejúrodnější půda na ostrově

z roku 2000 ukazují, že zemědělství zaměstnávalo v tomto roce 17,1 % pracovní síly, podíl na HDP tohoto sektoru poklesl z 16,4 % v roce 1977 na 12 % v roce 1993 a 7,9 % v roce 2000⁵¹. Naopak rostl podíl průmyslové výroby na HDP turecko-kyperské ekonomiky až do počátku 90. let minulého století, i když i jeho význam začátkem 90. let počal klesat. **Turecko-kyperská ekonomika je těžce závislá na transferech z Turecka**, které pozitivně ovlivnily velikost veřejného sektoru. V roce 2000 představoval veřejný sektor 20,2 % celkové zaměstnanosti na severu a 16,3 % HDP. Od poloviny 80. let minulého století se začalo významně rozvíjet i odvětví turistického a v roce 2000 průmysl a turistický ruch představoval 17,1 % HDP. Také vyšší vzdělávání se rychle rozvíjelo v 90. letech 20. století a stalo se hlavním zdrojem rostoucí zaměstnanosti a zvyšujících se zahraničních příjmů. V roce 2000 působilo v turecko-kyperské části ostrova pět univerzit, nabízejících výuku v angličtině 23.000 registrovaným studentům. Turecko-kyperská ekonomika si tak vybudovala komparativní výhodu v sektoru vzdělávacích služeb a tento sektor má potenciál se dále v budoucnu rozšiřovat. Podívejme se nyní podrobněji jednotlivé sektory obou ekonomik. Cílem je porovnat vývoj mezi oběma ekonomikami v rámci jednotlivých odvětví s důrazem na vývoj v severní části Kypru a na vliv případného sjednocení ostrova a jeho vstupu do EU.

3.3.1 Zemědělství

Růst významu sektoru služeb v jižní části Kypru znamenal, že v roce 2000 představovalo zemědělství méně než 5 % HDP. V severní části ostrova si zemědělství zachovalo relativně větší důležitost než na jihu a v roce 2000 představovalo 7,6 % HDP. Stejně jako na jihu, i na severu však zemědělství sleduje dlouhodobý sestupný trend. Toto odvětví bylo v minulosti intenzivně podporováno poskytováním zvýhodněných nízko-úročených úvěrů a dotací na vodu, dále bylo podporováno dotovanými cenami produktů a omezením importu. Kromě několika výjimek⁵² však kyperské zemědělské produkty obecně nejsou nadále konkurenceschopné ve srovnání s produkty jiných zemí na světových trzích.

3.3.2 Průmyslová výroba

---

⁵¹ zdrojem údajů v tomto paragrafu je EIU z roku 2001

⁵² například víno, citrusy, rostlinné a živočišné oleje apod.

Na jihu průmyslové odvětví rapidně rostlo v letech bezprostředně po turecké invazi v roce 1974 (viz. předchozí kapitola: graf 2.3.2). Ale od 1. poloviny 80. let minulého století jeho příspěvky k HDP soustavně klesaly až na 10,7 % HDP v roce 2000. Produkce v tomto odvětví byla tradičně chráněna vysokými tarify a jinými bariérami. Proto také význam odvětví začal klesat relativně ve vztahu k ostatním odvětvím ekonomiky v 80. letech, když na popud Evropské unie byly postupně eliminovány obchodní bariéry, nízké úrovně technologií a produktivity. **V 80. letech přišla řecko-kyperská ekonomika navíc o významné exportní trhy na Středním Východě a v rámci EU** a tento trend úpadku odvětví pokračuje až do současnosti. Obzvláště utrpěl textilní a kožedělný průmysl od počátku 90. let minulého století, a to ztrátou zahraničního zájmu o kyperské zboží a nárůstem objemu importovaného zboží. Potraviny, nápoje a tabákové výrobky tvoří největší část celkové průmyslové výroby, avšak růst v tomto sektoru je zapříčiněn hlavně domácí spotřebou, nikoli zahraniční. Jediné dva sektory průmyslové výroby, které zaznamenaly silný růst za poslední dvě desetiletí, jsou: chemický průmysl, zahrnující ropné rafinérie a léčiva, a kovo-výroba strojů a vybavení.

Na severu vzrostl podíl průmyslové výroby na HDP z 8,4 % v roce 1977 na 10,7 % v roce 1993, ale poté započal úpadek odvětví na 7,1 % v roce 2000. Od zavedení obchodního embarga v roce 1994 (viz kapitola 3) rostoucí podíl upadajících exportů v oblasti průmyslové výroby směřoval do Turecka a Velké Británie. Export do dalších zemí EU a na Střední Východ se snížil absolutně i relativně. Průmyslové exporty sestávaly hlavně z textilních výrobků, citrusů a mlékárenských výrobků. Do roku 1998 byla zakázána konkurence některých průmyslových výrobků a domácí trhy byly chráněny tarify, zvláštními daněmi a udělováním licencí na import. V roce 1998 začala vláda v severní části Kypru liberalizovat ekonomiku a redukovat počet tarifů.

V rámci dlouhého období se zdá, že odvětví průmyslové výroby bude i nadále pravděpodobně pokračovat ve sledování sestupného trendu, a to v obou částech ostrova⁵³. Nicméně v rámci odvětví jsou zřejmě možné některé výjimky z toho trendu. Například by zde mohl být prostor pro rozvoj „high tech“ produktů a nových příležitostí v oblasti výzkumu a rozvoje, obzvláště pokud by došlo k politickému řešení a vstupu znovu-sjednoceného Kypru do EU, který by podpořil příliv zahraničních investic. Ale bez ohledu na takové případy budou pravděpodobně celkově omezeny vyhlídky na další růst v odvětví průmyslové výroby jak na severu, tak na jihu ostrova.

---

⁵³ a to za absence politického řešení i v případě existence politického řešení kyperského problému a bez ohledu na vstup do EU

3.3.3 Stavebnictví

V jižní části ostrova zaznamenalo stavební odvětví reálný pokles během 2. poloviny 90. let minulého století. Boom tohoto odvětví představovala léta bezprostředně po turecké invazi v roce 1974 (viz předchozí kapitola: graf 2.3.3). Rozmach odvětví byl způsoben díky novým bytovým výstavbám a investicím do projektů v rámci infrastruktury. Druhý boom zaznamenalo odvětví koncem 80. let, kdy došlo k velké expanzi v oblasti turistického ruchu a stavěly se hotelové komplexy a další stavby pro účely turistiky. Ovšem válka v Perském zálivu, přeinvestování a zavedení přísnějšího stavebního řádu zapříčinilo stagnaci odvětví po roce 1993. V roce 2000 stavebnictví představovalo 7,1 % hrubé přidané hodnoty a 8,2 % celkové zaměstnanosti.

Úroveň aktivit ve stavebním sektoru obecně sleduje úroveň celkové ekonomické aktivity. **Od roku 1990 představovalo stavebnictví na severu mezi 7,3 % a 9,5 % HDP. V roce 2000 bylo odhadnuto, že přispívalo 8,1 % k HDP a tvořilo 14,2 % zaměstnanosti.** Stejně jako na jihu, i na severu došlo k boomu odvětví spojeného s rozvojem turistického ruchu, ale pokud by nedošlo v budoucnu k nějaké výrazné změně, kterou by představovalo například politické řešení kyperského problému a znovu-sjednocení ostrova, očekává se, že příspěvek odvětví relativně k HDP zůstane na stejné úrovni jako v nedávné minulosti.

Kdyby došlo k politickému řešení, stavební průmysl by pravděpodobně byl velkým beneficentem. Sjednocení ostrova by poskytlo podnět k realizaci řady projektů v rámci infrastruktury⁵⁴ a obnovujících projektů ve městech jako Famagusta nebo Nicosia. Předpokládané vyřešení otázky vlastnických práv by rovněž mělo podpořit stavebnictví, díky úsilí majitelů opravovat a rekonstruovat vrácený obytný majetek, či za získanou finanční kompenzaci nově stavět. Jakýkoli růst v oblasti turistického ruchu by rovněž na severu podpořil výstavbu hotelů a jiných turisticky využívaných staveb.

3.3.4 Bankovníctví a finanční služby

---

⁵⁴ výstavba silnic, přístavů, vodovodních potrubí

Odvětví bankovníctví a finančních služeb se na jihu rapidně rozvíjelo hlavně v 90. letech minulého století a v současnosti je vedoucím odvětvím. Rostoucí důležitost odvětví se odrážela v jeho přispívání k HDP, které vzrostlo z 15 % v roce 1990 na 21 % v roce 2000. Expanze a rozvoj tohoto sektoru byl ovlivněn vysokým tempem ekonomického růstu, dynamičností soukromého sektoru a nabídkou vysoce vzdělané pracovní síly. **Od počátku 80. let se jih rozvíjel jako „offshore“ centrum⁵⁵** pro obchody a investice a to vedlo k založení řady zahraničních (offshore) bankovních jednotek. Toto odvětví se postupně stalo důležitým zdrojem zaměstnanosti a v roce 2000 představovalo 5 % HDP.

Odvětví finančních institucí na severu zaznamenalo rovněž významný růst za poslední dvě desetiletí. Vzrostlo z hodnoty 3,8 % HDP v roce 1982 na 4,5 % v roce 1990 a na 5,9 % v roce 2000. Avšak oproti řecko-kyperskému bankovníctví je turecko-kyperské bankovníctví relativně v nevýhodě, neboť jako důsledek turecké okupace se oficiální měnou severní části Kypru stala turecká lira a Turecko-kyperská centrální banka (Turkish Cypriot Central Bank) nemá kontrolu nad monetární politikou, tedy i politikou směnných kurzů. Bankovní sektor sestává z mnoha malých komerčních bank a zahraničních bankovních jednotek, které jsou nedostatečně kontrolovány centrální bankou. Úrokové míry jsou obecně pod tržními mírami a úvěry jsou poskytovány hlavně do politicky preferovaných odvětví ekonomiky. Nedostatek transparentnosti působí potíže při snahách zhodnotit efektivitu bankovního systému na severu, ale zkušenosti z řady jiných, méně rozvinutých zemí, kde byly zavedeny výběrové úvěrové politiky a finanční restrikce, ukazují, že mnoho úvěrů se najednou ukázalo jako rizikových a rozvahy bank obsahovaly značný objem nedobytných pohledávek⁵⁶.

Odhaduje se, že pokud nedojde k politickému řešení kyperského problému, finanční sektor severní části ostrova bude nadále stagnovat. Kdyby ovšem došlo ke znovu.sjednocení Kypru a vstupu jednotného ostrova do EU, odhaduje se, že členství v EU by mělo pronikavý pozitivní dopad na odvětví a přineslo by jeho důkladnou restrukturalizaci. V dlouhém období by restrukturalizace sektoru finančních služeb mohla významně přispět k rozvoji turecko-kyperské ekonomiky. Pravděpodobně by členství přineslo výhody dané růstem samotného sektoru, ale je zde také prostor pro potenciální nepřímý prospěch, pokud by reformy spojené s politickým řešením kyperské otázky vedly k efektivnější a optimálnější alokaci fondů a peněžních prostředků a k rozvoji kapitálového trhu na severu. V rámci středně dlouhého

---

⁵⁵ nebo chcete-li daňový ráj. Dnes jsou daňové ráje často označovány termínem offshore jurisdikce, což jsou státy světa, které svým legislativním systémem umožňují společností příznivý daňový režim. Offshore je obecný termín, který se vžil v odborném jazyce pro mezinárodní daňové plánování.

⁵⁶ Fry, 1995

období by mohl vzniknout prostor pro růst sektoru finančních služeb tempem vyšším než by bylo tempo růstu HDP.

3.3.5 Turistický ruch

Odvětví turistického ruchu se stalo nejdůležitějším odvětvím ekonomiky jižní části Kypru. Počet turistů navštěvujících jižní část ostrova rapidně rostl během 80. let minulého století, poté kolísal v období 1991-1996 a od roku 1996 opět sleduje rostoucí trend. Pohostinství a hotelnictví ještě v roce 1980 představovalo 3,6 % HDP a 5,0 % zaměstnanosti, ale tyto údaje vzrostly na hodnoty 10 % a 10,6 % v roce 2000. Ovšem tyto hodnoty ukazují pouze na přímý příspěvek turistiky k ekonomickým aktivitám. **Celkový vliv na ekonomiku je ale mnohem větší, když vezmeme v úvahu vazbu tohoto odvětví na ostatními sektory v ekonomice**⁵⁷.

Turistický ruch je citlivý na podmínky nabídky a poptávky a hlavně na externí šoky⁵⁸. Přesto Světová turistická organizace (World Tourism Organisation, WTO) předpovídá, že turistický ruch celosvětově bude pokračovat v expanzi a bude růst vyšším tempem než v minulosti⁵⁹. Během 90. let rostl počet zahraničních návštěvníků průměrně tempem 4,5 % ročně. Pokud by došlo k politickému řešení na Kypru, je rozumné předpokládat, že odvětví turistického ruchu bude růst ještě rychlejším tempem v krátkém a středně dlouhém období.

Turistický ruch je významným zdrojem ekonomické aktivity i v severní části ostrova. Vyjádřeno absolutně, počet příjezdů zahraničních turistů vzrostl z 301.000 v roce 1980 na 433.000 v roce 2000, přičemž přes 80 % turistů pochází z Turecka. V absolutní hodnotě počet návštěvníků severu ostrova představuje pouze jednu pětinu turistů, kteří navštívili jižní část ostrova a tempo růstu návštěvnosti bylo na severu rovněž nižší. V roce 2000 turecko-kyperská ekonomika vydělala US\$ 208,1 na turistickém ruchu⁶⁰, což je ekvivalentní 19,3 % HDP a téměř polovině hodnoty celkového importu zboží⁶¹.

Pokud nedojde k řešení kyperské otázky, je pravděpodobné, že turistický ruch na severu bude nadále růst mnohem pomaleji, než jak je tomu na jihu. Na druhou stranu pokud by došlo k politickému řešení, nebylo by neracionální předpokládat, že tempo růstu by bylo dvojciferné. Otevření ostrova jako jednotného celku turistům by pravděpodobně učinilo Kypr ještě přitažlivější pro zahraniční turisty než dosud. Turistický ruch by se tak i na severu stal

⁵⁷ Ayres, 2000

⁵⁸ Například válka v Perském zálivu, válka v Iráku, teroristické útoky, to vše působí negativně na turistiku ve středozemním moři (alespoň v krátkém období)

⁵⁹ WTO, 2002

⁶⁰ na základě platební bilance

⁶¹ EIU, 2001

hnací silou ekonomiky, neboť by vytvořil nová pracovní místa, stimuloval by investice do infrastruktury a umožnil by rapidní nárůst příjmů z odvětví.

3.4 Shrnutí

Narážíme na problém nevyhnutelné nejistoty, když se snažíme předpovědět budoucí míry ekonomického růstu, nicméně je jasné, že za nedávných trendů a bez existence nějakého politického řešení kyperského problému by severu trvalo mnoho let, než by dokázal smazat rozdíl v ekonomickém vývoji s jihem. **Pokud by rozdíl mezi severem a jihem měl být smazán v nějakém rozumném období, řekněme 15 či 20 let, míra růstu důchodu per capita by musela být vyšší než 7 % ročně.** Stanovíme-li rozumné předpoklady o ekonomických, politických a institucionálních změnách, které by pravděpodobně nastaly v případě, že by došlo k vyřešení kyperské otázky a znovu-sjednocení Kypru, pak není neracionální dojít k závěru, že by **takové řešení přineslo pozitivní makroekonomický dopad na ekonomiku severní části Kypru.** Přehled rozvoje jednotlivých odvětví v rámci řecko-kyperské a turecko-kyperské ekonomiky naznačuje, že vyřešení kyperské otázky by bylo prospěšné pro stavebnictví, bankovníctví, vzdělávání, obchod a turistický ruch. Rovněž by se sever mohl rozvinout v oblasti průmyslové výroby, a to posunem k produkci výrobků s vysokou přidanou hodnotou (např. „high tech“ výrobky). Další rozvoj by byl umožněn i v oblasti zemědělství a v oblasti potravinové výroby.

Turecko-kyperská ekonomika je úzce vázána na Turecko, což je hlavní faktor zapříčiňující relativní slabost severokyperské ekonomiky. **Za účelem zvýšení ekonomického růstu a zlepšení prosperity severu by bylo zřejmě potřeba uvolnit silné ekonomické vazby na Turecko,** redukovat závislost turecko-kyperské ekonomiky na finančních dotacích z Turecka a uvést do chodu program strukturálních reforem. Politické řešení a následný vstup sjednoceného ostrova do EU by mohl poskytnout impuls pro růst exportů a prostor pro vytvoření nových trhů v rámci EU a dále pomoci severu rychleji smazat rozdíly v rozvoji s jihem. I když politické řešení a následný vstup do EU není postačující podmínka ekonomické prosperity na severu ostrova, přetrvávající alternativa ekonomické izolace nabízí jen malý prostor pro smazání rozdílu mezi severem a jihem v nějakém rozumném období a reprezentuje ekonomické náklady separace.

4. Kapitola 3:

KYPERSKÝ PROBLÉM A EVROPSKÁ UNIE

Pokud nás zajímá vliv turecké okupace na hospodářství ostrova, měli bychom zvláštní pozornost věnovat okolnostem, které předcházely vstupu Kypru, respektive jeho jižní části–Kyperské republiky–do Evropské unie. Mnoho diskusí ohledně očekávaného rozšíření EU v roce 2004 se omezovalo pouze na náklady rozšíření obecně, zatímco významnost kyperského problému byla zmiňována pouze zřídka v tomto kontextu. Proto se první paragraf této kapitoly zaměří na zkoumání nevyhnutelných dilemat, kterým čelila EU a Kypr během přístupových jednání o postavení Kypru jakožto plnoprávního člena EU. Nejprve bude podán historický přehled cesty Kypru do EU, kterou rámovalo mnoho diplomatických snah o vyřešení kyperského problému, jež vyústily až do referenda o přijetí plánu generálního tajemníka OSN Kofiho Annana. Další část této kapitoly se poté zaměří na ekonomické jevy, které ovlivnily výsledek referenda a tudíž vstup pouze jižní Kyperské republiky, jakožto zástupce celého ostrova, do EU. Nakonec se podíváme na stav obou ekonomik před a po vstupu Kypru do EU.

4.1 Cesta do Evropské unie

4.1.1 Členství Kypru v EU jako katalyzátor řešení politických problémů na ostrově?

Rozdělení ostrova spojené s tureckou invazí v roce 1974 mělo bezesporu tíživé následky pro obě komunity, nicméně oproti tureckým Kypřanům měli řečtí Kypřané nespornou výhodu, neboť těžili z faktu, že na rozdíl od turecko-kyperské správy, byla vláda jižní Kyperské republiky (nyní výhradně v řecko-kyperských rukou) nadále mezinárodně uznávaná jako legitimní vláda ostrova. Od roku 1974 se opakovaně objevovaly diplomatické snahy najít politické řešení, které by uspokojilo obě znesvářené strany. Zklamání z toho, co vnímali jako nedostatečnou politickou snahu ze strany tureckých Kypřanů regulovat či usměrňovat kyperský problém, **začali řečtí Kypřané postupně zdůrazňovat pozitivní, především ekonomické vyhlídky, které by mohlo přinést členství v EU** (tehdy ještě Evropské komunitě, European Community, EC) **ostrovu jako celku** v naději, že by tímto mohli poskytnout dostatečný rámec pro vyřešení vytrvalého sporu na ostrově. Proto v roce 1990 zažádala Kyperská republika o členství v EU⁶².

---

⁶² „Spolupráce mezi Kyprem a EU započala již v sedmdesátých letech. 19. prosince 1972 podepsal Kypr asociční dohodu, která vstoupila v platnost 1. června 1973. Proces vstupu do EU byl však až do roku 1988

Situace na Kypru začala směřovala k první vážnější krizi, když v roce 1993 Evropská komise došla k závěru, že Kyperská republika požádala o členství v EU ve jménu celého ostrova (tedy ve jménu řeckých i tureckých Kypřanů). Rozhodnutí Bruselu akceptovat kandidaturu Kypru vyprovokovalo rozhořčenou reakci ze strany turecko-kyperského vedení, které tvrdilo, že vláda Kyperské republiky neměla právo žádat o členství v EU za celý ostrov bez konzultace s nimi. Turecko-kyperská strana také jasně uvedla, že by nikdy nesouhlasila s připojením k seskupení států, jejichž členem by bylo Řecko ale nikoli Turecko⁶³. Tato otázka měla také regionální důsledky, protože řecké a turecké zájmy a politiky ohledně členství Kypru v EU byly protichůdné. Zatímco Řecko vřele přijalo zájem Kypru jako celku o vstup, závěry Evropské komise vyprovokovaly mnoho hrozeb ze strany turecké vlády, která šla až tak daleko, že tvrdila že regionální stabilita by byla vážně ohrožena vstupem celého Kypru do EU. Proti těmto výhrůžkám zkusila EU, i když neúspěšně, využít vyhlídky členství v EU tak, aby tureckým Kypřanům zatraktivnila nalezení případného řešení kyperského politického problému. Za tímto účelem **EU argumentovala hlavně tím, že by turečtí Kypřané sklidili značný užitek z příslušnosti k EU a že by ekonomicky profitovali dokonce více než řečtí Kypřané.**

Do konfliktu se zapojila i Organizace spojených národů (OSN). V očekávání významného pokroku v diskusích OSN ohledně nalezení řešení Evropská komise nakonec rozhodla pokládat Kypr za oprávněný a způsobilý pro vstup. V březnu roku 1995 Všeobecná a legislativní rada (General Affairs Council) potvrdila „vhodnost“ ostrova pro vstup a ustanovila začátek přístupových jednání s Kyprem na dobu půl roku po skončení tehdejší Mezivládní konference (Intergovernmental Konference). Započal rovněž strukturovaný dialog s Kyprem za účelem odkrytí oblastí, kde bylo třeba, aby se Kypr přizpůsobil právnímu systému a politikám EU. Ve stejné době vrchní představitelé několika členských států EU zaujali jasné stanovisko, že členství Kypru v EU pro ně nebude vítané, dokud politický problém na ostrově nebude úplně vyřešen.

V roce 1997 Evropská rada (European Council) v Lucemburku potvrdila, že přístupová jednání by měla začít na jaře 1998 a turečtí Kypřané byli pozváni, aby se připojili ke kyperské delegaci. Turecko-kyperský leader Rauf Denktash však kategoricky odmítl nabídku prezidenta Kyperské republiky Glafcose Cleridese, aby se turečtí Kypřané připojili

---

pozastaven tureckou invazí částí Kypru a vytvořením Severokyperské turecké republiky.“ Viz. [http://www.env.cz/C125696C00059652/01A7537D7910CC39C125696F004ACF25/5058FED4F5602E6AC1256D0A003711F0/\\$file/EU2-1.pdf](http://www.env.cz/C125696C00059652/01A7537D7910CC39C125696F004ACF25/5058FED4F5602E6AC1256D0A003711F0/$file/EU2-1.pdf)

⁶³ Není účelem této práce hlouběji se zabývat vztahy Turecka a Řecka. Nicméně pro získání povědomí o jejich vzájemných vztazích můžete navštívit stránku: http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=704

k vyjednávacímu týmu a znovu zdůraznil svou pozici odpůrce vstupu do EU s obavami, že by vstup zhoršil pozici tureckých Kypřanů na ostrově a degradoval by tuto komunitu do pozice menšiny. Navzdory turecko-kyperskému odmítnutí jakékoli účasti, začala v březnu 1998 přístupová vyjednávání o několik měsíců později započaly i rozhovory o přijetí a zavedení legislativy EU.

4.1.2 Několik mrtvých bodů

Členství Kypru v EU zpočátku Evropskou unií a různými diplomatickými kruhy chápáné jako katalyzátor pro nalezení řešení na ostrově se najednou začalo projevovat jako vážný problém Evropské unie. Turecko prohlásilo, že v případě, že by EU uznala řecké Kypřany jako samostatnou Kyperskou republiku bez vyřešení kyperského problému, anektovalo by severní část Kypru. Na druhou stranu Řecko hrozilo použitím veta k zabránění rozšíření EU, pokud by Kyperská republika nebyla zařazena mezi země, které se měly k EU připojit v roce 2004. Začalo proto vyjednávání o vyřešení kyperského problému před vstupem Kypru do EU, jak s oběma částmi ostrova, tak i s Řeckem a Tureckem. Do roku 2004 proběhlo několik (níže uvedených) pokusů o vyřešení problému vyjednáváním, které vždy sledovaly stejný scénář: Svít naděje na vyřešení a následné zklamání z neúspěchu.

- **Konference v Helsinkách (1999).**

Záblesk naděje znamenal meeting Evropské rady v Helsinkách v prosinci 1999.

Paralelně s uznáním Turecka jako kandidátské země (s požehnáním Řecka), **EU implicitně potvrdila, že řešení kyperského problému již nadále není nezbytným předpokladem přijetí Kypru:** „Rada zdůrazňuje, že politické řešení usnadní vstup Kypru do Evropské unie. Pokud však nebude dosaženo žádného politického řešení do doby dokončení přístupových jednání, rozhodnutí Rady o vstupu bude přijato i bez existence politického řešení jakožto výchozí podmínky. V této záležitosti bude Rada zodpovídat za všechny relevantní faktory.“⁶⁴

Výsledky zasedání v Helsinkách měly sloužit více účelům. Slib, že rozdělení Kypru by nemělo být překážkou členství v EU byl učiněn hlavně k uspokojení Řecka (odmítnutím vyjednávat turecká strana nemohla nadále blokovat vstup Kypru do EU)⁶⁵ a k umožnění

---

⁶⁴ EU Archives, 2000

⁶⁵ Rozhodnutí v zásadě znamenalo, že EU odmítla dát Turecku a tureckým Kypřanům taktickou výhodu, kterou by znamenalo podmínění vstupu vyřešením kyperského problému. Kdyby se toto nestalo, odmítnutím vyjednávat by byla turecká strana odměněna schopností blokovat přístup Kypru do EU.

nominování více kandidátů na členství a tím i k ujištění, že k rozšíření EU skutečně dojde. Rozhodnutí nabídnout uchazečství Turecku v první řadě usilovalo o posílení turecké orientace na Evropu a poskytnutí silného motivu Ankaře, aby usilovala o ekonomické a politické reformy a reformy v oblasti lidských práv. Jestliže bylo Turecko tou stranou, která držela klíč k politickému řešení na Kypru, očekávalo se, že jeho vlastní vyhlídky na vstup by jej měly podnítit k tomu, aby snížil své zaujetí v uvedeném problému. Helsinky také znamenaly odstranění odporu, který mnoho Turků cítilo vůči Evropské unii po Lucemburském summitu v prosinci roku 1997, kde byla zamítnuta kandidatura Turecka, a pomohly upevnit řecko-turecké vztahy.

Rozhodnutí přijaté v Helsinkách bylo evidentně postaveno na delikátní a křehké rovnováze řecko-tureckých vztahů. Vývoj řecko-tureckých vztahů by se po summitu v Helsinkách dal nazvat jakousi formou sblížení. **Mnoho bilaterálních dohod - obchodních, investičních, dohod o organizovaném zločinu, o ilegální imigraci, turistickém ruchu a životním prostředí – které tyto země podepsaly, bylo značně důležitých.** Ale možná ještě **důležitějším výsledkem helsinského summitu ohledně řecko-tureckých vztahů bylo jejich sledování společných zájmů, dokonce i ve velmi citlivé oblasti zahraniční politiky jako je otázka Kypru.**

Za těchto okolností v srpnu 2000 zahájila UN přibližovací rozhovory (dále jen rozhovory), aby se opět pokusila sblížit obě komunity na Kypru. Ale navzdory nově nalezenému optimismu všech stran zapojených do kyperského konfliktu tyto rozhovory ztroskotaly v listopadu 2000, kdy leader tureckých Kypřanů, Rauf Denktash – za podpory Ankary – z nich vystoupil na protest proti tomu, že nebyl legitimně uznán jako hlava vlády severní části Kypru. Denktash neústupně trval na své ideje konfederace (tedy uznání dvou nezávislých států na ostrově), což bylo protichůdné k přání EU (a řeckých Kypřanů), aby Kypr zůstal jedním státem.

Vyvíjející se slibná situace jednoduše ztroskotala selháním rozhovorů. Řecko okamžitě znovu potvrdilo svou hrozbu veta, zatímco Turecko ztvdilo svůj postoj návrhem modelu dvou států na Kypru. Ministerstvo zahraničí odhalilo novou pozici Turecka během zasedání turecko-evropského parlamentního výboru (Turkey-European parliamentary committee) v červnu 2001 a uvedlo, že vztah Turecka a EU by se vážně zhoršil, kdyby Kypr vstoupil do EU bez nalezení politického řešení.

Zhroucení rozhovorů nepřijala EU dobře. Nalezení řešení kyperského problému sice již nadále nebylo výchozí podmínkou vstupu Kypru do EU, ale neschopnost dosažení žádného

pokroku v době, kdy se již téměř Kypr měl připojit k EU, nepřipadala řadě členským státům jako optimální situace.

- **Stanovení konečného termínu vyřešení**

Po určitém období nečinnosti a následném intenzivním diplomatickém úsilí, v prosinci 2001 Denktash souhlasil s obnovením rozhovorů, na naléhání tureckého předsedy vlády Bulenta Ecevita. S tím, jak Kyperská republika projevila svou schopnost převzít závazky členství, a s tím, jak se blížilo úspěšné dokončení vyjednávacího přístupového procesu, řecko-kyperský prezident Clerides a tureckou-kyperský leader Denktash se začali scházet jakožto zástupci svých komunit a stanovili červen 2002 jako konečný termín pro uzavření rozhovorů. Znovuzahájení jejich vyjednávání snížilo napětí v době, kdy vztahy Turecka a EU vypadaly, že směřují ke krizi. Opět svitla naděje, že rozhovory přinesou pozitivní výsledky, které budou prospěšné pro obě komunity na ostrově a přinesou řešení ohledně vstupu ostrova do EU. Ale po třech kolech přímého vyjednávání pod záštitou OSN a i přes návštěvu Kypru generálním tajemníkem OSN Kofi Annanem, nebylo cíle, tedy nalezení nějaké rozumné dohody do června 2002, dosaženo. Bylo velmi bolestné připustit, že rozhovory opět uvázly na mrtvém bodě.

- **Plán Kofi Annana**

Dalším pokusem o nalezení politického řešení kyperské otázky byl plán, který představil v listopadu 2002 generální tajemník OSN Kofi Annan (ve světě je tento plán známý jako „**Annan plan**“). Kofi Annan předal nový návrh oběma stranám zhruba měsíc před summitem v Kodani⁶⁶. EU i OSN vyjádřili naději, že by mohlo dojít k rámcové dohodě ještě před uzavřením vstupních rozhovorů s Kyprem⁶⁷.

Ankara, Atény, řecko-kyperská vláda v čele s prezidentem Cleridesem i leader turecko-kyperské komunity Denktash, přijaly plán OSN jako základ pro další jednání. Územní rozdělení Kypru, které plán předložil ale považoval Denktash za "skandální" a stejný názor

---

⁶⁶ Kodaňský summit proběhl v hlavním městě Dánska v prosinci 2002.

⁶⁷ 150-ti stránkový mírový plán navrhoval: společný stát tvořený 2 rovnocennými dílčími státy; jednotné kyperské občanství; šestičlennou prezidentskou radu v zastoupení podle poměru na celkovém počtu obyvatelstva se střídajícím se předsedou po 10 měsících; přechodnou vládu po následující 3 roky; dvoukomorový parlament skládající se z 48 členů v každé komoře; začlenění Kypru do EU se zachováním nadstandardních vztahů jak s Řeckem tak s Tureckem; demilitarizaci Kypru a zákaz nákupu zbraní, dohled pozorovatelů OSN na plnění; Řecko a Turecko by mohlo ponechat omezený počet vojsk na ostrově; ústavu, která by garantovala dodržování občanských práv a práv menšin; smírčí komisi, která by podporovala toleranci a oboustranný respekt.

měla i Ankara. Denktash vždy usiloval nejprve o mezinárodní uznání Severokyperské turecké republiky a teprve potom by byl ochoten jednat o sjednocení.

„Zázrak na poslední chvíli se tedy nekonal. Jednání o znovusjednocení Kypru, která se konala paralelně s kodaňským summitem EU, opět nepřinesla dohodu mezi tureckými a řeckými Kypřany.“⁶⁸ EU proto vyjádřila konečnou připravenost přijmout jen jižní, řeckou část Kypru, která jako jediná vedla, a také uzavřela přístupová jednání s unií. „Rada EU se dohodla, že v případě „nedohody“ bude aplikace evropského práva na severní část ostrova odložena, dokud Rada jednomyslně nerozhodne jinak,“ stojí v usnesení, které čelní představitelé států a vlád přijaly na závěr kodaňského summitu. Členské státy EU ale vyzvaly Evropskou komisi, aby projednala s kyperskou vládou další možnosti podpory ekonomického rozvoje severní části Kypru a jejího přiblížení k EU. Hlavy států a vlád jasně podtrhly připravenost k přijetí severní části, dohodnou-li se znesvářené strany na sjednocení před rozšířením, které mělo fakticky nastat 1. května 2004. Evropská rada na summitu opět potvrdila svůj silný zájem na přistoupení jednotného Kypru k Evropské unii. V tomto kontextu uvítala závazek řeckých a tureckých Kypřanů pokračovat ve vyjednávání s cílem nalézt řešení kyperského problému do konce února 2003 na základě návrhu OSN. K tomu ovšem opět nedošlo a vyjednávání musela dále pokračovat.

- **Referendum 2004**

Posledním pokusem o vyřešení kyperské otázky bylo referendum, které proběhlo v roce 2004 těsně před rozšířením EU na Kypru. Jeho předmět a výsledek je natolik důležitý, že se mu věnuje následující paragraf této kapitoly.

4.2 Referendum 2004

Na přelomu března a dubna roku 2004 přepracoval Kofi Annan svůj plán do konečné podoby⁶⁹ poté, co definitivně ztroskotala jednání mezi představiteli obou komunit o dřívější podobě plánu. Nová podoba plánu předpokládala, že sjednocený ostrov by měl mít konfederativní uspořádání se zárukami pro obě komunity: část území neuznané Severokyperské turecké republiky měla být předána řecké části, Kypřané řecké národnosti, kteří opustili své domovy v severní části ostrova během její okupace tureckými jednotkami v roce 1974, by dle plánu měli mít jen omezené právo návratu – co do počtu i práva nabývat nemovitosti – a ostrov by měl být postupně demilitarizován. Proti této podobě plánu, kterou

---

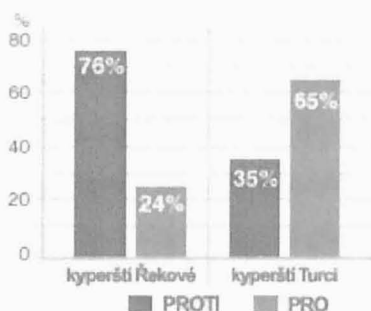
⁶⁸ zdroj: <http://www.michaltuma.com/indexkypr.htm>

⁶⁹ pátá verze plánu

silně podporovala mezinárodní společenství jako OSN, EU a dále Spojené státy i Turecko (o skutečných preferencích Řecka lze jen spekulovat), však vystoupili leadři obou komunit, Tassos Papadopoulos⁷⁰ a Rauf Denktash.

Na konci dubna 2004, těsně před vstupem Kyperské republiky do EU, proběhlo v obou částech ostrova referendum o plánu OSN na sjednocení ostrova. Bohužel skončilo v jižní řecké části ostrova zamítnutím Annanova plánu. Volnou federaci řeckého a tureckého státu na ostrově odmítlo téměř 76 % kyperských Řeků. V severní části ostrova hlasovalo pro sjednocení 64,9 % kyperských Turků, kteří se referenda zúčastnili (výsledky ukazuje graf 3.1). Do EU tudíž 1. května vstoupila pouze řecká část ostrova⁷¹.

Graf 4.1: Výsledek referenda o sjednocení

Zdroj: http://www.bbc.co.uk/czech/indepth/story/2004/05/040501_omnibus

Řecko-kyperský prezident Papadopoulos bezprostředně po referendu uvedl, že kyperští Řekové si stále přejí sjednocení ostrova, ačkoliv tento plán nemohli přijmout. „*Mrzí mě, že naše odmítnutí zklamalo kyperské Turky. Jsme stále odhodláni jednat o federaci dvou komunit, kde by obě mohly prosperovat,*“ uvedl podle Financial Times Papadopoulos. Podle slov Kofiho Annana tak Kypř zahodil historickou příležitost odstranit třicet let trvající rozdělení ostrova.

Důvodů, proč byl výsledek referenda takový, je mnoho. Ve stručnosti lze říci, že řečtí Kypřané byli nespokojeni, že plán na sjednocení Kypru by jim neumožnil získat jejich původní majetek na severu ostrova, nechránil by dostatečně jejich práva na severu a navíc

⁷⁰ nově zvolený řecko-kyperský prezident

⁷¹ Je paradoxní, že po výsledku referenda do Unie vstoupila právě řecká komunita, která sjednocení zablokovala, zatímco turecká komunita, která sjednocení podpořila, zůstala mimo. Ovšem za členu EU je považován celý ostrov, neboť Severokyperská turecká republika nebyla nikdy uznána jako samostatný stát.

podle nich nabízel tureckým Kypřanům výrazně větší výhody. Turečtí Kypřané naopak plán považovali za možnost, jak se dostat z mezinárodní izolace, proto volili pro. My se nyní budeme podrobněji zabývat ekonomickými důvody výsledku referenda.

4.2.1 Ekonomické vlivy na výsledek referenda

4.2.1.1 Ekonomické důvody řeckých Kypřanů hlasovat proti

Důvody řeckých Kypřanů pro zamítnutí referenda byly hlavně politické⁷², nicméně odhaduje se, že částečně zamítnutí ovlivnily i ekonomické vlivy, jako je ekonomický protekcionismus. Jak již bylo zmíněno, řečtí Kypřané v referendu zamítli Alanův plán mimo jiné z důvodu, že podle nich příliš zvýhodňoval turecko-kyperskou stranu. Toto se týkalo i ekonomiky.

Ekonomická situace obou částí ostrova byla dosti rozdílná (viz. kapitola 2). **Jako celek byl Kypr nejbohatší z přístupujících zemí do EU v roce 2004. V roce 2002 se odhadovala výše HDP Kypru jako celku (s populací méně než jeden milion obyvatel) na US\$10,5 miliard, avšak HDP per capita řeckých Kypřanů bylo přibližně US\$16.000, zatímco HDP per capita tureckých Kypřanů se odhadovalo na US\$5.300.**⁷³ Ekonomická rozdílnost severu a jihu přispěla k zájmu o ekonomické důsledky, které by přineslo schválení Annanova plánu řeckým Kypřanům. Podle těchto úvah by schválení Annanova plánu přineslo jižní části ostrova poměrně vysoké náklady přizpůsobení v případě znovu-sjednocení ostrova. V roce 2003 byly tyto náklady odhadovány na 20-40 miliard Eur. Jsou minimálně čtyři ekonomické aspekty, které se na těchto nákladech podílejí:

- kompenzace za majetek, který nebude vrácen do rukou právoplatných majitelů a kompenzace obyvatelům, kteří se budou po znovu-sjednocení chtít vrátit do Turecka;
- přestavba a obnova měst jako Famagusta⁷⁴;
- monetární politika a její realizace na centrální i dílčí úrovni;

⁷² Řečtí Kypřané byli při rozhodování silně ovlivněni záporným postojem svého prezidenta Tassose Papadopoulosse přijetí Annanova plánu. Ten navíc několik dní před zahájením referenda vystoupil v televizi, kde živě pronesl velmi emotivní projev namířený proti přijetí Annanova plánu. Mnoho řeckých Kypřanů hlasovalo proti plánu, neboť podporoval ustavení jakéhosi federativního státu se slabší ústřední vládou a značnou lokální autonomií pro turecké Kypřany, namísto aby pouze rozšířil již existující pravidla řecko-kyperské většina na celý ostrov. Pro velkou část řecko-kyperské populace bylo jakékoli jiné řešení než implementace již existujících „většinových“ pravidel absolutně nepřijatelné. Rovněž nebylo dobře přijímáno v plánu obsažené embargo na dovoz zbraní do jižní části ostrova, které mělo trvat do doby, než by byla turecko-kyperská strana jaksi plně soběstačná, a to tím více, že se nic podobného nevztahovalo na severní část ostrova. (zdroj: http://www.reference.com/browse/wiki/Cyprus_reunification_referendum,_2004)

⁷³ zdroj dat: <http://www.spa.ucla.edu/leadership/pdfs/Ch4Cyprus16.2.pdf>

⁷⁴ jedno z měst v severní části ostrova, které utrpělo vážné škody díky tureckým náletům po roce 1974

- finanční pomoc ekonomicky slabší severní části ostrova obecně.

Řeční Kypřané nebyli spokojeni s tím, že Turecko, které okupuje zhruba 38 % Kypru, téměř nebude dle plánu za uvedené náklady zodpovědné a jejich nositeli budou hlavně řeční Kypřané, kteří sami sebe vnímají jako oběti turecké invaze. K vnímání těchto problému přispěla i nedůvěra řeckých Kypřanů ke slibům EU a USA o finanční podpoře nákladného řešení. Tato nedůvěra pramení z několika důvodů: Jednak ze zkušenosti ohledně nesplnění příslibů o výši finanční pomoci Bosně, Kosovu či Afghanistanu. Dále, navzdory relativně nízké hodnotě HDP per capita v severní části Kypru (viz výše), je tato hodnota stále vysoko nad hranicí chudoby, která bývá využívána jako měřítko pro poskytnutí finanční pomoci. Co se týče příslibů amerických finančních závazků, předpokládá se poskytnutí jen nějaké symbolické částky.⁷⁵

Na rozdíl od řeckých Kypřanů hlasovali turečtí Kypřané v referendu pro Annanův plán. **Důvody tureckých Kypřanů**, které je k tomu vedly, **byly** (na rozdíl od důvodů řeckých Kypřanů k zamítnutí) **převážně ekonomické**. Jak víme z předchozí kapitoly, severní část Kypru ekonomicky trpěla separací. V přijetí Annanova plánu viděl severní Kypr východisko z nepříznivé situace, jíž si silně uvědomoval.

4.2.1.2 Důvod tureckých Kypřanů hlasovat pro: ekonomické embargo

Díky separaci nedokázal severní Kypr využít naplno svůj ekonomický potenciál a struktura jeho ekonomiky omezovala její další rozvoj. Jedním z hlavních problémů bylo ekonomické embargo uvalené na severní část Kypru. **Neuznání severního Kypru byl hlavní faktor, který stál za jeho ekonomickou izolací.** EC (European Community) deklarovala, že akceptuje a uznává pouze řecko-kyperskou správu (tedy vládu jižní Kyperské republiky), jakožto jedinou oficiální a legitimní vládu na ostrově.

EC, a především Velká Británie (VB), byli hlavními obchodními partnery severního Kypru koncem 80. let. Začátkem 90. let řeční Kypřané podali žalobu na obchodníky s ovocem a dovozce citrusů ze severního Kypru do několika zemí EC a zpochybňovali platnost certifikátů požadovaných dle regulí EC na import zemědělských produktů, vydaných turecko-kyperskými úřady. Některé země EC, jako VB nebo Německo proto nadále akceptovaly

---

⁷⁵ zhruba \$15 milionů; kyperský problém nepatřil v té době mezi priority zahraniční politiky USA (zdroj: <http://www.isxys.org/vanspeech.htm>)

certifikáty spojené s dovozem citrusů a brambor ze severního Kypru vydané pouze Tureckou obchodní komorou, neboť ty nebyly vydané úřady severního Kypru.

5. července 1994 Evropský soudní dvůr (European Court of Justice, ECJ) rozhodl, že by neměly být akceptovány certifikáty na dovoz jiné, než ty, které vydala Kyperská republika. Nejvyšší soud ve VB deklaroval, že VB nemůže nadále akceptovat certifikáty na zemědělské produkty dovážené ze severního Kypru. Německo spolu s dalšími státy EC považovali rovněž rozhodnutí Soudního dvora za závazné.

Rozhodnutí ECJ vážně ovlivnilo ekonomiku severního Kypru⁷⁶. Navzdory faktu, že Soudní dvůr formálně neusiloval o uvalení ekonomického embarga na zboží ze severního Kypru, jeho rozhodnutí těžce omezilo obchodování mezi severním Kypru a EC. Za absence náležitě schválených certifikátů kompetentními úřady, byly dovozy turecko-kyperského zboží do EC stále možné, ale nahlíželo se na ně jako na zboží ze země mimo EC. Proto bylo zboží ze severního Kypru podřízeno dovozním poplatkům, které se pohybovaly od 3 % do 32 %⁷⁷.

Ekonomické embargo urychlilo vzrůst exportů do Turecka a Turecko se tak stalo hlavním obchodním partnerem severního Kypru⁷⁸. Severní Kypr se tím stal závislý na Turecku jako hlavním obchodním partnerovi a díky neexistenci vlastních fondů i na finanční pomoci z Turecka⁷⁹. Díky tomu, že finanční pomoc z Turecka byla poskytována přímo vládě na severní části ostrova, stal se veřejný sektor silnějším než jiné ekonomické sektory. Stát měl výhradní moc investovat do infrastruktury nebo rekonstruovat některé z odvětví ekonomiky. Veřejný sektor se stal také hlavním zdrojem zaměstnanosti a v roce 2003 přispíval 25,1 % k HDP.

Ačkoli zemědělství bylo jedním z odvětví, která hluboce nesla negativní důsledky ekonomického embarga, stále zůstalo důležitým odvětvím a v roce 2003 odpovídalo za 15,1 % celkové zaměstnanosti. Jeho podíl na HDP byl poměrně nízký – 10,6 %, jak ukazuje níže uvedená tabulka 4.1. Tento podíl znamenal mírný nárůst od roku 2000 (viz předchozí kapitola), a to díky úrodným rokům a nárůstu domácí spotřeby, nicméně obecným trendem

⁷⁶ hlavně v oblasti vývozu (především citrusů a oděvů)

⁷⁷ Z tohoto důvodu textilní zboží ztratilo konkurenceschopnost na evropském trhu a situace se ještě zhoršila, neboť evropský trh ukončil i dovoz citrusových plodů a brambor ze severního Kypru.

⁷⁸ „Turecko poskytovalo 60 % dovozů a poptávalo 40 % vývozu tureckých Kypřanů. Jaké důsledky mělo embargo, můžeme ilustrovat porovnáním turecko-kyperských exportů v roce 1993 a v roce 2003. V roce 1993 činily vývozy do zemí EU asi 67,7 % všech turecko-kyperských vývozu (tj. zhruba \$36,4 milionů), zatímco v roce 2003 činily vývozy do EU pouhých 28 % všech vývozu (tj. \$13,8 milionů). I přesto však EU zůstala v roce 2003 druhým největším obchodním partnerem turecko-kyperské ekonomiky s 25 % podílem na dovozu a 28 % podílem na vývozu.“ (Zdroj: <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5376.htm>, <http://www.infoplease.com/country/profiles/cyprus.html>, vlastní překlad)

⁷⁹ V roce 2002 Ankara poskytla turecko-kyperské ekonomice \$200 milionů a přislíbila poskytnout dalších \$450 milionů na období 2003-2005. Celková finanční pomoc Turecka poskytnutá severní části Kypru od roku 1974 se v roce 2003 odhadovala na 3 miliardy dolarů.

byl nadále ústup tohoto odvětví. Na druhé straně, ekonomické embargo nebylo jediným důvodem úpadku v zemědělském sektoru. Produktivita v zemědělství byla výrazně nízká také díky omezené zásobě vody. **Nedostatek vody je hlavním environmentálním problémem**, jak pro venkov, tak i pro městské oblasti⁸⁰ na Kypru obecně..

Oslabeno bylo díky embargu i odvětví průmyslové výroby, a to konkrétně kvůli obtížím s vyvážením zboží do Evropy. Jakožto „nečleni“ **musí obchodníci ze severního Kypru platit dovozní cla, která dělají jejich ceny nekonkurenceschopné na evropském trhu**. Situace navíc, zvyšuje náklady na dovoz nezbytných surovin. V tabulce 4.1 vidíme, že v roce 2003 se průmysl podílel na HDP asi jen 11,6 %, což není mnoho.

Tabulka 4.1: Severní Kypr: makroekonomické ukazatele pro rok 2003

	2003
HDP (PPP) (v miliardách dolarů)	1,217
Reálná míra růstu HDP (v %)	11,4
HDP per capita (PPP) (v dolarech)	5,600
Podíl hlavních odvětví na HDP (v %):	
zemědělství	10,6
průmysl	11,6
stavebnictví	10,1
služby	67,7
Míra inflace (CPI, v %)	12,6
Míra nezaměstnanosti (v %)	5,6

Zdroj: CIA World Factbook, 2004

Jako důsledek izolace, odvětví turistického ruchu, které je součástí dominantního sektoru služeb ekonomiky v severní části ostrova, rovněž začalo upadat. Protože přímé lety do jakékoliv země kromě Turecka nebyly povolené, všechna letadla, která vzlétla v severním Kypru musela přistát krátce v Turecku a vzlétnout znovu pod novým letovým označením. To

⁸⁰ Severní Kypr se pokusil vyřešit problém s nedostatkem vody dopravou vody v galonech z Turecka po moři, ale toto se ukázalo být jen přechodným řešením. Proto severní Kypr podepsal v roce 2003 protokol o výstavbě vodovodního potrubí z Turecka, od kterého se očekává, že přivede 75 miliónů krychlových metrů vody ročně.

ovšem pro let představovalo dodatečné náklady.⁸¹ Přístup na sever Kypru je bezproblémový pro Turky, protože je Turecko hlavní zemí původu turistů, jež severní Kypr navštěvují⁸².

Částečné otevření dělící hranice (tzv. Green Line) mezi severem a jihem v dubnu 2003 vedlo k značnému přílivu řeckých Kypřanů na sever ostrova za účelem turistiky. Kromě toho mělo otevření hranice ještě jiný význam, a sice umožnilo tureckým Kypřanům pracovat na území jižní Kyperské republiky, kde byly platy výrazně vyšší. Na konci roku 2003 se odhadovalo, že řecko-kyperská ekonomika zaměstnávala zhruba 5.000 tureckých Kypřanů.

S tím, jak ministerstvo pro ekonomiku a turistiku začalo intenzivně propagovat severní Kypr v zahraničí⁸³, začínalo také realizovat nové turistické projekty. Konkurenční výhoda severního Kypru je, že jeho pobřeží se nepotýká s problémem nadměrného využívání. Aby byla zachována přirozená krása, nové stavební projekty byly vedeny v souladu s environmentálními standardy EU. Nejnaléhavější akce, jíž bylo potřeba podniknout, bylo získat podporu mezinárodního společenství k odstranění omezení v oblasti civilního letectví pro severní Kypr. Bohužel **většina pokusů o zřízení přímých leteckých linek v roce 2003 (např. VB či USA) ztroskotala díky embargu**, neboť lety by podle úřadu U.S. State Department zatím nebyly životaschopné⁸⁴.

Pozitivní vývoj v přímých leteckých linkách nebo v použití přístavů pro přepravu by mohl prospět sektoru vysokoškolského vzdělávání, další významné součásti sektoru služeb. Spolu s turistikou je tento sektor zásadní pro ekonomický rozvoj v severní části ostrova. V roce 2003 zde bylo již přibližně 40.000 studentů, kteří se zapsali na dvě státní školy vyššího vzdělání, do pedagogického institutu, technologického institutu (Východní středomořská univerzita) a na šest soukromých univerzit. Severní Kypr chce dále rozšiřovat možnosti vzdělávání, v čemž vidí v dlouhém období významné výnosy pro ekonomiku. Univerzity severního Kypru přitahují velké množství studentů z Turecka, kvůli omezené kapacitě tureckých univerzit ve srovnání s vysokou poptávkou po vyšším vzdělání. Nicméně, sektor vysokoškolského vzdělání rovněž utrpěl izolací a vyloučením v důsledku neuznání severního Kypru. Toto společenské, kulturní a akademické vyloučení studentů a vědců připravilo sektor o akademickou svobodu, znemožnilo mezinárodní výměnu názorů, mezinárodní konkurenci a výměnu mezi-kulturních zkušeností. S tímto souvisela i častá politická zamezení

⁸¹ Některé země, jako například Irsko, neakceptovaly ani takovéto právní mezery k překonání omezení a neudělily letům povolení.

⁸² Pro zajímavost: Severní Kypr je populární místo mezi hazardními hráči z Turecka, zvláště protože kasina jsou v Turecku zakázána.

⁸³ Britský Nejvyšší soud například zamítl stížnosti řecko-kyperských obyvatel žijících v Londýně ohledně reklam na londýnských autobusech na turistiku v severním Kypru.

⁸⁴ Jedinými dobrými zprávami v této oblasti bylo politicky motivované rozhodnutí Ázerbajdžánu odstartovat přímé lety z Baku na letiště Ercan v Nicosii na severní části ostrova.

akademickým dohodám o spolupráci se zeměmi EU, výzkumným a vývojovým projektům a podobně. Studentům a vědcům z univerzit ze severu ostrova nebyl díky izolaci a neuznání severního Kypru povolen přístup ke vzdělávacím výhodám a příležitostem, které byly otevřeny jiným evropským institucím.

Aktivity turecko-kyperských univerzit jsou zásadní pro ekonomický život severního Kypru a přispívají k rozvoji turistiky a obchodu. Navíc turecko-kyperské univerzity v roce 2003 splňovaly objektivní kritéria v rámci systému vyššího vzdělávání EU. Proto také turecko-kyperské autority si od politického vyřešení slibovaly, že jejich univerzity by tak získaly právo být přijaty do tohoto systému, když už nebyly takto přijaty dříve v důsledku izolace.

Navzdory omezením plynoucím z ekonomického embarga vykazovala ekonomika v roce 2003 neuvěřitelné tempo růstu 11,4 % (viz. tabulka 4.1). Kromě toho HDP per capita, který v roce dosahoval \$5.300, měl rostoucí tendenci, neboť v roce 2003 byla hodnota HDP per capita odhadnuta již na \$5.600. Tento růst byl zřejmě umožněn díky relativní stabilitě turecké liry, díky již zmíněnému zaměstnání zhruba 5.000 tureckých Kypřanů v řecko-kyperské ekonomice, kde byly platy výrazně vyšší, a dále byl umožněn díky boomeru v oblasti vyššího vzdělávání (viz výše) a očekávanému boomeru ve stavebnictví.

Odvětví stavebnictví díky embargu také nenaplňovalo své potenciální kapacity a v roce 2003 přispívalo k HDP zhruba 10,1 %, nicméně se předpokládalo, že díky rozvoji služeb, hlavně turistiky a vzdělávání, toto odvětví nadále poroste⁸⁵.

Pokud bychom měli shrnout, jak vypadala ekonomika severního Kypru v roce 2003, dalo by se říci, že šlo o ekonomiku založenou na principu svobodného trhu, která však ztrádala politickou izolaci tureckých Kypřanů, nedostatkem soukromých i vládních investic, vysokými dopravními náklady a nedostatkem kvalifikovaných pracovních sil. Instituce EU před přijetím Kypru soustavně vyjadřovaly svou podporu ekonomickému rozvoji severního Kypru i snížení ekonomického rozdílu mezi severem a jihem ostrova za účelem usnadnění a přispění k nalezení trvalého řešení. Všechny zde uvedené faktory si zřejmě byli turečtí Kypřané vědomi, když hlasovali „ano“ v referendu.

4.3 Ekonomika a vstup do EU

4.3.1 Ekonomika jižní části ostrova před vstupem do EU

---

⁸⁵ Například díky tomu, že hotelnictví potřebovalo být rozšířeno co nejdříve a projevila se zde nutnost zvýšit kapacitu lůžek pro turisty (v roce 2003 činila kapacita lůžek pouhých 11.000). Očekávala se také masivní výstavba nových školních prostor v rámci zvyšování kapacity sektoru vzdělávání.

O ekonomice severní části ostrova před vstupem Kypru do EU, respektive v roce 2003, jsme referovali výše, když jsme diskutovali vliv ekonomického embarga na výsledek referenda v roce 2004. Nyní se podívejme na vývoj ekonomiky v jižní části Kypru před vstupem do EU. Tento vývoj ilustruje tabulka 4.2.

Tabulka 4.2: Kyperská republika: Základní makroekonomické ukazatele (2001-2003)

	2001	2002	2003
Objem HDP (v běžných cenách, v mil. CYP)	6103,6	6370,3	6814,8
Reálná míra růstu HDP (v %)	4,1	2,1	1,9
HDP per capita (v CYP)	8703	8977	9457
HDP per capita v PPP (EURO)	17100	17400	17500
Míra inflace (v %)	2,0	2,8	4,1
Míra nezaměstnanosti (v %)	2,9	3,1	3,5

Zdroj: Central Bank of Cyprus, Selected Annual Economic Indicators, 2006

Z tabulky 4.2 je patné, že **po roce 2001 došlo v jižní části Kypru k poklesu ekonomického růstu. HDP rostl tempem pouhých 2,1 % v roce 2002 a 1,9 % v roce 2003 oproti 4,1 % tempu v roce 2001**, a to zřejmě v důsledku negativního mezinárodního klimatu, zejména iráckého konfliktu, obav z terorismu a ekonomické stagnace v Evropě. Hlavní příčinou byl pokles zahraniční poptávky po službách a zboží, zejména pokles v rámci cestovního ruchu. V roce 2003 poklesly příjmy z cestovního ruchu oproti roku 2002 o 10,4 % při 4,8 % poklesu počtu turistů, kteří Kyperskou republiku navštívili. Průmyslová výroba poklesla o 2,9 % v porovnání s předchozím rokem, při poklesu textilního průmyslu o 23 %. Rostla naopak stavební výroba.

Míra nezaměstnanosti i inflace dosahovala v letech před vstupem do EU pozitivně nízké úrovně, i když v nepříznivém roce 2003 obě tyto veličiny mírně vzrostly. Míra nezaměstnanosti zřejmě částečně vzrostla i díky uvolnění pohybu osob mezi severní a jižní částí ostrova v dubnu 2003. Podle odhadů bylo bezprostředně po uvolnění hranic zaměstnáno v jižní části ostrova okolo 5.000 tureckých Kypřanů a očekávalo se, že toto číslo poroste. Míra inflace sice dosáhla v roce 2003 4,1 %, ale hlavním důvodem bylo zvýšení přímých daní v období 1.7.2002-1.1.2003 (viz níže). Tento vliv byl však pouze přechodný a odhady

inflace pro rok 2004 se již pohybovaly kolem 1,8 % (skutečná inflace byla o něco málo vyšší než tento odhad, viz níže).

Porovnáme-li údaje v tabulce 4.2 s údaji v tabulce 4.1, uvidíme, že v roce 2003 čelil severní Kypr vyšší inflaci i nezaměstnanosti než jižní Kypr v tomto roce. Naopak reálná míra růstu HDP byla vyšší na severu než na jihu ostrova.

O dovozní orientaci kyperské ekonomiky svědčí fakt, že dovozy v letech 2001-2003 téměř desetinásobně převyšovaly vývozy kyperské produkce. Zahraniční obchod trvale vykazoval pasivní bilanci. V roce 2003 obchodní deficit dosáhl 1,8 mld. CYP a poklesl o 7 % v důsledku snížené hospodářské aktivity. **Kyperská republika také dosahovala v té době vysokého deficitu veřejných financí, který v roce 2003 vyskočil až na 6,3% HDP (zřejmě vlivem voleb, které se pořádaly v tomto roce) a veřejný dluh dosáhl 63 % HDP⁸⁶, což je za rámcem Maastrichtských kritérií.**

Ekonomické politiky v tomto období ovlivnily přípravy na vstup do EU, které také přispěly k liberalizaci ekonomiky. Od 1.1.2003 Kypr zavedl 10 % daň ze zisku právnických osob registrovaných na Kypru. Dosavadním offshore společností⁸⁷ bylo umožněno využívat přechodné období 4,25 % daní ze zisku do konce roku 2005.

4.3.1.1 Struktura HDP

Tabulka 4.3 ukazuje vývoj podílu jednotlivých odvětví a jejich komponentů na HDP jižní části ostrova v letech 2001-2003. Zemědělská výroba v roce 2003 zaznamenala jen mírný růst 1,5 % po období dynamického růstu, umožněného příznivými klimatickými podmínkami v předchozích dvou letech (9,1 % v roce 2001 a 5,8 % v roce 2002). Podíl zemědělství na HDP v tomto roce poklesl na 3,7 %, jak je patrné z tabulky 4.3. Zaměstnanost v zemědělském sektoru měla rovněž klesající tendenci, uplatnění v sektoru však v roce 2003 stále nacházelo zhruba 7 % ekonomicky aktivního obyvatelstva⁸⁸. Důvodem ústupu odvětví byla přílišná nákladová náročnost, způsobená nutností zavlažovat k udržení produkce⁸⁹, přičemž závlahová voda byla dotována státem.

⁸⁶ zdroj: Central Bank of Cyprus; jiné zdroje uvádí, že tento dluh byl dokonce vyšší: například dle Eurostatu dosahoval 72% HDP

⁸⁷ Tyto společnosti vyvíjejí své aktivity mimo území Kypru, přes který pouze provádějí platby a finanční operace, aby optimalizovaly svoji daňovou povinnost především v zemích své skutečné činnosti.

⁸⁸ Mezi hlavní plodiny pěstované na Kypru patřily brambory, obilí (pšenice, kukuřice), citróny, melouny, banány, jahody, zelenina (okurky, rajčata, zelí).

⁸⁹ Není překvapivé, že v tomto ohledu čelila severní i jižní část ostrova stejným problémům.

Tabulka 4.3: Kyperská republika: Struktura HDP v procentech

	2001	2002	2003
Primární sektor	4,3	4,8	4,5
Zemědělství a myslivost	3,8	4,1	3,7
Sekundární sektor	19,7	19,7	19,6
Průmysl	10,4	9,7	9,8
Stavebnictví	7,1	7,2	7,0
Terciární sektor – služby	76,0	75,5	75,8
Velkoobchod a maloobchod	12,9	13,4	12,3
Doprava a spoje	10,0	11,2	10,4
Pohostinství a ubytování	9,7	9,0	8,4
Peněžnictví a pojišťovnictví	7,0	6,2	5,9
Nemovitosti, pronájem a podnikatelské aktivity	13,9	14,6	17,5
Veřejná správa a obrana	9,2	8,4	8,4
Vzdělání	5,2	4,7	4,7
Zdravotnictví a sociální práce	3,6	3,2	3,2
Další společenské a osobní služby	4,1	4,1	4,0

Zdroj: Central Bank of Cyprus, Annual Report 2004

Průmyslová výroba se v roce 2003 podílela 9,8 % na HDP (resp. na celkové přidané hodnotě), což byl pouze mírný nárůst oproti předchozímu roku⁹⁰ (viz tabulka 4.3). **Odvětví celkově stagnovalo**, čehož byl hlavním důvodem především nedostatek vlastních nerostných zdrojů, drahá pracovní síla a dopravní náklady. Kyperská vláda proto v letech 2001-2003 stejně jako v 90. letech (viz kapitola 2) nadále podporovala rozvoj “nové ekonomiky” založené na „high-tech“ technologiích s vysokou přidanou hodnotou, zatím však bez reálných výsledků. Na průmyslové výrobě se podílel potravinářský průmysl (podíl na objemu průmyslové výroby – 41 %), zpracování ropy (7 %), výroba nekovových minerálních produktů (cement) (11 %), zpracování kovů (7 %), chemický průmysl a výroba plastů (6 %), papírenský a tiskařský průmysl (7 %), oděvní průmysl (3,2 %), a dřevozpracující průmysl (5 %).⁹¹ Pokles o 23,4 % zaznamenal textilní průmysl, mimo jiné v důsledku přesunu výroby do sousedních zemí s levnější pracovní silou (např. Sýrie), o 43,5 % poklesl kožedělný a

⁹⁰ Zahrneme-li stavební výrobu a výrobu elektřiny, činil podíl na HDP 19,6 %.

⁹¹ Zdroj dat: Central Bank of Cyprus

o 11 % petrochemický průmysl, o 10 % se propadla výroba strojů a zařízení. Rostl fakticky pouze potravinářský průmysl (o 2,2 % ročně) a výroba nekovových minerálních produktů (o 5,9 % ročně). Průmyslová výroba se potýkala se strukturálními problémy s ohledem na malé využití moderních technologií a malou velikost podniků⁹². Situaci průmyslu odrážel i vývoz průmyslových výrobků domácí výroby, který v roce 2003 poklesl o 13 % oproti roku 2002. Dynamicky se v tomto období vyvíjela jen výroba a spotřeba elektrické energie. V roce 2003 dosáhla výroba elektrické energie růstu 6,8 % oproti roku 2002 a spotřeba elektrické energie dokonce 7,5 % růstu.

Stavební výroba zažívala již v 90. letech dynamický růst, který byl tahounem růstu HDP a tento trend pokračoval i před vstupem Kyperské republiky do EU. Objem stavebních povolení, která jsou jedním z indikátorů budoucího vývoje stavební výroby, za rok 2003 vzrostl o 14,8 % oproti předchozímu roku⁹³. Dynamický růst zapříčinila hlavně individuální bytová výstavba, která představovala 77 % hodnoty všech vydaných stavebních povolení v roce 2003 (68 % v 2002)⁹⁴. Stavebnictví bylo ve sledovaném období významným odvětvím kyperského hospodářství i z hlediska zaměstnanosti, neboť zaměstnávalo téměř 10% ekonomicky aktivního obyvatelstva.

Kyperská republika se opírá především o **sektor služeb, který se na tvorbě HDP podílel v letech 2001-2003 zhruba 76 %**. Podíl jednotlivých služeb na HDP ukazuje tabulka 4.3. Sektor služeb, který zahrnuje komunální, sociální, finanční, pojišťovací, obchodní, hotelové a restaurační služby vykázal v roce 2003 růst pouze 2,1 % s ohledem na 3,9 % pokles restauračních a hotelových služeb. Páteří sektoru služeb je vývoj v oblasti turistického ruchu, který dle odhadů souhrnně přispívá 20 % k HDP. V roce 2003 však příjmy z cestovního ruchu poklesly o 10,4 % v porovnání s rokem 2002, a to o 117 mil CYP (z 1132 mil CYP v 2002 na 1015 mil. CYP v 2003). V roce 2003 přijelo do jižní části ostrova celkem 2,3 mil. turistů. Jedná se o 4,8 % pokles celkového počtu turistů oproti roku 2002. Nenaplnily se tak scénáře drastického poklesu cestovního ruchu v důsledku irácké krize, avšak za cenu zlevnění cen pobytů.⁹⁵ V roce 2003 měla Kyperská republika kapacitu 95 000 lůžek.

Dalším významným přispěvatelem k HDP byly v tomto období offshore společnosti, respektive finanční a právní služby. Celkem bylo na Kypru zaregistrováno cca přes 58 000

⁹² 99,9 % kyperských firem patřilo mezi menší a střední podniky, tj. do 250 zaměstnanců, ale mezi nimi převažovaly rodinné firmy s počtem zaměstnanců do 20 osob. (2003)

⁹³ Tento vývoj potvrzuje i údaj o prodeji cementu, který vzrostl o 10,1 % v porovnání s růstem 12,2% v 2002.

⁹⁴ na rozdíl od severního Kypru, kde se očekával růst ve stavebnictví především v rámci rozvoje turistického ruchu a vzdělávání

⁹⁵ Pro zajímavost z ČR přijelo na Kypr v roce 2003 13.000 turistů, což je nejvíce ze všech nových členských zemí EU.

offshore firem, avšak jen 15 000 z nich bylo aktivních. V důsledku daňové reformy z roku 2002, která byla provedena v rámci sladění s daňovými zákony EU, byl zrušen rozdíl mezi offshore a onshore společnostmi a byla zavedena od roku 2003 jednotná daňová sazba z příjmů právnických osob ve výši 10 %, s výjimkou pro činné offshore společnosti do konce roku 2005. Tato změna zřejmě povede k přesunu některých offshore společností do míst s nižší daňovou sazbou. **Na druhé straně Kypr díky souladu daňových zákonů s pravidly EU a OECD⁹⁶ nebude nadále zahrnován mezi daňové ráje.**

Zajímavou položkou v rámci služeb je ještě obchod, který se v roce 2003 podílel na HDP 12,3 %. Maloobchodní prodej poklesl ve stálých cenách o 1,1 % za rok 2003. Důvodem byly mimo jiné odložené nákupy osobních automobilů v důsledku očekávaného snížení spotřebních daní, ke kterému došlo koncem roku 2003, opět jako součást přizpůsobení se standardům EU.

4.3.2 Situace po vstupu do EU

4.3.2.1 Ekonomika Kyperské republiky

Jak již víme, k vyřešení kyperského problému před vstupem Kypru do EU nedošlo, takže **1. května 2004 vstoupila do EU jen Kyperská republika, i když ve jménu celého ostrova.** Je namístě zde uvést, že jižní Kyperská republika se před vstupem do EU, zejména v poslední fázi vyjednávání zaměřovala spíše na politické cíle a problémy, především na hledání řešení kyperského problému, a ekonomickým problémům se tak nedostalo úplně optimální pozornosti, jakou by zasluhovaly. Proto se po vstupu do EU objevila naléhavá potřeba některé problémy řešit, ale také se objevily nové možnosti, které by měly být využity.

Nejnáléhavějším problémem se ukázaly být fiskální problémy, především chronické fiskální deficity a veřejný dluh. K nim vedla dlouhodobá expanzivní politika řecko-kyperské vlády. Ta po mnoho let utrácela více, než byla ekonomika schopna ustát. **V roce 2003 představoval fiskální deficit 6,3 % HDP, což se podařilo vládě zredukovat na 4,1 % v roce 2004.** Ovšem **veřejný dluh nadále rostl. Nejprve na 69,4 % HDP v roce 2003 a pak až na 71,4 % v roce 2004.** Připomeňme si, že Maastrichtská kritéria stanovují maximální výši fiskálního deficitu na 3 % HDP a výše veřejného dluhu by dle těchto kritérií neměla přesáhnout 60 % HDP. Vláda si optimisticky stanovila, že tato kritéria úspěšně splní nejpozději v roce 2006, a to hlavně z důvodu, že její prioritou po vstupu do EU je vstup

---

⁹⁶ Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj

Kyperské republiky i do Eurozóny, který plánuje na 1. ledna 2008, a za tímto účelem zvolila i příslušnou politiku „zkrácení vládních výdajů“. Snaha splnit Maastrichtská kritéria a vstoupit do Eurozóny jsou a v následujících několika letech pravděpodobně budou hlavními determinanty ekonomického vývoje Kyperské republiky. **Fiskální deficit se skutečně vládě povedlo snížit pod úroveň 3 % HDP již v roce 2005**, a sice na 2,4 % HDP. Přesněji, veřejné příjmy vzrostly o 10,6 % v roce 2005 oproti 7,7 % předešlý rok, přičemž nejvýraznější byl nárůst příjmů z daní: o 13 %.

Reálný HDP rostl tempem 3,8 % v roce 2005, což je méně než předešlý rok, kdy rostl tempem 3,9 %. Některé sektory řecko-kyperské ekonomiky čelily po vstupu do EU strukturálním problémům. Zlepšení produktivity veřejných služeb a veřejných institucí se ukázalo být hlavní otázkou, danou jejich problémy v oblasti efektivity a konkurenceschopnosti⁹⁷. Strukturální problémy se ale týkaly i soukromého sektoru⁹⁸.

Došlo k obecnému poklesu na straně poptávky. Rychlejší tempo růstu zaznamenala jen strana nabídky, a to v oblasti finančního zprostředkování, pohostinství a hotelnictví, realit, podnikatelských aktivit, zdravotnictví a vzdělávání. Růst sekundárního sektoru se zpomaloval výsledkem oslabení růstu ve stavebnictví a průmyslu. Export zboží a služeb rostl také jen pomalým tempem.

Vstup do EU postupně umožnil vládě, veřejným institucím, soukromému sektoru i řecko-kyperským občanům pochopit nutnost restrukturalizace. Ekonomičtí aktéři pochopili, že budou muset přehodnotit některé dosavadní tradiční způsoby obchodování. V mnoha oblastech je stále rozdíl mezi tím, co by se mělo udělat a co se již skutečně udělalo, nicméně se dá říci, že proces takovéto transformace započal úspěšně. Očekává se, že problematiku by mohlo být v některých případech snad jen dosti pomalé tempo změn.

Co se týče zaměstnanosti, její celkový stav po vstupu do EU se dá označit za uspokojivý. V roce 2004 byla míra nezaměstnanosti pouhých 3,6 % a v roce 2005 3,7 %. Nicméně, za příznivými údaji o míře nezaměstnanosti v Kyperské republice je ukrytá strukturální nezaměstnanost. Vytváří se mnohem více pracovních míst s nízkou přidanou hodnotou (ty většinou obsazuje levná pracovní síla z jiných zemí) než míst s vysokou přidanou hodnotou. V této oblasti ekonomika musí pokročit směrem k restrukturalizaci a diverzifikaci tak, aby se dostala do pozice, kde by byla schopna vytvářet více podnětných pracovních míst.

---

⁹⁷ Příkladem může být krize Kyperských Aerolinií, trvající již několik let, která je příznakem širšího problému v oblasti veřejných služeb.

⁹⁸ Jsou požadovány lepší manažerské schopnosti, stejně jako efektivnější využití lidského kapitálu.

Vstup do EU se překrýval s obdobím zvýšení cen. To bylo částečně způsobeno samotným vstupem do EU, konkrétně přizpůsobením se nepřímému zdanění některého specifického zboží⁹⁹, a částečně bylo výsledkem trvalého zvýšení cen ropy. Přesněji míra inflace vzrostla z 2,3 % v roce 2004 na 2,6 % v následujícím roce.

Následující Tabulka 4.4 ukazuje podíl jednotlivých sektorů ekonomiky na HDP Kyperské republiky v letech 2004 a 2005.

Tabulka 4.4: Podíl jednotlivých sektorů na HDP (v procentech)

	2004	2005 (odhadované hodnoty)
Primární sektor	4,1	4,1
Zemědělství a myslivost	3,4	3,4
Sekundární sektor	18,4	18,1
Průmysl	8,9	8,4
Stavebnictví	6,8	6,9
Terciální sektor	71,8	72,2
Velkoobchod a maloobchod	12,1	12,1
Pohostinství a ubytování	7,6	7,4
Doprava a spoje	10,4	10,8
Peněžnictví a pojišťovnictví	5,9	6,2
Nemovitosti, pronájem a podnikatelské aktivity	16,2	16,1
Veřejná správa a obrana	7,6	7,7
Vzdělání	4,3	4,3
Zdravotnictví a sociální práce	2,9	2,9
Další společenské a osobní služby	3,6	3,6

Zdroj: Central Bank Of Cyprus, Annual Report 2005

Ekonomika sekundárního sektoru zaznamenala po vstupu do EU obecné zpomalení, způsobené poklesem ve stavebnictví a průmyslu. Přesněji, stavebnictví rostlo reálným tempem 5,9 % v roce 2005 ve srovnání s 6,5 % předešlý rok a jeho podíl na HDP představoval 6,8 % v roce 2004 a pro rok 2005 se odhadoval na 6,9 % (viz tabulka 4.4).

⁹⁹ Došlo například k výraznému zvýšení nákupů motorových vozidel, u nichž byla na konci roku 2003 snížena spotřební daň.

Navzdory tomuto zpomalení růstu se celkový výkon tohoto sektoru odrážel ve velkém množství stavebních povolení, stejně jako v objemu prodaného cementu.

Zpomalení tempa růstu zaznamenala i průmyslová výroba a výroba elektrické energie. Kromě toho bylo odhadnuto, že podíl na HDP průmyslové výroby se sníží z 8,9 % v roce 2004 na 8,4 % v roce 2005. Pravděpodobně nejsilnějším vlivem na tento pokles by mělo být uzavření kyperské ropné rafinerie 1. května 2004.

Na rozdíl od sekundárního sektoru během roku 2005 reálně rostl terciální sektor služeb. Především pohostinství a ubytování rostlo kladným tempem 0,9 % v roce 2005 proti poklesu o 1,9 % v předešlém roce. Přesto však se odhadoval mírný pokles podílu na HDP pro pohostinství v roce 2005. Pozitivní růst vykazovaly i reality, podnikatelské aktivity, zdravotnictví, vzdělávání a finanční zprostředkování¹⁰⁰. K výraznému zpomalení růstu zde došlo pouze v oblasti velkoobchodu, a to z růstu 6,6 % v roce 2004 na 3,2 % v roce 2005. Toto zpomalení bylo zřejmě důsledkem obecného snížení soukromé spotřeby.

Kyperská republika má potenciál stát se mezinárodním obchodním a finančním centrem při zvolení vhodných ekonomických politik. Motorem ekonomického růstu se do budoucna očekává turistický ruch spojený se stavebním odvětvím, a kdyby došlo k restrukturalizaci tohoto sektoru, mohl by vést k ještě lepším ekonomickým výsledkům. V tomto smyslu má řecko-kyperská ekonomika potenciál stát se důležitým přínosem pro EU.

Vrátíme-li se ke kyperské otázce, můžeme konstatovat, že hledání jejího řešení již pohltilo ohromnou část energie řecko-kyperských i turecko-kyperských politiků. Po vstupu do EU se vyjednávací snahy mezi oběma komunitami na nějakou dobu zastavily¹⁰¹, nicméně předpokládá se, že nalezení politické vyřešení je již pouze otázkou času.

4.3.2.2 Ekonomika severního Kypru

Navzdory omezením plynoucím z nadále trvající izolace, pokračovala turecko-kyperská ekonomika v obdivuhodně vysokém výkonu s mírou růstu 9,6 % v roce 2004 a

¹⁰⁰ to zahrnuje bankovníctví, pojišťovnictví a podobné organizace

¹⁰¹ Nové kolo vyjednávání započalo v červenci 2006. Závažnost kyperské otázky navíc dostala nový rozměr s tím, jak začalo intenzivněji vyjednávat Turecko o vstupu do EU. Přístupová jednání Turecka a EU a souvislost s Kyperskou otázkou je sice nad rámec této práce, nicméně pro objasnění problematiky se můžete podívat na: <http://www.euractiv.com/en/enlargement/turkey-accession-cyprus/article-135940>

zhruba 10,6 % v roce 2005. Důchod per capita navíc vzrostl v roce 2004 na \$7,350 ve srovnání s rokem 2002 a 2003 (viz výše). Jako výrazná změna se pro turecko-kyperskou ekonomiku ukázalo být **otevření hranic mezi severní a jižní částí ostrova, které přineslo nové pracovní možnosti** a možnosti vyšších výdělků pro turecké Kypřany na řecko-kyperském území, a přispělo tak ke snížení nezaměstnanosti až na 3,8 % v roce 2005 oproti 5,6 % v roce 2003. Dále otevření hranic přivedlo na severní část ostrova řecko-kyperské turisty, což **přispělo k růstu odvětví turistického ruchu**¹⁰² a sektoru služeb obecně z 67,7 % podílu na HDP v roce 2003 na 70 % v roce 2005¹⁰³

Vedle toho v srpnu 2004 nová pravidla EU dovolila vyvážet zboží, vyrobené v severní části ostrova, do jižní části ostrova, pokud toto zboží splní pravidla o původu zboží, stanovená EU, a dále hygienické požadavky EU. Toto zboží mohlo být také vyvezeno z ostrova (např. do zemí EU) za použití letišť jižní Kyperské republiky. V květnu 2005 dále turecko-kyperská vláda přijala nové předpisy odrážející pravidla EU a povolení pro určité zboží vyprodukované na jihu být prodávané na severu ostrova. I když navzdory tomuto úsilí zůstává přímý prodej mezi oběma komunitami stále velmi omezen, nelze ignorovat zvýšení importů i exportů, ke kterému došlo již po prvním opatření v roce 2004. **Celkový import vzrostl na US\$853,1 milionů v roce 2004 (z US\$477,7 milionů v roce 2003), zatímco celkový vývoz vzrostl na US\$61.5 milionů v roce 2004 (z \$50,6 v roce 2003).**

Co se týče vzdělávání, turecko-kyperským institucím vyššího vzdělání a obecně studentům a vědcům z těchto institucí byla díky izolaci nadále odepírána možnost reprezentace v Evropě, přístup ke vzdělávacím výhodám a příležitostem, které byly otevřeny jiným evropským institucím, i přes skutečnost, že turečtí Kypřané se stali občany EU, což bylo proti všem principům uznávaným EU.

EU a OSN slíbvala před vstupem Kypru do EU tureckým Kypřanům, že pokud budou hlasovat v referendu v roce 2004 pro přijetí Annanova plánu, ukončí jejich ekonomickou izolaci. Navzdory faktu, že turečtí Kypřané demonstrovali v referendu, že chtějí politické vyřešení kyperského problému, EU ani OSN bohužel dodnes nedokázaly svůj slib splnit. Do budoucna se předpokládá se, že ekonomický vývoj bude záviset na tom, zda, kdy a jak dojde k politickému vyřešení kyperské otázky. Severní Kypr sice sleduje dlouhodobě rostoucí trend

---

¹⁰² Již v roce 2003 ministr pro ekonomiku a turistický ruch oznámil plán zvýšit příjmy z oblasti turistického ruchu z 400 miliónů dolarů na 1 miliardu dolarů tím, že se zvýší kapacita ubytování. I přes skutečnost, že na severní části ostrova se nachází pravděpodobně nejkrásnější část pobřeží Kypru, infrastruktura turistického průmyslu není rozvinutá natolik, aby přilákala a hostila masivní příliv turistů. Hotelnictví potřebuje restrukturalizaci, především je nutné zvýšit kapacitu lůžek pro turisty (v roce 2003 činila kapacita lůžek pouhých 11.000).

¹⁰³ Zemědělství i průmysl sledovalo nadále dlouhodobý sestupný trend.

rozvoje, ale otázkou je, jak dlouho je tento trend udržitelný při izolaci omezených možnostech jeho ekonomiky.

4.4 Shrnutí

Cesta Kypru do Evropské unie nebyla snadná. Situaci komplikoval především fakt, že byl Kypr rozdělen na dvě části, z nichž jedna nebyla mezinárodně uznávaná jako samostatný stát a byla navíc okupována Tureckem, ne-členskou zemí EU. V přístupových jednáních došlo k mnoha kompromisům, z nichž zřejmě nejdůležitější bylo ustoupení od požadavku vyřešení kyperského problému před vstupem Kypru do EU.

Všechny diplomatické snahy o vyřešení kyperského problému před vstupem do EU selhaly, včetně uspořádání referenda koncem dubna 2004 o přijetí tzv. Annanova plánu, který nabízel velmi obsáhlé a propracované řešení kyperské otázky. Zatímco řečtí Kypřané hlasovali proti přijetí Annanova, a to převážně z politických důvodů, turečtí Kypřané hlasovali v referendu pro, a to hlavně z ekonomických důvodů, neboť v přijetí viděli možnost dostat se z ekonomické izolace, způsobené uvalením ekonomického embarga na jejich hospodářství.

1. května 2004 tedy vstoupila do EU jen Kyperská republika, avšak ve jménu celého ostrova. Vstup do EU ovlivnil ekonomiku řecké části ostrova hlavně díky přizpůsobení se právnímu rámci EU (například v oblasti daní: zavedení daní pro offshore společnosti a ztráta statutu daňového ráje apod.) a dále díky snaze Kypru vstoupit i do Eurozóny v roce 2008, které podřídily ekonomické politiky (například nutnost splnění Maastrichtských kritérií přinutila Kypr snížit veřejný dluh apod.).

Turecko-kyperskou ekonomiku rovněž vstup Kypru do EU ovlivnil. Výraznými změnami bylo hlavně otevření hranice mezi severem a jihem ostrova již v roce 2003, přinášející nové pracovní a později, díky zavedení nových pravidel EU v roce 2004 a 2005, i obchodní možnosti (možnost vývozu resp. dovozu zboží do resp. z jižní Kyperské republiky z resp. do Severokyperské turecké republiky). Přestože EU a OSN slibovaly, že pokud severní Kypr bude hlasovat v referendu pro, ukončí jeho ekonomickou izolaci, tyto sliby dodnes nebyly splněny.

Struktura ekonomiky nebyla výrazně ovlivněna vstupem do EU ani na jedné části ostrova. Lze říci, že odvětví ekonomiky sledují v obou částech ostrova již dlouhodobě podobný trend: ústup primárního a sekundárního sektoru a růst v rámci terciálního sektoru služeb.

Je jasné, že do budoucna bude ekonomický vývoj ostrova záviset na tom, zda dojde k vyřešení kyperského problému, a tom, jak k tomuto vyřešení dojde.

5. Závěr

Tato práce, jak napovídá již její název, se zabývala dopadem turecké okupace na ekonomiku ostrova Kypru. K této problematice se stavěla z několika úhlů pohledu, přitom především zkoumala vliv turecké invaze na obě ekonomiky na ostrově, tedy na ekonomiku jižní řecké části Kypru a na ekonomiku severní části Kypru.

První kapitola se zabývala hlavně ekonomickými náklady turecké invaze. Ty zde byly odhadovány pomocí ekonometrického a účetního přístupu. Ekonometrický přístup, založený na předpovědích makroekonomických ukazatelů pro případ existence i neexistence turecké invaze, odhadnul náklady na 4200 kyperských liber per capita (ceny roku 1995), i když nezahrnoval náklady nahrazené prostřednictvím působení netržních faktorů. Ukázali jsme si, že značná část ekonomických nákladů invaze byla tlumena vládou, prostřednictvím 80% nárůstu veřejných výdajů v období 1974 až 1976. Tato expanzivní fiskální politika pozitivně ovlivnila soukromou spotřebu a investice a přispěla k obnovení růstu ekonomiky na vládou kontrolovaném území. Avšak je zřejmé, že tato politika také vedla k nárůstu státního dluhu a měla rovněž dlouhotrvající vliv na deficit platební bilance.

Z první kapitoly je zřejmé, že turecká invaze ovlivnila všechna odvětví ekonomiky, obzvláště zemědělství. Průmyslové se vzpamatovalo velmi brzy díky rekonstrukčnímu úsilí vlády. Stejně tak stavební odvětví začalo po prudkém poklesu z invazního období vykazovat brzy po roce 1975 opět prudký růst a vrátilo se na před-invazní úroveň. V odvětví turistického ruchu díky invazi poklesla přidaná hodnota odvětví až 2/5 úrovně, která byla odhadnuta pro případ, že by k invazi nebylo došlo. Avšak po roce 1975 zaznamenalo toto odvětví dramatický růst, který pokračoval až do 90. let minulého století.

Použitý účetní přístup, odhadující náklady turecké invaze, byl jednoduše založen na součtu nákladů přímého dopadu v roce 1974 a nákladů, které se akumulovaly v letech následujících po roce 1974 díky zakázanému přístupu k majetku řeckých Kypřanů na Tureckem okupovaném území. Náklady turecké invaze jsou dle tohoto přístupu znatelně vyšší než náklady odhadované ekonometrickými metodami, pravděpodobně protože zahrnují také netržní aktivity. Přesněji, náklady přímého dopadu se odhadují na 3166,6 milionů kyperských liber a náklady invaze v následujících letech, způsobené znemožněným přístupem k řecko-kyperskému majetku na okupovaném území, se odhadují na 2923,4 milionů kyperských liber. Pokud jde o rozdělení těchto nákladů, můžeme shrnout, že nositeli největšího ekonomického břemene byli uprchlí řečtí Kypřané a ani opatření přijatá vládou ke zmírnění tohoto břemene nedokázala rozdělit toto břemeno rovnoměrněji mezi všechny obyvatele vládou kontrolovaného území.

Druhá kapitola přesunula naši pozornost k ekonomice severní části ostrova Kypru a zabývala se náklady separace této části ostrova. Vzhledem k nedostatku dostupných statistických dat jsme se zde pohybovali často na velmi teoretické a hypotetické úrovni, když jsme se zabývali vlivem turecké invaze na severo-kyperskou ekonomiku. Tato kapitola zkoumala rozdíl mezi ekonomickým rozvojem turecké a řecké kyperské komunity a tím, jak vypadal rozdíl per capita důchodu mezi těmito komunitami, a jak tento rozdíl bude pravděpodobně vypadat v budoucnu (zda bude mít tendence se zvětšovat či zmenšovat) za předpokladu, že nedojde k vyřešení kyperského problému. Problém jsme uchopili tak, že jsme si položili otázku, kolik let při sledování současného trendu by trvalo severní části Kypru, aby dohnala a smazala tento rozdíl. Existenci tohoto rozdílu jsme pak interpretovali jako ekonomické náklady separace severní části ostrova. Snažili jsme se zde předpovědět budoucí míry ekonomického růstu, přičemž jsme narazili na problém nevyhnutelné nejistoty. Nicméně bylo jasné, že za nedávných trendů a bez existence nějakého politického řešení kyperského problému by severu trvalo mnoho let, než by dokázal smazat rozdíl v ekonomickém vývoji s jihem. Pokud by rozdíl mezi severem a jihem měl být smazán v nějakém rozumném období, řekněme 15 či 20 let, došli jsme k závěru, že míra růstu důchodu per capita by musela být vyšší než 7 % ročně.

Dále jsme v rámci druhé kapitoly stanovili rozumné předpoklady o ekonomických, politických a institucionálních změnách, které by pravděpodobně nastaly v případě, že by došlo k vyřešení kyperské otázky a znovusjednocení Kypru, a došli jsme k závěru, že by takové řešení přineslo pozitivní makroekonomický dopad na ekonomiku severní části Kypru. Vyřešení kyperské otázky by bylo prospěšné hlavně pro stavebnictví, bankovníctví, vzdělávání, obchod a turistický ruch. Rovněž by se sever mohl rozvinout v oblasti průmyslové výroby, a to posunem k produkci výrobků s vysokou přidanou hodnotou (např. „high tech“ výrobky).

Konstatovali jsme, že turecko-kyperská ekonomika je úzce vázána na Turecko, což je hlavní faktor zapříčiňující relativní slabost severo-kyperské ekonomiky. Za účelem zvýšení ekonomického růstu a zlepšení prosperity severu by bylo zřejmě potřeba uvolnit silné ekonomické vazby na Turecko, redukovat závislost turecko-kyperské ekonomiky na finančních dotacích z Turecka a uvést do chodu program strukturálních reforem. Politické řešení a následný vstup sjednoceného ostrova do EU by mohl poskytnout impuls pro růst exportů a prostor pro vytvoření nových trhů v rámci EU a dále pomoci severu rychleji smazat rozdíly v rozvoji s jihem. Přetrvávající alternativa ekonomické izolace nabízí jen malý prostor

pro smazání rozdílu mezi severem a jihem v nějakém rozumném období a reprezentuje ekonomické náklady separace.

Třetí kapitola se zabývá Kyprem v kontextu s cestou a vstupem do EU. Ukázali jsme se zde, že cesta Kypru do Evropské unie nebyla vůbec snadná. Situaci komplikoval především fakt, že byl Kypr rozdělen na dvě části, z nichž jedna nebyla mezinárodně uznávaná jako samostatný stát a byla navíc okupována ne-členskou zemí EU. Četné diplomatické snahy o vyřešení kyperského problému před vstupem do EU selhaly, včetně uspořádání referenda koncem dubna 2004 o přijetí tzv. Annanova plánu, který nabízel velmi obsáhlé a propracované řešení kyperské otázky. Annanův plán nebyl přijat z důvodu, že řeční Kypřané hlasovali hlavně z politických důvodů proti jeho přijetí. Turečtí Kypřané hlasovali převážně z ekonomických důvodů pro jeho přijetí, neboť v něm spatřovali možnost dostat se z ekonomické izolace, způsobené uvalením ekonomického embarga na jejich hospodářství.

Do EU vstoupila tedy 1. května 2004 jen mezinárodně uznávaná Kyperská republika, avšak ve jménu celého ostrova. Vstup do EU ovlivnil ekonomiku řecké části ostrova hlavně díky přizpůsobení se právnímu rámci EU a dále díky snaze Kypru vstoupit i do Eurozóny v roce 2008, které podřídily ekonomické politiky. Turecko-kyperská ekonomika byla rovněž ovlivněna vstupem Kypru do EU. Výraznou změnou bylo hlavně otevření hranice mezi severem a jihem ostrova již v roce 2003, přinášející nové pracovní a později, díky zavedení nových pravidel EU v roce 2004 a 2005, i obchodní možnosti. Přestože EU a OSN slibovaly, že - pokud severní Kypr bude hlasovat v referendu pro - ukončí jeho ekonomickou izolaci, nebyly tyto sliby dodnes splněny.

Zatím se neprokázalo, že by struktura ekonomiky byla nějak výrazně ovlivněna vstupem do EU ani na jedné části ostrova. Lze říci, že odvětví ekonomiky sledují v obou částech ostrova již dlouhodobě podobný trend: ústup primárního a sekundárního sektoru a růst v rámci terciálního sektoru služeb. Avšak je nutno na tomto místě dodat, že vliv vstupu do EU je záležitostí dlouhého období, takže v tuto chvíli je na podobné závěry ještě brzy a měli bychom je proto odložit. Již nyní je jasné, že do budoucna bude ekonomický vývoj ostrova záviset hlavně na tom, zda dojde k vyřešení kyperského problému, a na tom, jak k tomuto vyřešení dojde.

6. Prameny a literatura

Pashardes, P., Hajispyrou, S., The Economic Effects of the Turkish Invasion on the Greek Cypriots, University of Cyprus, Economics Research Centre, Nicosia, Cyprus, 2003

Department of Statistics and Research, The Economic Consequences of the Turkish Invasion, Nicosia, Cyprus, 1976

Department of Statistics and Research, Historical Data on the Economy of Cyprus 1960-1991, Nicosia, Cyprus, 1993

Department of Statistics and Research: Historical Data on the Economy of Cyprus 1960-1991 and Economic Report, 1995-97

Department of Statistics and Research: Demographic Report, Nicosia, Cyprus, 1997

Department of Statistics and Research, Economic Report, Nicosia, Cyprus, 1995-97

Department of Statistics and Research, Statistical Abstract, Nicosia, Cyprus, 1995-97

International Monetary Fund (2003), Cyprus 2002, Country Report 03/30.

Mamuneas, T., Pashardes, P., Growth and Productivity in Cyprus Manufacturing Industries, 1977-1994, *Economia*, 2000

O'Rourke, K., The Economic Impact of the Famine in the Short and Long Run, *The American Economic Review*, 1994

Planning Bureau, Economic Consequences of the Turkish Invasion and Future Prospects of the Cyprus Economy, Nicosia, Cyprus, 1975

Schmidt, P., The asymptotic distribution of forecasts in the dynamic simulation of an econometric model, *Econometrica*, 1974

Temple, J., The New Growth Evidence, *Journal of Economic Literature*, 1997

Ayres, R., The Economic Costs of Separation: the north-south development gap in Cyprus, University of Greenwich, 2003

Ayres, R., Export growth and diversification in a small State: Cyprus and the European Union, *Economia*, 1999

Ayres, R., Tourism as a passport to development in small states: reflections on Cyprus, *International Journal of Social Economics*, 2000

Economist Intelligence Unit, Country Profile 2001, London

Economist Intelligence Unit Country Report 2001, London

Fry, M., Money, Interest and Banking in Economic Development, John Hopkins University Press, Baltimore, 1995

Henrekson, M., Torstensson, J., Torstensson, R., Growth Effects of European Integration, European Economic Review, 1997

Notel, R., Economic Integration on Cyprus”, Paper presented to Seminar on the Cyprus Problem, American Universities Field Staff, Rome, 1973

Rivera Batiz, L., Xie, D., Integration among Unequals, Regional Science and Urban Economics, 1994

Turkish Cypriot State Planning Organization, 2000, 2003

UNDP, Human Development Report, 1997, Oxford University Press, New York, 1997

Walz, U., Does the enlargement of a Common Market Stimulate Growth and Convergence, Journal of International Economics, 1998

World Bank, World Development Indicators database 2002, New York

United Nations Development Program, 1997

<http://www.bedeckr.cz/staty/Asie/Kypr/>

www.country-data.com/cgi-bin/query/r-3522.html

http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=704

<http://www.spa.ucla.edu/leadership/pdfs/Ch4Cyprus16.2.pdf>

<http://www.devplan.org>

<http://www.world-tourism.org/aboutwto.html>

<http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5376.htm>

<http://www.michaltuma.com/indexkypr.htm>

<http://www.integrace.cz/integrace/kalendarium.asp?id=1894>

<http://www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=10702>

<http://www.infoplease.com/country/profiles/cyprus.html>

http://www.centralbank.gov.cy/media/pdf/TBPBE_3OIKONOMIAO4_ver1.pdf

<http://www.rcenter.intercol.edu/Newsletter/issue11/art3.htm>

http://www.theodora.com/wfbcurent/cyprus/cyprus_economy.html

<http://www.dfat.gov.au/geo/fs/cypr.pdf>

<http://www.worldservicesgroup.com/countries.asp?c=cy>

<http://cyprus.angloinfo.com/countries/cyprus/cia4.asp>

http://www.indexmundi.com/cyprus/economy_overview.html

http://www.geographyiq.com/countries/cy/Cyprus_economy.htm

<http://www.imf.org/external/np/ms/2004/102904.htm>

<http://www.eiccyprus.com.cy/main/main.asp?id=242>

<http://www.businessinfo.cz/cz/clanky/kypr-souhrne-informace/kypr-ocekavany-vyvoj/1001568/40336/>

<http://www.businessinfo.cz/cz/clanky/kypr-souhrne-informace/kypr-ekonomicka-charakteristika/1001568/40322/>

http://www.hellenicbank.com/document/686/ecrev_en.pdf?lang=en

http://www.helleniccomserve.com/prospects_for_a_solution_presentation.html

http://www.usaid.gov/policy/budget/cbj2006/ee/pdf/cy_complete05.pdf

<http://www.civilitasresearch.org/docs/JKLWiltonFeb2005.pdf>

<http://66.102.9.104/search?q=cache:sozBmTPAoF8J:www.mzv.cz/servis/soubor.asp%3Fid%3D10702+Kypersk%C3%A1+ekonomika+po+vstupu+do+EU&hl=cs&ct=clnk&cd=3>
<http://www.in2perspective.com/nr/2005/11/european-accession-boosts-cyprus-economy.jsp;jsessionid=87511B06FC73ED28C086D351734925B0>
http://cyprus.typepad.com/changing_trains/annan_plan/index.html
<http://www.amo.cz/soubory/pmun/IXrocnik/1GA/FS-9-1GA-3-Kypr.pdf>
[http://www.env.cz/C125696C00059652/01A7537D7910CC39C125696F004ACF25/5058FE D4F5602E6AC1256D0A003711F0/\\$file/EU2-1.pdf](http://www.env.cz/C125696C00059652/01A7537D7910CC39C125696F004ACF25/5058FE D4F5602E6AC1256D0A003711F0/$file/EU2-1.pdf)
http://www.bbc.co.uk/czech/indepth/story/2004/05/040501_omnibus_cyprus.shtml
http://www.indexmundi.com/cyprus/economy_profile.html
<https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/cy.html>
<http://turkishcyprus.com/>
http://ec.europa.eu/comm/enlargement/turkish_cypriot_en.htm

7. Příloha

Ke zkoumání vlivu turecké okupace na HDP a jeho složky využijeme výsledky ekonometrické analýzy, kterou se zabýval profesor ekonomie na Kyperské univerzitě Panos Pashardes¹⁰⁴ spolu se svou kolegyní Soteroulou Hajispyrou v práci *The Economic Effects of The Turkish Invasion on The Greek Cypriots*¹⁰⁵. Autoři pro výpočet efektu turecké invaze na makroekonomickou proměnnou HDP použili dynamickou a statickou metodu odhadu HDP a jeho složek. Dynamická metoda je založena na modelu VAR (Vector Autoregressive model) a statická metoda na modelu SUR (Seemingly Unrelated Regressors)¹⁰⁶. Obě metody přinesly podobné závěry, nicméně autoři se rozhodli využít odhady získané ze SUR modelu, neboť odhady získané z VAR modelu vykazovaly velké standardní chyby.

1. Dynamické odhady

Použitá metoda dynamického odhadování je založena na opakovaném odhadování AR modelu. Přesněji, autoři odhadli AR(1) s trendem (t):

$$y_t = \alpha + \beta y_{t-1} + \gamma t + u_t, \quad t=1, \dots, T \quad (1)$$

kde y je makroekonomická řada. Nejprve odhadli rovnici (1) s použitím hodnot dané řady pro období před invazí (1960-1973). Odhadnuté parametry α , β a γ poté použili k předpovědi hodnoty řady v roce 1974:

$$y_{74} = \alpha^* + \beta^* y_{73} + \gamma^* t \quad (2)$$

kde α^* , β^* a γ^* jsou jednotlivé odhady parametrů α , β a γ . Rovnice (1) je tedy odhadnuta pro období 1960-1974 a autoři mohli dále předpovídat hodnoty řady pro rok 1975. Tuto proceduru opakovali, dokud nezískali odhady pro všechny roky, až do roku 1997. Díky danému malému vzorku dostupných pozorování (roční hodnoty pro období 1960-1973) není překvapivé, že odhady vykazují velké standardní odchylky.

2. Statické odhady

Zde autoři odhadovali HDP a jeho jednotlivé složky a sice tak, že odhadovali SUR systém rovnic pro makroekonomickou řadu jednotlivých složek HDP (spotřeba, investice, import, export, veřejné výdaje) s využitím předpokladu, že platí rovnost:

$$Y = C + I + G + (X - M) \quad (3)$$

kde Y je HDP, I jsou investice, C je spotřeba, G jsou veřejné výdaje, X značí export

¹⁰⁴ Panos Pashardes B.A, M.Sc, Ph.D., Profesor of Economics, University of Cyprus

¹⁰⁵ Panos Pashardes, Soteroulou Hajispyrou: *THE ECONOMIC EFFECTS OF THE TURKISH INVASION ON THE GREEK CYPRIOTS*, University of Cyprus, Economics Research Centre, Nicosia, 2003

¹⁰⁶ Popis obou použitých metod vychází z popisu, který použili sami autoři v uvedené práci. Zdrojem pro níže uvedené rovnice (1) až (8) je tedy samotná práce autorů.

a M značí import. Autoři odhadli výsledný SUR systém rovnic následovně:

$$y_t = \alpha + \beta t + \gamma t^2 + \beta_1 y_{t-1} + \delta_1 D_{73} + \delta_2 D_{74} + \delta_3 D_{75} + \delta_4 D_{76} + \delta_5 D_{77} + \delta_6 D_{91} + \zeta_1 DT_{74-85} t + u_t \quad (4)$$

„kde D jsou časové dummy proměnné pro rok nebo pro období vyjádřené dolním indexem. Časové dummy proměnné pro rok 1973 a 1991 vysvětlují ropný šok a válku v Perském zálivu. Dle našich odhadů vliv turecké invaze na trend řady podle trval do roku do roku 1985. Uvedený SUR systém rovnic jsme odhadli pomocí metody FIML (Full Information Maximum Likelihood).“¹⁰⁷

Odhady parametrů udává následující tabulka (veřejné výdaje jsou vynechanou rovnicí).

Tabulka 2: Odhady parametrů rovnice HDP a jeho složek
(v závorkách jsou uvedeny standardní chyby)

Parametr	GDP	Spotřeba	Investice	Import	Export
Konstanta	-0,5595 (0,0892)	-1,0689 (0,1261)	-1,6860 (0,2195)	-1,1825 (0,1697)	-1,2445 (0,1979)
Lag t-1	0,3098 (0,0941)	0,2124 (0,0861)	0,1238 (0,0990)	0,4189 (0,0743)	0,4508 (0,0811)
Trend	0,0512 (0,0078)	0,0633 (0,0078)	0,0543 (0,0129)	0,0631 (0,0117)	0,0654 (0,0113)
Trend squared	-0,0005 (0,0001)	-0,0006 (0,0001)	-0,0004 (0,0003)	-0,0006 (0,0002)	-0,0006 (0,0002)
Dummy 1973	-0,0421 (0,0429)	-0,0453 (0,0438)	0,1209 (0,1154)	0,0805 (0,0983)	-0,0522 (0,0794)
Dummy 1974	-0,1730 (0,0414)	-0,1574 (0,0424)	-0,4186 (0,1118)	-0,2192 (0,0952)	-0,3180 (0,0769)
Dummy 1975	-0,2219 (0,04419)	-0,2203 (0,445)	-0,5084 (0,1196)	-0,3326 (0,0970)	-0,4125 (0,0812)
Dummy 1976	-0,0665 (0,0484)	-0,0964 (0,0475)	-0,3376 (0,1258)	0,0523 (0,1011)	-0,0068 (0,0887)
Dummy 1977	-0,0065 (0,0436)	-0,0049 (0,0443)	0,0263 (0,1125)	0,0895 (0,0964)	-0,0200 (0,0797)
Dummy 1991	-0,0231 (0,0419)	0,0808 (0,0428)	-0,0673 (0,1125)	0,1197 (0,0962)	-0,1024 (0,0781)
Trend x dummy 1974-85	-0,0014 (0,0010)	-0,0001 (0,0010)	0,0050 (0,0027)	0,0036 (0,0023)	-0,0005 (0,0018)

¹⁰⁷ Panos Pashardes, Soteroulou Hajispyrou: THE ECONOMIC EFFECTS OF THE TURKISH INVASION ON THE GREEK CYPRIOTS, University of Cyprus, Economics Research Centre, Nicosia, 2003, str. 21-22

Pro čtyři ekonomické sektory-zemědělství, průmysl, stavebnictví a turistický ruch-odhadli autoři čtyři samostatné AR modely, aby vysvětlili fakt, že každý z těchto sektorů byl tureckou invazí ovlivněn odlišně. Konečné modely odhadnuté pro jednotlivé sektory jsou následující:

Zemědělství¹⁰⁸: AR(2)

$$y_t = \alpha + \beta t + \beta_1 y_{t-1} + \beta_2 y_{t-2} + \delta_1 D_{73} + \delta_2 D_{74} + \delta_3 D_{75} + \zeta_1 DT_{7687} t + u_t \quad (5)$$

Průmysl: AR (1)

$$y_t = \alpha + \beta t + \gamma t^2 + \beta_1 y_{t-1} + \delta_1 D_{74} + \delta_2 D_{75} + \delta_3 D_{76} + \zeta_1 DT_{7477} t + \mu_1 DG_{7496} y_{t-1} + u_t \quad (6)$$

Stavebnictví: AR (1)

$$y_t = \alpha + \beta t + \gamma t^2 + \beta_1 y_{t-1} + \delta_1 D_{74} + \delta_2 D_{75} + \delta_3 D_{76} + \zeta_1 DT_{8090} t + u_t \quad (7)$$

Turistický ruch (hotely a restaurace): AR(1)

$$y_t = \alpha + \beta t + \gamma t^2 + \beta_1 y_{t-1} + \delta_1 D_{74} + \delta_2 D_{75} + \zeta_1 DT_{7579} t + \zeta_1 DT_{8090} t + u_t \quad (8)$$

---

¹⁰⁸ dummy proměnná pro rok 1973 vysvětluje tíživé období sucha, kterému byl Kypr vystaven v tomto roce

Všechny rovnice odhadovali autoři metodou nejmenších čtverců (OLS) a získané parametry jsou uvedeny v následující tabulce:

**Tabulka 3: Odhady parametrů rovnic odvětví
(v závorkách jsou uvedeny standardní chyby)**

Parametr	Zemědělství	Průmysl	Stavebnictví	Turistický ruch
Constant	1,0623 (0,9150)	0,7030 (0,3852)	1,0135 (0,4450)	0,3153 (0,1327)
Lag t-1	0,1031 (0,1607)	0,7959 (0,1176)	0,6878 (0,1407)	0,8517 (0,0661)
Lag t-2	0,6728 (0,2048)			
Change in lag t-1 effect		-0,0245 (0,0086)		
Trend	0,0024 (0,0034)	0,0327 (0,0136)	0,3510 (0,0147)	0,0088 (0,0104)
Trend squared		-0,0005 (0,0001)	-0,0006 (0,0016)	0,0001 (0,0002)
Dummy 1973	-0,3709 (0,1729)			
Dummy 1974	-0,1486 (0,1692)	-0,2395 (0,0736)	-0,5259 (0,1469)	-0,4542 (0,0795)
Dummy 1975	-0,3851 (0,1539)	-0,2636 (0,0501)	-0,7739 (0,1157)	-0,5894 (0,0795)
Trend dummy 1974-77		0,0024 (0,0020)	0,0077 (0,0059)	
Trend dummy 1975-79				0,0067 (0,0043)
Trend dummy 1976-87	-0,0051 (0,0027)			
Trend dummy 1980-90			-0,0031 (0,0016)	0,0042 (0,0021)

Zdroj: Panos Pashardes, Soteroulou Hajispyrou: THE ECONOMIC EFFECTS OF THE TURKISH INVASION ON THE GREEK CYPRIOTS, University of Cyprus, Economics Research Centre, Nicosia, 2003